

DC

๗๗๑๓

วิทยานิพนธ์

ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ โดยใช้
การวิจัยเชิงปฏิบัติการ กรณีศึกษา: บ้านหนองกางเขน
ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

นางสาวธนัชญา บารมี

มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

วันที่รับเข้า..... ๒๓ ๓.ค. ๒๕๕๑

เลขทะเบียน..... ๐๐๒๑๑๙๖๖

เลขเรียกหนังสือ..... ๖๓๕

๖๒๕๖

๖๖๖๐

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา

ปีการศึกษา ๒๕๕๐

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

THE ENCOURAGING STRATEGY OF FARMERS' PLANTS ON
NON TOXIC USING ACTION RESEARCH : CASE STUDY
OF NHONGKANGKANE VILLAGE, BANGMAENANG
SUBDISTRICT, NONTHABURI PROVINCE.

THANITTHA BARAMEE

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE
REQUIREMENTS FOR THE MASTER OF ARTS (DEVELOPMENT
STRATEGY) AT BANSOMDEJCHAOPRAYA RAJABHAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEARS 2007

วิทยานิพนธ์ ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ :
กรณีศึกษา บ้านหนองางเขน ตำบลบางแม่นาง จังหวัดนนทบุรี
โดย นางสาวณิษฐา บารมี
สาขา ยุทธศาสตร์การพัฒนา
ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.เอื้อมพร เขียวหิรัญ
กรรมการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณรา ชื่นวัฒนา
กรรมการ อาจารย์อาภา วรรณฉวี

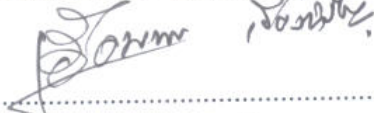
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

.....ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายงานบัณฑิตศึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สรายุทธ์ เสรฐชูขจร)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร. สายพุด จำปาทอง)

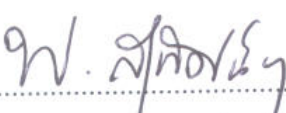

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.เอื้อมพร เขียวหิรัญ)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรรณรา ชื่นวัฒนา)

.....กรรมการ
(อาจารย์อาภา วรรณฉวี)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พนอเนื่อง สุทัศน์ ณ อยุธยา)

.....กรรมการและเลขานุการ
(อาจารย์เมรุณี แท่นนิล)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

นางสาวธนินฐา บารมี. (2550). ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ โดยใช้
การวิจัยเชิงปฏิบัติการ กรณีศึกษา บ้านหนองแกขน ตำบลบางแม่นาง จังหวัดนนทบุรี.

วิทยานิพนธ์ ระดับมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ.: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : รองศาสตราจารย์ ดร.เอื้อมพร เขียวหิรัญ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณรา ชื่นวัฒนา อาจารย์อภา วรรณฉวี

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริม
การปลูกผักปลอดสารพิษ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยเกษตรกรบ้านหนองแกขน ตำบลบางแม่นาง
อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี จำนวน 10 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์
และ แบบสังเกต

ผลการวิจัยพบว่า การวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา แบ่งเป็นปัญหาทุกขั้วร้อน ปัญหาปัจจัย และ
ปัญหาสืบเนื่อง ปัญหาทุกขั้วร้อน คือ เกษตรกรไม่ได้รับการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารพิษ
ขาดที่ปรึกษาเมื่อพบปัญหาการปลูกผักปลอดสารพิษ ขาดการรวมกลุ่ม ปัญหาปัจจัย คือ เกษตรกร
ไม่กล้าไปขอคำปรึกษาหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัญหาสืบเนื่อง คือ การปลูกผักปลอดสารพิษไม่ยั่งยืน
ผลการระบุปัญหาเป้าซึ่งได้จากการวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา ทำให้ระบุปัญหาเป้าได้ว่าเกษตรกร
ไม่ได้รับการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารพิษ

รูปแบบของยุทธศาสตร์ที่ใช้ ประกอบด้วย 1) การส่งเสริมให้เกิดพลัง โดยการรวมกลุ่ม
เกษตรกร 2) การส่งเสริมโดยการให้ความรู้ ด้วยการอบรมเชิงปฏิบัติการ 3) การส่งเสริมประสาน
ความสัมพันธ์ ระหว่างเจ้าหน้าที่การเกษตร เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน กับกลุ่มเกษตรกร โดยการ
ออกเยี่ยมบ้านเกษตรกรร่วมกับสมาชิกในกลุ่ม

ผลของการใช้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษโดยใช้การวิจัย
เชิงปฏิบัติการ พบว่ายุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษใช้ได้ผลดี เกษตรกร
ได้รับการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ จำนวน 10 ราย

Miss Thanittha Baramee. (2550). The Encouraging Strategy Of Farmers' Plants On Non Toxic Vegetable Using Action Research : Case Study Of Nhongkangkane Village, Bangmaenang Subdistrict, Nonthaburi Province.

Advisor committee: Associate Professor Dr. Auernporn Dhienhirun,
Assistant Professor Dr. Wannara Chuenwattana, Miss Arpa Wanchawhee

This study was action research. The purpose was to construct encourageing strategy on non toxic vegetable . The sample was collected from 10 farmers in Nhongkangkane Village, Bangmaenang Sub District, Nonthaburi Province. The research tools were interview and observation forms.

The researchs results found that the results of developmental problem analysis was divided as the terrible problems, the factor problem , the follow problems. The terrible problems was that the farmers didn't facilitate non toxic vegetable, lacked advisor when the farmer found problem in plants on non toxic vegetable, and didn't have grouping . The factor problem was that the farmers did not presume to consult the related organization. The follow problems was that non toxic vegetables growing was not sustainable. The developmental problem analysis specified that the target problem was the farmers were not be encouraged in plant non toxic vegetable .

The model of strategy composed that 1) the encourage was happened to empower by grouping 2) the encourage was happened to action learning with workshop 3)) the encourage was joined to relate between the agricultural authority, the landed development authority, and the farmers by visit farmer's house together with the group member.

The results of using encourageing strategy on non toxic vegetables by action research found that encourageing strategy on non toxic vegetables was good. The 10 farmers was encouraged plant non toxic vegetables .

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เพราะได้รับความกรุณาอย่างสูง จาก รองศาสตราจารย์ ดร.เอื้อมพร เรือรหิรัญ ประธานกรรมการที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรรณรา ชื่นวัฒนา อาจารย์อาภา วรรณฉวี กรรมการที่ปรึกษา ที่ได้กรุณาให้ความรู้ ความเมตตาให้คำแนะนำ ดูแลตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนกระทั่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จด้วยดียิ่ง ผู้วิจัยขอกราบพระคุณเป็นอย่างสูง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ดร.พนอเนื่อง สุทัศน์ ณ อยุธยา และอาจารย์เมรุณี แท่นนิล ที่กรุณาให้คำแนะนำ และแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ดร. ทวิช บุญธิรัศมี ที่กรุณาให้ความรู้ แนวความคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ตลอดจนคณาจารย์ทุกท่านในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนา ที่ประสิทธิประสาทความรู้ทางวิชาการและประสบการณ์ที่มีค่ายิ่งแก่ผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ คุณเพ็ญจันทร์ คล้ายสำเนียง ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองกางเขน คุณนวลน้อย ศรีสนาน คุณมาลี ดีขำ คุณสายสุนีย์ คล้ายสำเนียง ซึ่งเป็นกัลยาณมิตรที่ดีเยี่ยมของผู้วิจัย ตลอดจนเกษตรกรกรบ้านหนองกางเขนทุกท่านที่เป็นผู้ร่วมวิจัย จนกระทั่งทำให้งานวิจัยเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคุณแม่ที่เป็นกำลังใจอันสำคัญยิ่ง ตลอดจนพี่น้องทุกคน และขอบใจหลานรักทั้งสองคนที่เป็นกำลังใจอย่างดีเสมอมา ขอบคุณเพื่อน ๆ ทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือ ทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ธนัญญา บารมี

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
ประกาศนุญการ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฌ
สารบัญแผนภูมิ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย.....	5
กรอบความคิดในการวิจัย.....	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
หลักวิชาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างยุทธศาสตร์.....	7
หลักวิชาเกี่ยวกับเทคนิคการวิจัยและพัฒนา.....	7
หลักการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนา.....	9
ทฤษฎีระบบ.....	10
แนวความคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร.....	12
การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ.....	12
การส่งเสริมการเกษตร.....	14
แนวทางการส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการพัฒนา.....	20
แนวความคิดการประชุมแบบมีส่วนร่วม.....	21
การวิจัยเชิงปฏิบัติการ.....	23
แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง.....	30
แผนพัฒนาและสังคมแห่งชาติ.....	32
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	33

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	44
เลือกหน่วยท้องถิ่นที่มีปัญหาเชิงพัฒนา.....	44
การวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา.....	45
การระบุปัญหาเป้า.....	45
การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา.....	45
การทดลองใช้ยุทธศาสตร์.....	47
ประชากร.....	48
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	48
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	49
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	49
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	50
บริบททั่วไปของบ้านหนองกางเขน.....	50
ผลการใช้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ.....	54
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	74
สรุปผลการวิจัย.....	74
อภิปรายผลการวิจัย.....	76
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	78
ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้.....	78
ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป.....	78
บรรณานุกรม.....	79
ภาคผนวก.....	82
ประวัติผู้วิจัย.....	86

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

1	การนำเข้าสารเคมีปราบศัตรูพืชตั้งแต่ ปี 2545 – 2549.....	1
2	หน่วยระบบทำงานที่ 1 การส่งเสริมเพื่อสร้างพลังชุมชน	46
3	แสดงหน่วยระบบทำงานที่ 2 การส่งเสริมให้ความรู้	46
4	แสดงหน่วยระบบทำงานที่ 3 คือ การส่งเสริมบทบาทของเจ้าหน้าที่ของรัฐ กับเกษตรกร.....	47
5	สาระสำคัญของข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย.....	60
6	หน่วยระบบทำงานที่ 1 คือการส่งเสริมเพื่อสร้างพลังชุมชน.....	62
7	หน่วยระบบทำงานที่ 2 คือการส่งเสริมให้ความรู้.....	62
8	หน่วยระบบทำงานที่ 3 คือการส่งเสริมบทบาทของเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเกษตรกร.....	63

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1	ปริมาณการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืช ระหว่างปี พ.ศ. 2545 – 2549.....2
2	โครงสร้างทางความคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา.....4
3	แสดงกรอบความคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา.....6
4	แสดงลำดับขั้นตอนของกระบวนการวิจัยและพัฒนา..... 8
5	แสดงขั้นตอนการสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ.....55
6	แสดงการวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา.....59
7	แสดงรูปแบบยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารพิษ.....73

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 แสดงภาพบ้านจัดสรรที่รายล้อมบ้านหนองกางเขน.....	51
2 การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อพัฒนาความชัดเจนของปัญหาเป้า	59
3 การอบรมเชิงปฏิบัติการ แนะนำวิทยากรจากกรมพัฒนาที่ดิน.....	65
4 วิทยากรที่ให้การอบรมจากกรมพัฒนาการเกษตร.....	65
5 วิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับสารสมุนไพรกำจัดแมลง.....	66
6 วิทยากรจากกรมพัฒนาที่ดินให้ความรู้เกี่ยวกับการทำสารชีวภาพ.....	66
7 เกษตรกรชุดดินเพื่อส่งให้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของดิน.....	67
8 ปริมาณของดินที่นำส่งเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของดิน.....	68
9 เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินเข้าไปติดตามการผลิตสารชีวภาพทดแทนการใช้สารเคมี.....	69
10 เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินเยี่ยมบ้านเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษพร้อมเพื่อนสมาชิกในกลุ่ม.....	69
11 เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินให้คำแนะนำการผลิตสารชีวภาพทดแทนการใช้สารเคมี.....	70
12 สมาชิกในกลุ่มออกเยี่ยมบ้านเพื่อนสมาชิกด้วยกัน.....	70
13 สนทนาและให้คำแนะนำกับเกษตรกรที่ปลูกผักกาดหอม.....	71
14 เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินออกเยี่ยมแปลงผักของเกษตรกร.....	71
15 สนทนากับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการการปลูกผักปลอดสารพิษ.....	72

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ผักจัดเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีการจำหน่ายและบริโภคสูงมากชนิดหนึ่งภายในประเทศ ผักส่วนมากเป็นพืชอายุสั้น สามารถเก็บผลผลิตจำหน่ายได้ในเวลาอันรวดเร็ว การเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นนั้น เกษตรกรนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ ได้แก่ เครื่องจักรกลทางการเกษตร ปุ๋ยเคมี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช เป็นวิธีที่ถูกเลือกนำมาใช้อย่างแพร่หลายมากเพราะปัญหาสำคัญของการปลูกผักอย่างหนึ่ง คือ โรคและศัตรูระบาด ดังนั้นเพื่อป้องกันการระบาดของแมลงศัตรูพืช เกษตรกรจึงนิยมใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช เพราะสารเคมีใช้สะดวกและรวดเร็ว

จากสถิติการนำเข้าสารเคมีปราบศัตรูพืช ตั้งแต่ปี 2545 - ปี 2549 พบว่า มีการนำเข้าของสารเคมีปราบศัตรูพืชเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2545 - ปี 2549 โดยเฉพาะในปี 2549 ประเทศไทยนำเข้าสารเคมีกำจัดศัตรูพืชมากถึง 101,786 ตัน ดังแสดงในตารางที่ 1

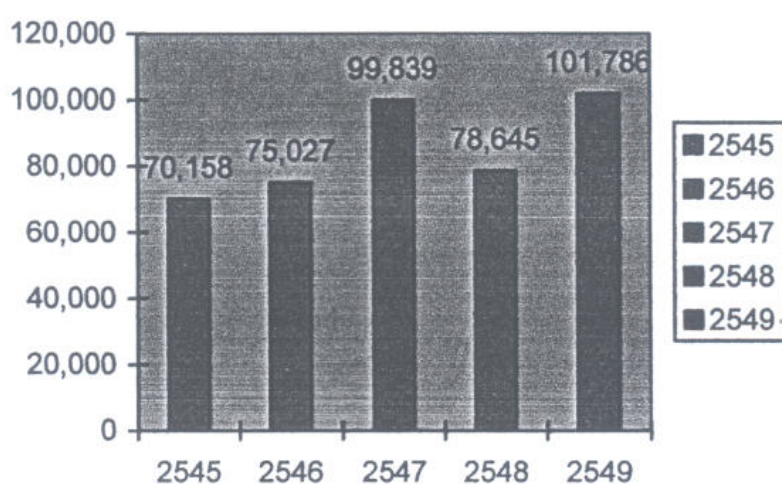
ตารางที่ 1 การนำเข้าสารเคมีปราบศัตรูพืชตั้งแต่ ปี 2545 – 2549

ปี พ.ศ.	สารเคมีกำจัดศัตรูพืช (ตัน)	มูลค่า (ล้านบาท)
2545	70,158	9,202.74
2546	75,027	10,035.82
2547	99,839	10,372.07
2548	78,645	10,577.52
2549	101,786	13,018.46

ที่มา: สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 6

เมื่อนำข้อมูลในตารางที่ 1 มาแสดงโดยใช้แผนภูมิแท่ง ดังแผนภูมิที่ 1 จะเห็นว่าการใช้สารเคมีมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น แม้ว่าหน่วยงานภาครัฐ เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้จัดทำโครงการอาหารปลอดภัย (FOOD SAFETY) เป็นวาระแห่งชาติ และได้รณรงค์ให้เกษตรกร

ลดการใช้สารเคมีแล้วก็ตาม แต่เกษตรกรหรือผู้ใช้สารเคมี ยังไม่ได้ตระหนักถึงพิษภัยและโทษของสารเคมี การนำเข้าสารเคมีก็จะเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ผลจากการใช้สารเคมีจำนวนมาก ทำให้เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น และเป็นอันตรายต่อเกษตรกรผู้ใช้โดยตรง นอกจากนี้แล้วสารเคมียังก่อให้เกิดปัญหามลภาวะทำลายสิ่งแวดล้อมมีสารพิษตกค้างในดิน น้ำ และอากาศ จากอัตราการตกค้างของสารเคมี พบว่าสารเคมีทางการเกษตรตกค้างในดินมากที่สุด รองลงมาเป็นน้ำผลไม้ ผักและไม้ผล

แผนภูมิที่ 1 ปริมาณการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืช ระหว่างปี พ.ศ. 2545 – 2549

จากการตระหนักถึงผลกระทบของการใช้สารเคมีที่ส่งผลร้ายต่อทั้งเกษตรกรผู้ใช้และสภาพสิ่งแวดล้อม รัฐบาลได้กำหนดให้เป็นหนึ่งในนโยบายหลักในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนากุศลด้วยกลยุทธ์พัฒนาการผลิตในรูปแบบเกษตรยั่งยืนที่สามารถพัฒนาการผลิตได้ในเชิงพาณิชย์ และยุทธศาสตร์การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้วยกลยุทธ์การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและลดต้นทุนการผลิต เช่น ส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ และสินค้าปลอดภัยจากสารพิษแบบครบวงจร ส่งเสริมให้ตระหนักถึงการลดการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชโดยเสนอทางเลือกอื่นที่เหมาะสม คือ การใช้สารธรรมชาติซึ่งมีคุณสมบัติในการปราบหรือควบคุมปริมาณการระบาดของแมลงศัตรูพืช โดยให้ผลเช่นเดียวกับการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช การใช้ศัตรูธรรมชาติของศัตรูพืช การควบคุมโดยวิธีกล เช่น การใช้มุ้งตาข่าย การใช้เครื่องดักจับแมลง การส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชที่มีความปลอดภัยต่อสุขภาพอนามัยของผู้บริโภคมากขึ้น การปลูกผักโดยใช้ปุ๋ยธรรมชาติ เช่น ใช้มูลสัตว์มาทำเป็นปุ๋ยคอก หรือนำเอาใบสะเดามาทำเป็นยาฉีดไล่แมลง ทำให้ผักมี

ความปลอดภัย นำรับประทาน ซึ่งวิธีนี้เรียกกันว่า การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เพื่อให้ผู้บริโภค รวมไปถึงเกษตรกรมีสุขภาพที่ดี และยังสามารถรายได้ให้แก่เกษตรกรอีกทางหนึ่ง

การณรงค์ เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ ผลเสียของการใช้สารเคมีที่นำมาใช้ในการผลิตทางการเกษตร การใช้สารเคมีอันตรายให้ถูกวิธี และเชิญชวนให้หันมาใช้วิธีการผลิตที่สะอาดและปลอดภัย เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยชีวภาพ รวมทั้งการใช้ผลิตภัณฑ์จุลินทรีย์ และพืชสมุนไพรมาใช้ในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช แทนการใช้สารเคมีต่าง ๆ เพื่อลดมลพิษในสภาพแวดล้อม ลดสารตกค้างอันตรายในผลผลิต และเพื่อสุขภาพอนามัยที่ดีของเกษตรกรและผู้บริโภค ทำให้เริ่มมีแนวคิดในการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษเข้ามาดำเนินการ โดยสถานการณ์การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษในประเทศไทย ยังนับว่าอยู่ในระยะเริ่มต้น

จากการสำรวจสภาพทั่วไปของบ้านหนองแกงเขน ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี มีลักษณะกึ่งชนบทกึ่งเมือง เพราะรอบนอกหมู่บ้านจะแวดล้อมไปด้วยบ้านจัดสรร ซึ่งเกิดขึ้นมากมาย ทำให้ประชาชนที่อยู่ในบ้านหนองแกงเขนมีทั้งคนพื้นถิ่นและคนที่ย้ายถิ่นเข้ามาซื้อบ้านจัดสรรเป็นที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพจึงมีหลากหลายแต่คนพื้นถิ่นยังคงประกอบอาชีพปลูกผัก

ผักที่เกษตรกรปลูกมีหลายชนิด เช่น ผักกาดหอม กระเทียม ผักหวาน การปลูกผักของเกษตรกร นิยมใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีในการเร่งผลผลิต ทำให้มีสารพิษตกค้างในผัก และก่อให้เกิดอันตรายต่อตัวเกษตรกร ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นกระบวนการวิจัยและพัฒนาต่อเนื่องกันหลายขั้นตอน เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยในครั้งนี้คือ เกษตรกรได้รับการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษมากขึ้น และทำให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรบ้านหนองแกงเขนได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษของเกษตรกรบ้านหนองแกงเขน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เลือกพื้นที่บ้านหนองแกงเขน หมู่ที่ 4 อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

ประชากร

ประชากรที่ทำการวิจัยคือเกษตรกรบ้านหนองแกงเขน หมู่ที่ 4 ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี กลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน 10 ครัวเรือน

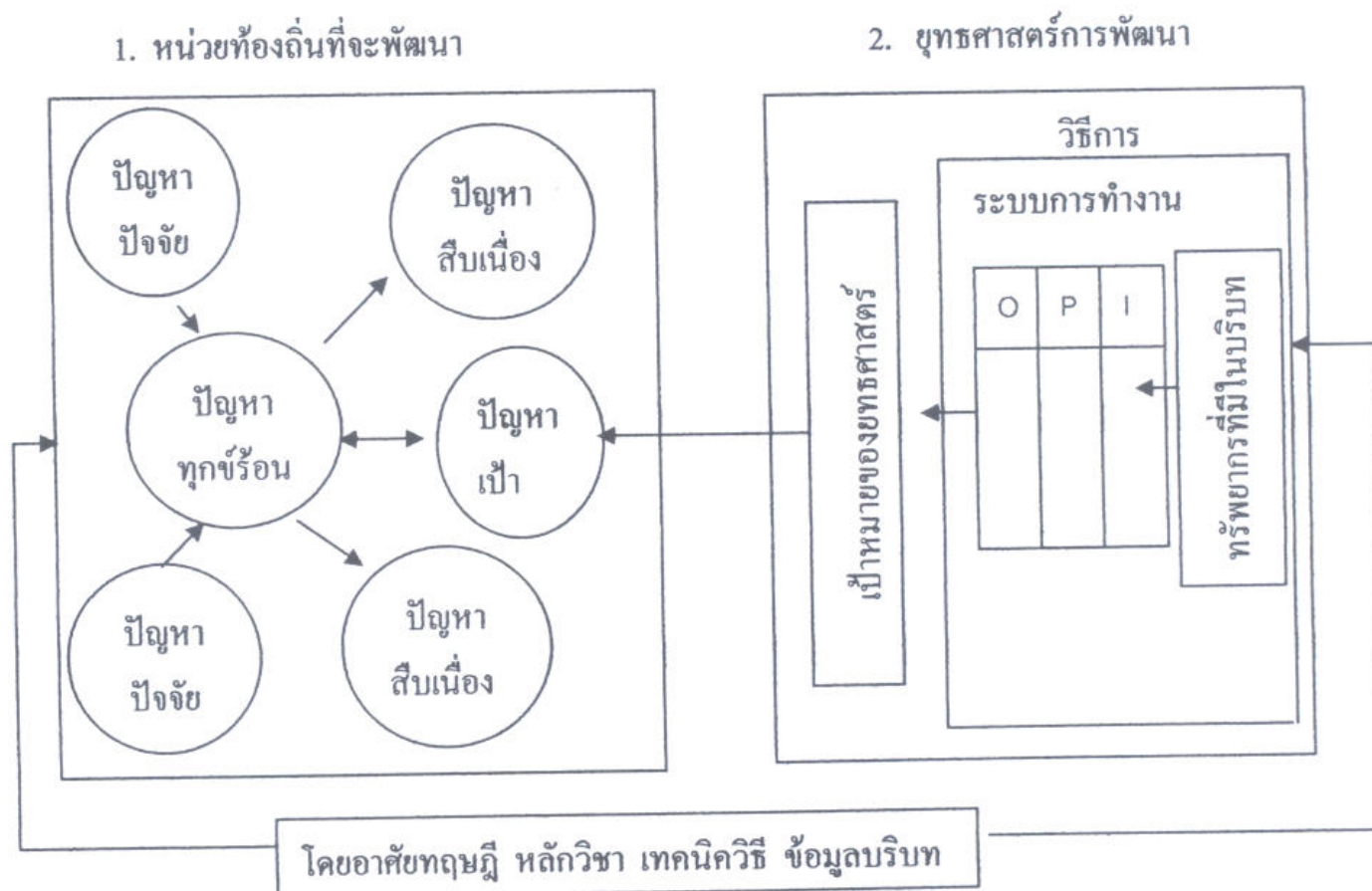
ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

การวิจัยดังกล่าวนี้ ดำเนินการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2548 ถึงเดือนธันวาคม 2549

แผนแบบการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แผนแบบการวิจัยสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา ขอบเขตของการวิจัย คือ หน่วยท้องถิ่นที่จะพัฒนา วิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา โดยระบุปัญหาทุกขั้วรอบปัญหาปัจจัย และปัญหาสืบเนื่อง

ยุทธศาสตร์การพัฒนา ประกอบด้วย เป้าหมายของยุทธศาสตร์ หน่วยระบบทำงาน และทรัพยากร สามารถแสดงได้ดังแผนภูมิที่ 2 ดังนี้

ที่มา: เฉลียว นูริภักดี, 2543

แผนภูมิที่ 2 โครงสร้างทางความคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา

นิยามศัพท์เฉพาะ

การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ หมายถึง กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการในการจัดประชุมกลุ่ม AIC การฝึกอบรมเพื่อให้ความรู้เชิงวิชาการและแนวปฏิบัติรวมทั้งการสนับสนุนให้เกษตรกรได้รับความช่วยเหลือในการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ หมายถึง กลยุทธ์หรือแผนการดำเนินการในการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษให้กับเกษตรกรบ้านหนองกางเขน ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี โดยใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ประกอบด้วยการวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา การระบุปัญหาเป้า การกำหนดเป้าหมายของยุทธศาสตร์ การสร้างหน่วยระบบทำงาน และการจัดการทรัพยากรในระบบ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึง กิจกรรมที่เกิดขึ้นในบ้านหนองกางเขน เพื่อให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้ ใช้ในการแก้ปัญหาหรือหาคำตอบหรือคำอธิบายและนำผลที่ได้มาใช้ในการพัฒนาโดยเกษตรกร

ผักปลอดภัยจากสารพิษ หมายถึง ผักที่ไม่มีสารพิษหรือมีสารพิษตกค้างในระดับปลอดภัยต่อผู้บริโภค

เกษตรกร หมายถึง หัวหน้าครอบครัวหรือตัวแทนคนใดคนหนึ่งในครอบครัวที่มีอาชีพปลูกผักและยอมรับเข้าร่วมโครงการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ที่อยู่บ้านหนองกางเขน หมู่ที่ 4 อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

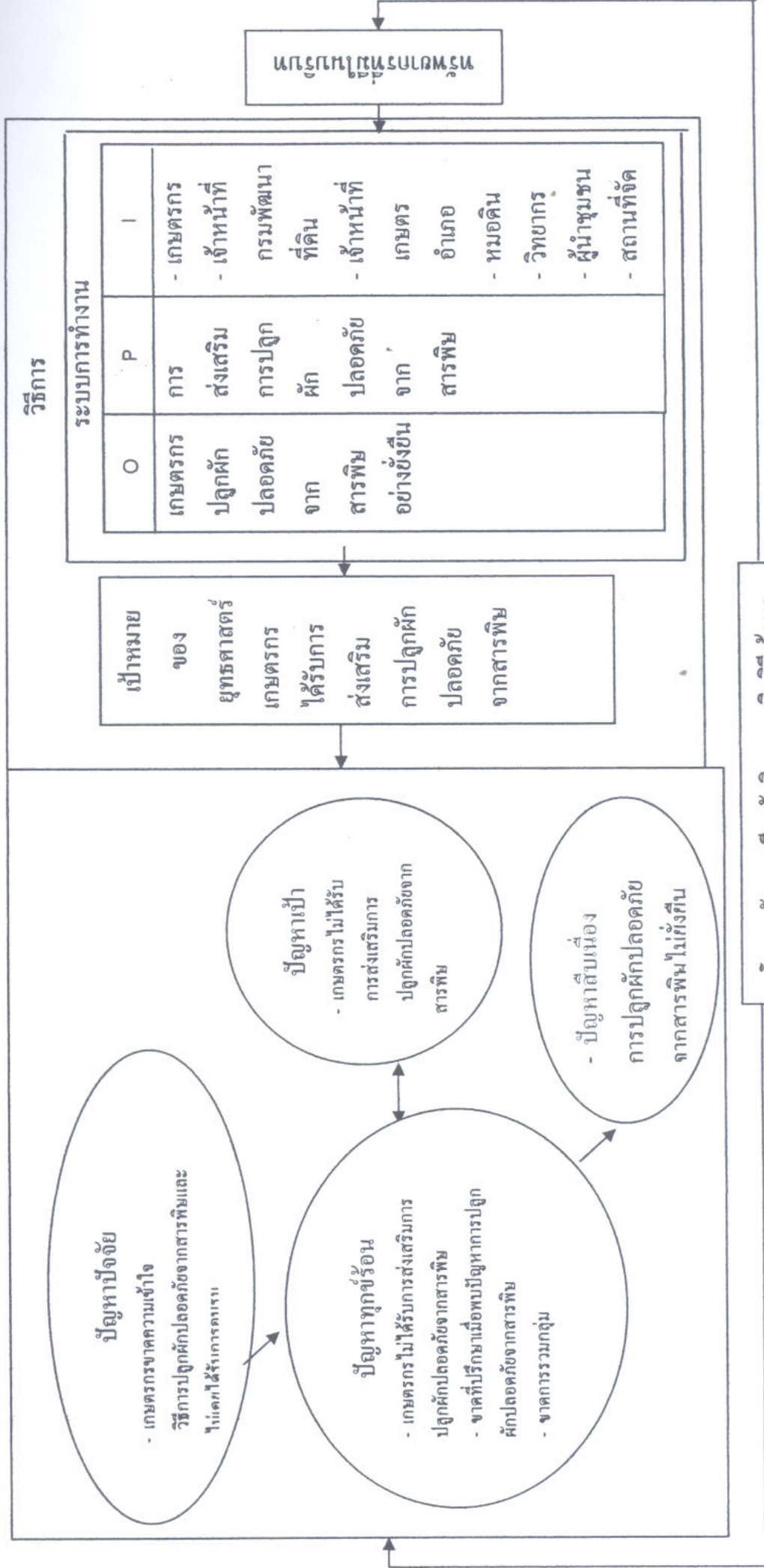
การมีส่วนร่วมในการพัฒนา หมายถึง การที่เกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษบ้านหนองกางเขน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เข้ามามีบทบาทเพื่อการดำเนินงานร่วมกันรวมทั้งการใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในบ้านหนองกางเขนดำเนินงานในการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เพื่อให้เกิดการพัฒนาบ้านหนองกางเขน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษของเกษตรกรบ้านหนองกางเขน ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
2. เกษตรกรบ้านหนองกางเขน ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรีได้รับการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ
3. ช่วยลดปัญหาสารเคมีตกค้างในสิ่งแวดล้อม

กรอบความคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา

1. หน่วยท้องถิ่นที่จะพัฒนา

2. ยุทธศาสตร์การพัฒนา

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทาง ศึกษาวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ กรณีศึกษา บ้านหนองกางเขน ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี โดยแบ่งหัวข้อดังนี้

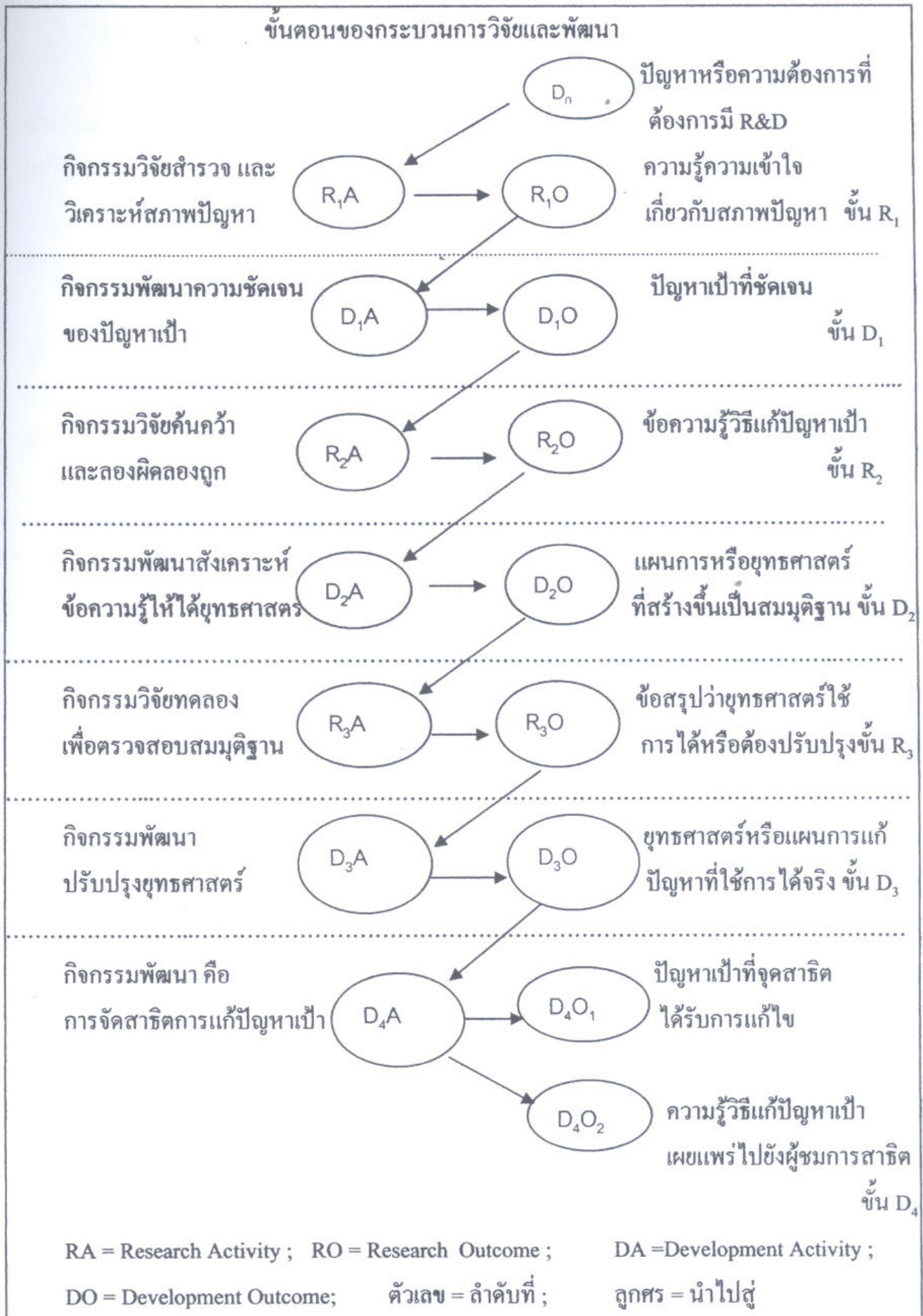
1. หลักวิชาและทฤษฎีเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา
 - 1.1 หลักวิชาเกี่ยวกับเทคนิคการวิจัยและพัฒนา
 - 1.2 หลักการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนา
 - 1.3 ทฤษฎีระบบ
2. แนวความคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร
 - 2.1 การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ
 - 2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร
 - 2.3 แนวทางการส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการพัฒนา
 - 2.4 แนวคิดการประชุมแบบมีส่วนร่วม
3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ
4. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. หลักวิชาเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา

ในการวิจัยสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยได้ศึกษาและนำหลักวิชา ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาใช้ ดังนี้

1.1 หลักวิชาเกี่ยวกับเทคนิคการวิจัยและพัฒนา

การวิจัยและพัฒนาหรือเรียกโดยย่อว่า R&D เป็นกระบวนการแก้ปัญหาหรือการบรรลุเป้าหมาย โดยทำการวิจัยและพัฒนาควบคู่กันไปเป็นลำดับขั้นตอน (เฉลียว นูร์ภักดี, 2544) ดังแสดงในแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 4 แสดงลำดับขั้นตอนของกระบวนการวิจัยและพัฒนา

1.2 หลักการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนา

การวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนา หมายถึงการนำเอายุทธศาสตร์การพัฒนาที่ได้มาจากการค้นหาครั้งแรกและมีคุณค่าควรแก่การตรวจสอบอีกครั้ง นำไปตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้แน่ใจว่าเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ใช้ได้จริง (เจลิชว บุรีภักดี, 2544)

ขอบเขตการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนา สามารถแสดงได้โดยอิงโครงสร้างทางความคิดเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนา ดังปรากฏในบทที่ 1 แผนภูมิที่ 2

จากแผนภูมิที่ 2 สามารถจำแนกรูปแบบของการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนาได้ 8 รูปแบบ โดยที่ 5 รูปแบบแรก เป็นการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนาโดยตรง และ 3 รูปแบบหลังเป็นการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนาโดยอ้อม หรือจะเรียกว่าเป็นการเสริมยุทธศาสตร์การพัฒนาก็ได้ ดังนี้

- รูปแบบที่ 1 การวิจัยตรวจสอบยุทธศาสตร์การพัฒนา
- รูปแบบที่ 2 การวิจัยปรับปรุงยุทธศาสตร์การพัฒนา
- รูปแบบที่ 3 การวิจัยถ่ายโอนยุทธศาสตร์การพัฒนา
- รูปแบบที่ 4 การวิจัยปรับใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนา
- รูปแบบที่ 5 การวิจัยสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา
- รูปแบบที่ 6 การวิจัยวิเคราะห์หรือประเมินความต้องการพัฒนา
- รูปแบบที่ 7 การวิจัยตรวจสอบหลักวิชาหรือทฤษฎี
- รูปแบบที่ 8 การวิจัยวิเคราะห์หรือประเมินโครงการพัฒนา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้รูปแบบที่ 5 การวิจัยสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา วัตถุประสงค์ของการวิจัยตามรูปแบบนี้ เพื่อสร้างยุทธศาสตร์ขึ้นมาใหม่สำหรับใช้พัฒนาในประเด็นปัญหาซึ่งไม่สามารถนำเอายุทธศาสตร์ที่มีอยู่ก่อนจากที่อื่นถ่ายโอนมาได้หรือนำมาปรับใช้ได้ การสร้างยุทธศาสตร์ใหม่ต้องอาศัยหลักวิชามาประกอบ และเมื่อสร้างเสร็จก็ต้องทำการทดลอง จนเป็นที่แน่ใจ ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การเลือกหน่วยท้องถิ่นที่มีปัญหาเชิงพัฒนา คือ ระบุที่ตั้งของหน่วยท้องถิ่น ระบุขอบเขตหน่วยท้องถิ่น และลักษณะปัญหาทั่วไป

ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา คือ ดำรวจและวิเคราะห์ปัญหาของท้องถิ่น เพื่อระบุให้ได้ว่าจะอะไรคือปัญหาทุกขรื้อน อะไรคือปัญหาปัจจัย อะไรคือปัญหาสืบเนื่อง

ขั้นที่ 3 การระบุปัญหาเป้า คือการเลือกประเด็นปัญหาขึ้นมาจากผลการวิเคราะห์ในขั้นที่ 2 ปัญหาเป้าหมายนี้ ผู้วิจัยเลือกตามที่เห็นว่าอยู่ในวิสัยจะแก้ได้ และถ้าแก้ได้แล้วจะนำความคลี่คลายมาสู่ท้องถิ่น ทำให้ปัญหาทุกขั้วร้อนน้อยลงแม้จะไม่หมดไป

ขั้นที่ 4 การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา คือ การกำหนดแผนการดำเนินงานเชิงยุทธศาสตร์เพื่อแก้ปัญหาเป้า มี 3 ขั้นคือ

1. การกำหนดเป้าหมายของยุทธศาสตร์
2. การสร้างหน่วยระบบทำงานของยุทธศาสตร์
3. การจัดทรัพยากร

โดยในแต่ละขั้นต้องกำหนดโดยคำนึงอีก 2 ขั้นข้างเคียงด้วยเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกัน เช่น การกำหนดเป้าหมายต้องคำนึงถึงหน่วยระบบและทรัพยากร จากนั้นจึงเขียนเป็นแผนภาพยุทธศาสตร์การพัฒนาเต็มรูป โดยนำผลของขั้นที่ 2 และ 3 มาแสดงไว้ด้วยเป็นแผนภาพยุทธศาสตร์การพัฒนาที่พร้อมจะนำไปทดลองใช้ต่อไป

ขั้นที่ 5 การทดลองยุทธศาสตร์ คือเขียนระบุว่า จะทำการทดลองใช้ยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้นแล้วนี้อย่างไร ใช้อะไรเป็นกลุ่มเป้าหมายการทดลอง จะเก็บข้อมูลประเด็นใด จะวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปประเด็นใด มีสมมุติฐานอะไรบ้าง

1.3 ทฤษฎีระบบ (The System Theory)

ทฤษฎีระบบ (The System Theory) มีแนวคิดที่เชื่อว่าเอกภพแห่งนี้ (The universe) เป็นหนึ่งหน่วยระบบ ซึ่งมีคุณสมบัติของหน่วยระบบแต่ละหน่วยคือ หน่วยระบบทำงาน หมายความว่า หน่วยนี้มีได้อยู่นิ่งเฉย แต่เป็นหน่วยทำงานบางอย่างตามลักษณะงานที่หน่วยระบบนั้นถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้ทำงาน (เจลิชว บุรีภักดี, 2545) ซึ่งลักษณะงานเหล่านี้บางอย่างมนุษย์ก็มิอาจรู้ได้หรือเข้าใจได้เสมอไป เช่น มนุษย์ไม่รู้ว่าเอกภพถูกสร้างขึ้นมาด้วยอะไร หรือผู้ใดเพื่อให้ทำงานอะไร แต่มีบางหน่วยระบบที่มนุษย์สามารถรับรู้ได้ เช่น ระบบการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษทำให้ผู้บริโภคปลอดภัยและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม หน่วยระบบทำงาน ประกอบด้วย

1. มีขอบเขต มีเส้นเขตแดนล้อมรอบเนื้อที่ของหน่วยนี้ ซึ่งแบ่งแยกเนื้อที่ขอบเขตของหน่วยนี้ออกเป็นหน่วยอื่น ทำให้หน่วยงานอื่น ๆ เหล่านี้มีสภาพเป็น "บริบท" ของหน่วยงานนี้
2. มีผลผลิต หมายความว่า หน่วยระบบนี้ให้ผลผลิตบางอย่างอันเป็นผลมาจากการทำงานของหน่วยระบบ ผลผลิตดังกล่าวอาจมีมากกว่า 1 รายการก็ได้ และแต่ละรายการเมื่อหลุดออกจากหน่วยระบบแล้วก็จะเลื่อนไหลไปเป็นปัจจัยนำเข้าของหน่วยระบบอื่น ที่เป็นบริบทของหน่วยระบบนี้ต่อไป

3. กระบวนการทำงาน คือหน่วยระบบที่มีกระบวนการทำงานที่มีลักษณะเป็นแบบแผนที่ชัดเจน มีความคงที่ในห้วงเวลาหนึ่ง สามารถสังเกตได้ และประเมินได้ กระบวนการทำงานนี้คือ การที่ปัจจัยนำเข้าต่าง ๆ มาทำปฏิกิริยาต่อกัน จนบังเกิดผลผลิตของหน่วยระบบ กระบวนการอาจมีหลายขั้นตอน และแต่ละขั้นตอนมีลักษณะเป็นหน่วยระบบในตนเองอีกด้วย คือมีลักษณะทุกข้อของหน่วยระบบ

4. มีปัจจัยนำเข้า หมายความว่า หน่วยนี้รับเอาบางสิ่งบางอย่างเข้ามาในหน่วยระบบ เพื่อนำเข้ากระบวนการและแปลงรูปเป็นผลผลิต ปัจจัยนำเข้าเหล่านี้ได้มาจากผลผลิตของหน่วยระบบอื่น ๆ ซึ่งเป็นบริบทของหน่วยนี้ มีข้อควรสังเกตคือ หน่วยระบบที่เป็นสิ่งมีชีวิตสามารถคัดเลือกปัจจัยนำเข้า แต่หน่วยระบบที่ไม่มีชีวิต จะไม่สามารถคัดเลือกปัจจัยนำเข้าได้ด้วยตนเอง เว้นแต่ได้ถูกวางเงื่อนไขหรือโปรแกรมไว้ล่วงหน้าโดยผู้สร้างหน่วยระบบนั้น กิจกรรมการคัดเลือกปัจจัยนำเข้าหรือการปรับกระบวนการภายใน ได้ชื่อว่าเป็นการส่งผลย้อนกลับภายใน

5. มีบริบท หมายความว่า มีหน่วยระบบอื่น ๆ จำนวนหนึ่งที่อยู่นอกเส้นเขตแดนของหน่วยนี้ ซึ่งให้ปัจจัยนำเข้าแก่หน่วยนี้ และรับเอาผลผลิตของหน่วยนี้ หน่วยอื่นๆ เหล่านั้นเมื่อรวมกันแล้ว เรียกว่าบริบทของหน่วยนี้ การที่ผลผลิตถูกส่งผ่านบริบทแล้ว มีผลกระทบไปถึงปัจจัยนำเข้าขั้นต่อไป เช่นนี้ได้ชื่อว่าเป็น การส่งผลย้อนกลับภายนอก

6. มีผลย้อนกลับ คือการที่ผลผลิตตามขั้นตอนต่าง ๆ จากการทำงานของหน่วยระบบ ถูกส่งให้มีผลกระทบถึงขั้นก่อนหน้านั้น ถ้าผลดังกล่าวถูกส่งผ่านบริบทภายนอกได้ชื่อว่าเป็นการส่งผลย้อนกลับภายนอก และถ้าเป็นการส่งผ่านภายในขอบเขตของหน่วยระบบเอง เรียกว่าการส่งผลย้อนกลับภายใน

7. ประกอบขึ้นจากหน่วยย่อยจำนวนหนึ่ง หมายความว่า หน่วยระบบเมื่อนำมาวิเคราะห์แยกแยะหาส่วนประกอบจะพบว่า ประกอบด้วย ย่อยระบบย่อย ๆ จำนวนหนึ่ง หน่วยย่อยระบบดังกล่าวได้แก่ ปัจจัยนำเข้าแต่ละรายการ กระบวนการทำงานแต่ละรายการ และผลผลิตแต่ละรายการ ซึ่งล้วนมีคุณสมบัติเป็นหน่วยระบบในตัวเองทั้งสิ้น

8. เป็นหน่วยย่อยระบบหนึ่งของหน่วยอิสระระบบหนึ่ง หมายความว่า หน่วยระบบนี้เป็นส่วนย่อยของหน่วยอิสระระบบ ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าหน่วยนี้ หน่วยอิสระระบบดังกล่าว นอกจากประกอบขึ้นจากหน่วยย่อยระบบนี้ แล้ว ยังประกอบด้วยหน่วยย่อยระบบอื่น ๆ อีกจำนวนหนึ่ง หน่วยระบบที่เป็นสมาชิกหรือส่วนประกอบทั้งหลายเหล่านี้ จะทำงานประสานกัน เพื่อผลผลิตของแต่ละหน่วยระบบ รวมกันส่งผลให้เป็นผลผลิตรวมของหน่วยอิสระระบบ

9. มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดบนมิติเวลา หมายความว่า หน่วยระบบนี้เกิดขึ้น ณ เวลาหนึ่งเวลาใด และดำเนินไประยะเวลาหนึ่ง จึงสิ้นสุดความเป็นหน่วยระบบ โดยที่บรรดา

อนุระบบของหน่วยนี้แยกสลายจากกัน มิได้ทำงานร่วมกันเพื่อให้เกิดผลผลิตรวมของหน่วยระบบนี้ อีกต่อไป บรรดาหน่วยอนุระบบที่แยกสลายจากกันแล้วนั้น ต่างหน่วยก็ต่างแยกย้ายกันไปเป็น ปัจจัยนำเข้าของหน่วยระบบอื่น ๆ ในบริบทหรือในอภีระบบต่อไป

10. มีที่มาที่อยู่และที่ไป หมายความว่า หน่วยระบบแต่ละหน่วย ย่อมก่อกำเนิดมาจาก เหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งก่อนหน้านี้ และมาปรากฏดังสภาพปัจจุบัน และก็จะถึงเวลาในอนาคตที่เป็นไปสู่สภาพอื่น การก่อกำเนิดก็ดี การดำรงอยู่ก็ดี ตลอดจน การเป็นไปในอนาคตก็ดี ล้วนมาจากการกระทำของเหตุ ปัจจัยที่เป็นธรรมชาติหรือเหตุปัจจัยที่เป็นการกระทำของมนุษย์หรือทั้งสอง ประการผสมกัน

2. แนวความคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร

2.1 การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ โดยใช้วิธีป้องกันกำจัดศัตรูพืชแบบผสมผสาน ทำได้ ดังนี้

1. ควรปรับสภาพความอุดมสมบูรณ์ของดิน ผักจะเจริญเติบโตได้ดีในดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ และโรคผักบางชนิดระบาดรุนแรงในสภาพดินที่เสื่อมโทรม การเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินทำได้โดยการใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก หรือปุ๋ยพืชสด ในอัตรา 1-2 ตัน/ไร่ ต่อไร่ เพราะปุ๋ยอินทรีย์เป็นปุ๋ยที่มีองค์ประกอบเป็นสารอินทรีย์หรือได้มาจากสิ่งมีชีวิต ปุ๋ยอินทรีย์ จะสลายตัวอย่างช้าๆ ให้ธาตุไนโตรเจนที่เป็นประโยชน์ต่อพืชตลอดฤดูปลูก ธาตุอาหารจะสูญเสียจากดินน้อย ปุ๋ยอินทรีย์ช่วยปรับสภาพทางกายภาพของดิน ทำให้ดินร่วนซุย ถ่ายเทอากาศและระบายน้ำดี เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของผัก

2. การปรับสภาพความเป็นกรดเป็นด่างในดิน โดยทั่วไปสภาพของดินมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากมีการใส่ปุ๋ยเคมีติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของดิน เช่น ดินจับตัวแข็ง การไถพรวนผิดวิธีทำให้เกิดการชะล้างของผิวดิน โดยปกติค่าของความเป็นกรดและ ด่างของดินนิยมบอกเป็นค่า pH ค่าความเป็นกรดและด่างของดินเป็นปัจจัยสำคัญที่ควบคุมการเจริญเติบโตของผัก ผักโดยทั่วไปเจริญเติบโตได้ดีในดินที่มี pH เท่ากับ 6.5 วิธีการปรับสภาพความเป็นกรดและด่างของดิน กระทำโดยการใส่ปูนขาว ปูนมาร์ล หรือแร่โคโลไมท์ ในอัตรา 200 - 300 กิโลกรัมต่อไร่ หลังจากหว่านหรือใส่ปุ๋ยแล้วจะต้องรดน้ำตามด้วย

3. เมล็ดพันธุ์ อาจมีเชื้อราหรือเชื้อแบคทีเรียติดมา จึงควรแช่เมล็ดพันธุ์ผักในน้ำที่อุณหภูมิ 50 - 55 องศาเซลเซียส นาน 10-15 นาที ก่อนปลูก วิธีการเช่นนี้นอกจากจะเป็นการกำจัดเชื้อโรคแล้ว ยังเป็นการกระตุ้นให้เมล็ดพันธุ์ผักงอกอย่างสม่ำเสมอ และหากพบการระบาดของ

โรคราน้ำค้างหรือโรคใบจุดมีความจำเป็นที่จะต้องให้ลูกเมล็ดพันธุ์ด้วยสารเคมี เมทาแลกซิน 35% และไอโปรไคโอด อัตรา 10 กรัมต่อเมล็ดพันธุ์ฝัก จำนวน 1 กิโลกรัม

4. ก่อนปลูก หรือหลังปลูก ควรเพิ่มธาตุอาหารเสริมในดิน โดยมากในดินจะมีธาตุอาหารเสริมอยู่บ้าง หากในดินที่ปลูกพืชมาเป็นเวลานานอาจขาดธาตุอาหารเสริม ควรผสมธาตุอาหารเสริมลงในดิน เช่น แคลเซียม แมกนีเซียม ฟอสฟอรัส และโบรอน เป็นต้น

5. การกำจัดศัตรูพืช ซึ่งทำได้หลายวิธีคือ ใช้กาบเหนียวสีเหลือง ทาแผ่นพลาสติกหรือถุงพลาสติกที่มีสีเหลือง แล้วนำไปวางอยู่เหนือระดับยอดผักประมาณ 1 ฟุต ระยะห่าง 4x4 เมตร ในพื้นที่ 1 ไร่ใช้กับดักประมาณ 60-80 อัน การใช้กับดักแสงไฟ โดยใช้หลอดไฟสีม่วงหรือสีน้ำเงินแขวนหลอดไฟห่างจากพื้นดินประมาณ 1.5 เมตร แล้ววางภาชนะใส่น้ำรองรับด้านล่าง พื้นที่ 1 ไร่ให้ใช้กับดักแสงไฟ 2 จุด การใช้พลาสติกสีเทา-เงินคลุมแปลง จะช่วยลดการระบาดของแมลงปากดูด เช่น เพลี้ยอ่อน เพลี้ยไฟ และไร ได้ การใช้สารสกัดจากพืช เช่น สารสกัดสะเคาหรือจากสมุนไพรต่าง ๆ อย่างไรก็ตามหากวิธีการดังกล่าวยังไม่ได้ผล ให้ใช้สารเคมี แต่ควรใช้อย่างถูกต้องตามชนิดและอัตรา รวมทั้งทั้งระยะการเก็บเกี่ยวผลผลิตเพื่อให้สารเคมีสลายตัวด้วย

ประโยชน์ของการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

1. ช่วยลดปัญหาสารเคมีตกค้างในสิ่งแวดล้อม
2. ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของผู้บริโภค

วิธีการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

เริ่มต้นจากการเตรียมแปลงปลูก

1. การเตรียมดินหลังจากไถเตรียมดินหรือขุดดินขึ้นมาควรคราดเก็บเศษวัชพืชออกให้หมด เช่น หัวเห็ดหมู ไส้ หรือข้อหญ้า คากดินไว้ประมาณ 2-3 สัปดาห์ ก่อนปลูก การคากดินจำเป็นอย่างยิ่ง จะช่วยให้เมล็ดวัชพืชงอกขึ้นมาแล้วแห้งตายไป ก่อนปลูกทำการคราดกลบพร้อมทั้งใส่ปุ๋ยรองพื้น ควรให้น้ำดินร่วนซุยสม่ำเสมอ เมื่อปลูกผักแล้วพยายามให้กระทบกระเทือนผิวหน้าดินให้น้อยที่สุด การเตรียมดินที่ดีก่อนปลูกจะช่วยขจัดปัญหาวัชพืชไปได้อย่างมาก

2. การคลุมดินจะช่วยรักษาความชื้นในดินและบังแสงสว่างทำให้เมล็ดวัชพืชงอกได้ช้ากว่าผัก วัสดุที่ใช้คลุมหน้าดิน เช่น ฟางข้าว เปลือกถั่ว ใบหญ้าคา แกลบ เป็นต้น

3. เมื่อกากดินแล้วจะข่อยดินให้ละเอียด หลังจากนั้นจะบำรุงดินโดยใช้ปุ๋ยคอกผสมกับปุ๋ยหมัก คลุกเคล้าให้เข้ากัน จากนั้นพร้อมที่จะทำการปลูก

วิธีการปลูก

1. หว่านเมล็ดพันธุ์ลงในแปลงปลูก พอกล้าอายุได้ 15 วัน ก็ถอนแยกไปปลูกอีกแปลงหนึ่ง
2. ปลูกโดยย้ายกล้า โดยจะเพาะกล้าไว้ที่หนึ่งแล้วย้ายมาปลูก

การบำรุงรักษา

1. การใส่ปุ๋ยใช้ปุ๋ยคอกอย่างเคี้ยวเท่านั้น โรยลงบนแปลงปลูกแล้วพรวนดินผสมให้เข้ากัน
2. การกำจัดวัชพืช ใช้น้ำสะอาดหมัก (สกัดเอง) แล้วก็เลียงแมลงบางชนิดไว้ปราบแมลงที่เป็นศัตรูพืช รวมทั้งกำจัด ทำลายด้วยแรงคน ทั้งในช่วงกลางวันและกลางคืน

การเก็บเกี่ยว

เมื่อผักอายุได้ 45 - 60 วัน เราจึงเริ่มเก็บเกี่ยว เมื่อตัดแล้วจะล้างน้ำสะอาดเป็นน้ำที่ผ่านกรองแบบธรรมชาติโดยใช้น้ำไหลผ่านตลอดเวลาล้างเสร็จแล้วจึงบรรจุลงตะกร้าพร้อมที่จะขาย

2.2 การส่งเสริมการเกษตร

ความหมายการส่งเสริมการเกษตร

การส่งเสริมการเกษตร จัดเป็นการให้การศึกษาอบรมโรงเรียน (non - formal education) ซึ่งบุคคลเป้าหมายเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมโดยตรงหรือทางอื่นโดยการทดลองและปฏิบัติจริง งานส่งเสริมเป็นการให้การศึกษา เนื่องจากโดยทั่วไปแล้วงานส่งเสริม มุ่งที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลเป้าหมายไปในแนวทางที่ปรารถนาหรือดีขึ้นกว่าเดิม คือให้เขามีความรู้มากขึ้นในวิทยาการต่าง ๆ ทางเกษตรหรือที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการตลอดเวลา ให้เขามีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพการเกษตรที่ทำอยู่ มีความเต็มใจที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ และมีทักษะหรือความสามารถในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มขีดความสามารถในการทำการเกษตร ซึ่งรวมถึงการผลิต การพัฒนาทรัพยากรการผลิต การจัดการรับผลิตผล การจัดการระบบผลิตรวมและที่อยู่อาศัย การพัฒนาครอบครัวให้เกิดผลทางเศรษฐกิจและสังคม และการพัฒนาความเป็นผู้นำในสังคมเกษตร

สรุปความหมายของการส่งเสริมการเกษตร หมายถึงการถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตรให้กับเกษตรกร ทั้งทางด้านเทคนิคและวิธีการต่างๆ รวมไปถึงการแก้ไขปัญหาและช่วยเหลือเกษตรกรใน การแก้ไขปัญหาอีกด้วย

วิธีการส่งเสริมการเกษตร (extension teaching methods) หมายถึง วิธีการที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริม ติดต่อกับบุคคลเป้าหมาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสอน ให้ความรู้ แจ่มข่าวสาร แนะนำจิตใจ ให้ปฏิบัติ หรือรับฟังข้อคิดเห็นต่างๆ เรียกกันโดยทั่วไปว่า "วิธีการส่งเสริม" ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1. วิธีการส่งเสริมรายบุคคล (Individual methods)

การส่งเสริมรายบุคคล เป็นการถ่ายทอดความรู้หรือการสื่อสารตัวต่อตัว ระหว่าง เจ้าหน้าที่ส่งเสริม กับบุคคลเป้าหมาย ซึ่งอาจเป็นเกษตรกร แม่บ้าน เยาวชน หรือบุคคลอื่น ๆ เป็น วิธีการที่มีประสิทธิภาพ เพราะเกษตรกร และนักส่งเสริมปฏิสัมพันธ์กันได้อย่างเต็มที่ มีวิธี ดังนี้

1.1 การเยี่ยมเกษตรกรที่บ้านและไร่นา โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเดินทางไปพบปะเยี่ยม เย็นบุคคลเป้าหมายที่บ้าน และไร่นา เนื่องจากการไปเยี่ยมเกษตรกรที่บ้านและไร่นานั้น จำเป็นต้อง กระทำให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ จึงต้องมีการวางแผนการเยี่ยมอย่างระมัดระวัง มีหลักการหรือ ข้อแนะนำในการเยี่ยมดังนี้

1.1.1 การวางแผนการเยี่ยม ควรนัดไว้ล่วงหน้า กำหนดวัตถุประสงค์ของการเยี่ยม เตรียมเอกสารเนื้อหาที่จำเป็น กำหนดแผนการเยี่ยม เพื่อประหยัดเวลาและการเดินทาง และต้อง พิจารณาว่าจะต้องใช้เทคนิคอะไรที่จะเข้าถึงเกษตรกร

1.1.2 การเยี่ยม ต้องตรงต่อเวลานัดหมาย พบปะทักทายด้วยบรรยากาศเป็นกันเอง กับเกษตรกรและครอบครัว พยายามให้เกษตรกรได้คุยให้ฟังเกี่ยวกับปัญหา และความคิดเกี่ยวกับการแก้ไข ให้ทางเลือกเกี่ยวกับการแก้ไขปัญห และให้ความรู้ข่าวสารต่างๆ ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกร เป็นต้องเป็นความลับ และชักชวนให้เกษตรกรเข้าร่วมในกิจกรรมการส่งเสริมแบบกลุ่ม

1.1.3 บันทึกการเยี่ยม บันทึกสภาวะการณ์ วัตถุประสงค์ของการเยี่ยมสิ่งที่ทำเสร็จ ไปแล้ว สิ่งที่ต้องติดตาม

1.1.4 การติดตามผล กรอกข้อมูลในแบบฟอร์มหรือสมุดบันทึกและจัดส่งเอกสาร ที่เกษตรกรร้องขอ และส่งนักวิชาการไปช่วยแนะนำ

1.2 แบบบุคคลมาพบ ณ สำนักงาน เพื่อความสะดวกที่จะให้บริการด้านความรู้แก่ ประชาชนในท้องถิ่น งานส่งเสริมการเกษตรจึงจัดให้มีสำนักงานส่งเสริมการเกษตรในระดับภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล ดังนั้นเกษตรกรหรือผู้สนใจในงานเกษตรก็มีโอกาสที่จะไปพบเห็น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ณ สำนักงานหรือจุดนัดพบในหมู่บ้าน เพื่อถามปัญหา ขอคำแนะนำ หรือเอกสารเผยแพร่ต่างๆ

1.3 การติดต่อทางจดหมาย เกษตรกรอาจเขียนจดหมายไปยังเจ้าหน้าที่ส่งเสริมหรือนักวิชาการเกษตร ณ สำนักงาน เพื่อขอคำแนะนำหรือถามปัญหาเกี่ยวกับการเกษตร อาจเป็นด้านการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ ประมง หรือด้านอื่นๆ แต่วิธีนี้จะช้าไปบ้างเพราะต้องผ่านขั้นตอนการดำเนินงาน และการจัดส่ง ไม่รวดเร็วเหมือนการไปพบด้วยตนเอง

1.4 การติดต่อทางโทรศัพท์ การใช้โทรศัพท์ติดต่อสอบถามปัญหาหรือขอความช่วยเหลือต่าง ๆ เป็นวิธีการที่สะดวกรวดเร็วและใช้กันมากในประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่สำหรับประเทศเรายังมีขีดจำกัดอยู่มาก ทั้งในด้านความสะดวกในการขอติดตั้ง และราคาที่ยังสูงอยู่ มีการใช้กันในเขตเมืองซึ่งรวมทั้งตำบลที่พัฒนาแล้วเป็นส่วนใหญ่ สำหรับชนบทที่ห่างไกลในบางตำบลนั้นโทรศัพท์เข้าไม่ถึง

2. วิธีการส่งเสริมแบบกลุ่ม (Group methods)

การส่งเสริมแบบกลุ่ม เป็นการวิธีการส่งเสริมแบบกลุ่มย่อย ประมาณ 25 คน เป็นวิธีการส่งเสริมที่มีประสิทธิภาพและใช้กันอย่างแพร่หลายใน การถ่ายทอดความรู้ และเทคโนโลยี หรือการสื่อสาร การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเจ้าหน้าที่ส่งเสริมกับกลุ่มบุคคลเป้าหมาย เพราะเป็นวิธีการที่ได้รับประโยชน์จำนวนมากพอสมควร เกษตรกรผู้ที่ร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสพบปะและแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน นักส่งเสริมผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความต้องการของกลุ่ม ลักษณะของความรู้และเทคโนโลยีที่ต้องการถ่ายทอด และสภาพสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้ นอกจากนั้น อาจเป็นกลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง การส่งเสริมรายกลุ่มมีข้อจำกัดอยู่บ้างในบางเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการชักชวนหรือจูงใจให้กลุ่มคนมาตัดสินใจร่วมกัน วิธีการส่งเสริมแบบกลุ่มมีวิธีดังนี้

2.1 การประชุมเกี่ยวกับการส่งเสริม (Extension meetings) การประชุมเกี่ยวกับการส่งเสริมจัดขึ้นเฉพาะกลุ่มอาชีพ กลุ่มคนทั่วไป ในชุมชนหรือกลุ่มลักษณะอื่นที่เกี่ยวข้องกับงานส่งเสริม

2.2 การสาธิต เป็นวิธีการส่งเสริมหรือวิธีการสอนอย่างหนึ่งที่ใช้กันอย่างแพร่หลายทั้งในงานส่งเสริมการเกษตรและการสอนในสถาบันศึกษา การสาธิตมี 2 แบบ คือการสาธิตวิธี และการสาธิตผล

2.2.1 การสาธิตวิธี เพื่อสอนวิธีการหรือทักษะในการปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นขั้น ๆ ไปตามลำดับ ซึ่งเจ้าหน้าที่ส่งเสริม วิทยากรหรือผู้นำที่มีประสบการณ์จะเป็นผู้มาประชุมอบรมให้แก่เกษตรกร แม่บ้าน ขุนเกษตร สถานที่อาจจะเป็นห้องประชุม บริเวณบ้าน

สถานีโทรทัศน์ หรือที่อื่น ๆ และมีระยะเวลาเป็น 20 นาที 30 นาที หรือมากกว่านั้น แต่โดยทั่วไปไม่เกิน 1 ชั่วโมง

2.2.2 การสาธิตผล เพื่อเป็นการพิสูจน์โดยการให้เห็นจริงเห็นว่าวิธีการที่ได้แนะนำไป สามารถกระทำได้ในท้องถิ่น หรือเห็นผลที่ดีกว่าของเทคนิคใหม่ ๆ และเพื่อสร้างความเชื่อถือในตัวเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตร ทำให้บุคคลเป้าหมายสนใจ ซึ่งผู้ดำเนินการสาธิต อาจจะเป็นเกษตรกรหรือหัวหน้ากลุ่มเกษตรกร แม่บ้าน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายได้แก่เกษตรกร แม่บ้าน นักเรียนหรือผู้ที่สนใจ สถานที่อาจจะเป็นไร่นา หรือฟาร์มของเกษตรกร บริเวณสำนักงานส่งเสริม สถานีทดลองทางเกษตร ระยะเวลา อาจหลายสัปดาห์หรือหลายเดือน

2.3 การทัศนศึกษา การนำกลุ่มบุคคล ออกไปศึกษากิจกรรมต่าง ๆ นอกสถานที่ เช่น พาไปดูไร่นาหรือฟาร์มตัวอย่างเกี่ยวกับการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์

2.4 การจัดฝึกอบรมพิเศษ การจัดหลักสูตรระยะสั้นๆ เพื่อฝึกอบรมเกษตรกร แม่บ้าน หรือกลุ่มผู้สนใจเฉพาะเรื่อง ก็เป็นวิธีการหนึ่งของการส่งเสริมแบบกลุ่ม อาจจะใช้เวลา 1 วัน หรือ 2-3 วัน หัวข้อที่นำมาพูดหรือบรรยายต้องเหมาะสมเป็นที่สนใจ ตรงกับความต้องการของกลุ่ม

2.5 การทดสอบในท้องถิ่น การทดสอบในท้องถิ่นเป็นกระบวนการวิจัยที่ทดลองทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดหลาย ๆ วิธีในไร่นาของเกษตรกรในท้องถิ่น เพื่อหาวิธีไหนจะดีที่สุด หรือให้ผลดีที่สุด

2.6 การจัดงานวันนักเกษตร โดยปกติอาจจัดในไร่นาของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม หรือสถานีทดลองเกษตร การจัดงานเกษตรต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบ เพื่อให้ได้ผลอย่างเต็มที่

3. วิธีการส่งเสริมแบบมวลชน (Mass methods)

วิธีการส่งเสริมแบบมวลชน เป็นวิธีการส่งเสริมที่สามารถส่งข่าวสารข้อมูลถึงบุคคลกลุ่มเป้าหมายได้เป็นจำนวนมาก โดยอาศัยสื่อ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร เอกสารเผยแพร่ วิทยุ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ การประกวด และการรณรงค์ ซึ่งวิธีการส่งเสริมแบบนี้เหมาะสำหรับทำให้คนที่ได้รับข่าวสารทราบถึงความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อให้ตระหนักและเกิดความสนใจที่จะศึกษาหาความรู้และประสบการณ์เพิ่มเติม หากข่าวสาร ที่ได้รับมีความสำคัญต่ออาชีพและชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง มีวิธีดังนี้

3.1 หนังสือพิมพ์ (Newspaper) การเขียนข่าวสาร หรือ เรื่องราวทางการเกษตร หรือทางอื่นลงหนังสือพิมพ์ เป็นการช่วยเผยแพร่ข่าวสารหรือความรู้ใหม่ ๆ ไปสู่ประชาชน ทำให้เกิดความรู้วิทยาทานใหม่ๆ ทันเหตุการณ์

3.2 นิทรรศการ (Exhibits) หมายถึง การจัดแสดงสิ่งของอาจจะเป็นของจริง ของจำลอง เช่น วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ สัตว์ พืช ฯลฯ หรือแสดงความคิดเห็น มีความมุ่งหมายที่จะสร้างความสนใจ นิทรรศการถือว่าเป็นวิธีการส่งเสริมที่เข้าถึงมวลชน

3.3 เอกสารเผยแพร่ (Extension materials) หรือวัสดุสิ่งพิมพ์ที่ใช้เผยแพร่ข่าวสารความรู้หรือวิชาการในงานส่งเสริมเกษตร เป็นสื่ออีกประเภทหนึ่งที่สามารถเข้าถึงมวลชนในวงกว้าง เช่น แผ่นปลิวหรือใบปลิว เอกสารเผยแพร่แบบเล่ม

3.4 วิทยุ (Radio) เป็นอุปกรณ์อีกอย่างหนึ่งที่ใช้สำหรับเผยแพร่ข่าวสาร ความรู้ สารคดี และรายการบันเทิงไปสู่ผู้ชมทั้งที่อยู่ใกล้และไกล รายการทางวิทยุอาจเป็นข่าว สารคดีเฉพาะเรื่อง สลับด้วยรายการเพลง หรือมีรายการบันเทิงอย่างอื่นคั่นสลับรายการ นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดเสียงจากการประชุมสัมมนาหรือการอภิปรายที่สำคัญ ๆ อันอาจเป็นประโยชน์ต่อมวลชน

3.5 โทรทัศน์ (Television) เป็นสื่อนำข่าวสาร ความรู้ วิชาการต่าง ๆ ตลอดจนความบันเทิง ไปสู่ประชาชนในวงกว้าง คือ สามารถเข้าถึงมวลชนได้อย่างรวดเร็ว โทรทัศน์สามารถที่จะเห็นภาพได้ด้วย การใช้โทรทัศน์ในงานส่งเสริมมีหลายรูปแบบ เช่น จัดทำเป็นโทรทัศน์เฉพาะเรื่อง

บทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

1. บทบาทครูหรือผู้ถ่ายทอด จะทำหน้าที่เปรียบเสมือนครูที่คอยให้ความรู้ และคำแนะนำสำหรับสิ่งที่ถ่ายทอด ได้แก่ คำแนะนำในด้านการผลิต การเลี้ยงสัตว์ การประมง
2. บทบาทผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยที่เจ้าหน้าที่จะต้องกระตุ้นแรงให้เกษตรกรมีการตื่นตัวในการประกอบอาชีพ มีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลง
3. บทบาทที่ปรึกษา เจ้าหน้าที่จะต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญในการเกษตรเป็นอย่างดี หากเกษตรกรมีปัญหาที่พร้อมที่จะให้คำแนะนำได้
4. บทบาทผู้ประสานงาน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต้องทำหน้าที่ประสานงานระหว่างภาครัฐกับเกษตรกร เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น

ในการส่งเสริมการเกษตร นอกจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรควรมีบทบาทดัง 4 ข้อข้างต้นแล้ว การจะให้การส่งเสริมการเกษตรสำเร็จยังต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ที่มีคุณลักษณะดังนี้ มีความรู้ มีความคิดริเริ่ม มีความกระตือรือร้น มีความเสียสละ มีความอดทน มีความรับผิดชอบ น่าเชื่อถือและศรัทธา

การวางแผนและการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร

การวางแผนเป็นกิจกรรมหรือหน้าที่ที่สำคัญมากของผู้บริหาร หรือนักส่งเสริมการเกษตรที่ช่วยเป็นหลักให้การปฏิบัติหน้าที่อื่นๆเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือองค์การ การจัดหาและใช้ทรัพยากร การนิเทศและการควบคุมงาน ซึ่งมีขั้นตอนการวางแผน และการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรที่สำคัญอยู่ 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนการวางแผน มีดังนี้

1.1 วิเคราะห์สถานการณ์ คือ การวิเคราะห์สถานการณ์ของงาน กิจกรรมชุมชนหรือสภาพแวดล้อมต่างๆ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต ทำการวิเคราะห์แล้วหาข้อสรุปเพื่อเป็นพื้นฐานในการตั้งวัตถุประสงค์ เป้าหมายของแผนหรือโครงการต่อไป

1.2 การตั้งวัตถุประสงค์ คือ ทำให้ได้แนวทางเพื่อพิจารณาว่าอะไรคือสิ่งที่ควรจะทำเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนางานที่ได้วิเคราะห์สถานการณ์ของงานมาแล้ว ความสำคัญของวัตถุประสงค์มี 3 ประการ คือ เป็นแนวทางหรือชี้ทิศทางในการดำเนินงาน เป็นพื้นฐานในการเลือกวิธีการดำเนินงาน และ เป็นพื้นฐานในการประเมินผล

1.3 การทำแผนปฏิบัติงาน หลังจากที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการไว้ชัดเจนแน่นอนแล้ว ต้องพิจารณาวิธีที่จะทำให้วัตถุประสงค์และเป้าหมายเหล่านั้นสำเร็จโดยคิดวิธีการดำเนินงานก่อนว่าทำอย่างไร (how) และที่ไหน (where) เมื่อใด (when) ใครเป็นผู้รับผิดชอบ (who) ค่าใช้จ่ายและวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งต้องประมาณการไว้ว่า จะใช้งบประมาณจำนวนเท่าใด พร้อมด้วยรายละเอียด มีวัสดุอุปกรณ์หรือทรัพยากรอะไรที่ต้องใช้ ก็ต้องระบุไว้ให้ชัดเจนโดยปกติเรื่อง งบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ มักแยกไว้เป็นหัวข้อเฉพาะของโครงการ ทั้งนี้แล้วแต่ลักษณะและความจำเป็นของโครงการ เพราะบางโครงการอาจไม่ใช้งบประมาณหรือวัสดุอุปกรณ์เลยก็ได้แล้วจัดทำรายการละเอียดในแผนปฏิบัติงาน

2. ขั้นตอนการดำเนินงานตามแผน

การดำเนินงานตามแผนในการส่งเสริมการเกษตร มีดังนี้

1. การเตรียมการ คือ แผนงาน หรือโครงการต่าง ๆ ที่เสนอเข้ากรอบในแผนแต่ละระดับของการบริหารไปแล้วนั้น เมื่อได้รับอนุมัติแผนงาน/โครงการ รวมทั้งงบประมาณให้ดำเนินการได้ ก็ต้องดำเนินการในทันที แต่ต้องมีการประชุมชี้แจงให้ผู้เกี่ยวข้องทราบและเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนในการดำเนินงานเพื่อป้องกันมิให้มีข้อบกพร่องต่าง ๆ เกิดขึ้น ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อแผนงานหรือโครงการได้

2. การปรับแผนปฏิบัติงาน เนื่องจากเราไม่สามารถคาดการณ์หรือทำนายความเป็นไปในท้องถิ่นได้ เพราะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ บางครั้งบางคราวมีความจำเป็นต้องปรับแผนปฏิบัติงานเพื่อให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดผลดีต่อโครงการ

3. การบันทึกการปฏิบัติงาน คือ ระหว่างปฏิบัติงานในโครงการต่าง ๆ เจ้าหน้าที่ต้องบันทึกกิจกรรมต่างๆ ที่ปฏิบัติ บันทึกอย่างสม่ำเสมอ จะช่วยในการติดตามและควบคุมงาน

4. การรายงานความก้าวหน้า คือ เจ้าหน้าที่จำเป็นต้องรายงานความก้าวหน้าของโครงการตามระยะที่เหมาะสม อาจจะเป็นเดือนละครั้ง หรือ 2 - 3 เดือน/ครั้ง เพื่อให้หัวหน้าทราบว่าได้ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ไปเพียงใด มีปัญหาหรือสิ่งใดต้องแก้ไขหรือไม่

2.3 แนวทางการส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการพัฒนา

การส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการพัฒนา มีหลายแนวทางดังนี้

1. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มีแนวทางดังนี้

1.1 การเตรียมความพร้อมของชุมชน กระทำได้ดังนี้

(1) เสริมสร้างกระบวนการพัฒนาคน เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการจัดการ และทักษะที่หลากหลายพร้อมกับพัฒนาความเป็นผู้นำและความเข้มแข็งของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน โดยจัดการฝึกอบรมด้วยวิทยากรทั้งจากชาวบ้านและภายนอกชุมชนให้สอดคล้องกันกับความต้องการของชุมชนและมีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างกัน

(2) ส่งเสริมให้องค์กรชุมชนเป็นศูนย์กลางในการรับการสนับสนุนเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำงาน ควบคุมและติดตามผลร่วมกัน

1.2 การเพิ่มศักยภาพของชุมชน มีแนวทางดังนี้

(1) พัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยกระจายข้อมูลข่าวสารและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตของครอบครัวและชุมชน

(2) สนับสนุนชุมชนให้มีการริเริ่มทำธุรกิจที่ชุมชนเป็นเจ้าของและบริหารจัดการเอง ภายใต้อาณัติขององค์กรพัฒนาอื่น รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการบริหารจัดการระหว่างชุมชน

(3) ส่งเสริมบทบาทของสุภาพบุรุษในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการสร้างความมั่นคงของชุมชน โดยให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการงานพัฒนาของชุมชนในทุก ๆ ด้านมากขึ้น

2. การสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของประชาชนและชุมชน มีแนวทางดังนี้

(1) ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ สื่อมวลชน และสร้างเครือข่ายการสนับสนุนด้านเทคโนโลยีสื่อสารเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้

(2) จัดให้มีการฝึกอบรมอาชีพด้านต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับศักยภาพชุมชนและท้องถิ่นโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ภายใต้วามร่วมมือขององค์กรชุมชนองค์กรพัฒนาและสถานศึกษาในท้องถิ่น

(3) รับรองวิทยฐานะการเรียนรู้ของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โรงเรียนชุมชน วิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัยชาวบ้าน

(4) เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นข้อมูลในการเลือกประกอบอาชีพและการดำรงชีพผ่านสื่ออื่น ๆ

3. การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีดังนี้

(1) สร้างความตระหนักและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการบริหารจัดการ

(2) เผยแพร่และให้โอกาสประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม จริยธรรมและสิ่งแวดล้อม ที่เกิดขึ้นกับชุมชน รวมทั้งสนับสนุนให้มีการทำประชาพิจารณ์ตามควรแก่กรณี

(3) สนับสนุนให้องค์กรชุมชนมีบทบาทในการควบคุมดูแลและแก้ไขปัญหาของชุมชนมากขึ้น

2.4 แนวคิดการประชุมแบบมีส่วนร่วม

การประชุมแบบมีส่วนร่วมหรือ AIC ย่อมาจาก Appreciation Influence Control เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาที่นำมาใช้อย่างแพร่หลาย และได้ผลดี กระบวนการ AIC เป็นเทคนิควิธีการระดมแนวความคิดที่มีประสิทธิภาพเหมาะสมกับการแก้ไขปัญหาเพื่อการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม โดยมีจุดเริ่มต้นที่การสร้างธรรมะในใจให้กับผู้เข้าประชุมก่อน โดยปรับพื้นฐานให้มองเห็นปัญหาร่วมกัน จากนั้นจึงหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน โดยทุกคนมีความเท่าเทียมกันในการเสนอแนวคิด บทสรุปจะจบด้วยการยอมรับ โดยอาศัยหลักเหตุผลการประนีประนอมความพร้อมใจที่จะพัฒนาตามแผนงานและโครงการที่วางไว้

จุดมุ่งหมายของการจัดการประชุมแบบมีส่วนร่วม

1. ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการชี้ปัญหาและศักยภาพของตัวเอง
2. วิเคราะห์จัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

3. วางแผนจัดทำกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน
4. คัดเลือกตัวแทนจากกลุ่มย่อยต่างๆ ของชุมชนเพื่อร่วมกิจกรรม

AIC ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ มี 7 ขั้นตอน (ศักดิ์ชาย ศึกษา: การจัดประชุมแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนา) ในการดำเนินการดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 A (Appreciation) คือการยอมรับชื่นชม ความคิดเห็น ความรู้สึกของเพื่อนสมาชิกในกลุ่ม เน้นการใช้วิจารณ์ญานทำความเข้าใจและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันทำให้ทุกคนให้การยอมรับและชื่นชมคนอื่นโดยไม่ต่อต้าน วิพากษ์วิจารณ์ ให้สมาชิกได้พูดและแสดงความคิดเห็นโดยปราศจากการวิจารณ์เพื่อเรียนรู้ สิ่งใหม่ ๆ ที่แตกต่างจากประสบการณ์ของตนเอง เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกที่ดีมีเมตตาต่อกัน เกิดพลังร่วมกัน

องค์ประกอบที่ 2 I (Influence) คือการใช้ประสบการณ์ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของแต่ละคนที่มีอยู่ เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นโดยแต่ละคนใช้การชักจูงและโน้มน้าวจิตใจเพื่อให้ผู้อื่นคล้อยตามโดยใช้เหตุผลหวานลุ่ม ต่อรองเพื่อจัดทำลำดับความสำคัญของปัญหา หรือระดมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ที่แต่ละคนมีอยู่ มาช่วยกำหนดวิธีการสำคัญหรือยุทธศาสตร์ จะทำให้เกิดวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ของกลุ่ม

องค์ประกอบที่ 3 C (Control) คือการนำยุทธศาสตร์มากำหนดแผนปฏิบัติการโดยละเอียด เป็นขั้นตอนที่ให้การยอมรับและต้องการทำงานเป็นทีม โดยการระดมพลังสมองเพื่อจัดทำแนวทางแก้ไขปัญหาและจัดทำแผน ปฏิบัติงาน นำวิธีการสำคัญมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการอย่างละเอียดว่าทำอะไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร ใครรับผิดชอบเป็นหลัก ใครต้องให้ความร่วมมือ งบประมาณเท่าไร จากแหล่งใด และอื่น ๆ

การจัดประชุมแบบ AIC มี 7 ขั้นตอนดังนี้

1. สภาพปัจจุบันที่รับรู้ (A_1) ผู้ดำเนินการประชุมสรุปสาระสำคัญให้ผู้เข้าประชุมทราบ หลังจากนั้นแบ่งกลุ่มย่อย ให้สมาชิกในกลุ่มแสดงความคิดเห็น สมาชิกในกลุ่มช่วยกันสรุปประเด็นสำคัญ แล้วออกแบบวาดภาพตามความเห็นของกลุ่ม
2. สภาพที่ปรารถนาในอนาคต (A_2) เมื่อทุกคนได้ทราบอย่างชัดเจนว่าสภาพปัจจุบันเป็นอย่างไร ในขั้นนี้ให้ผู้เข้าร่วมประชุมช่วยกันสรุปภาพรวมของสภาพที่ปรารถนาในอนาคต
3. กำหนดแนวทางปฏิบัติสู่ความสำเร็จตามสภาพที่ปรารถนา (I_1) ให้ทุกคนนำเสนอแนวทางปฏิบัติสู่ความสำเร็จ

4. การวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติสู่ความสำเร็จตามสภาพที่ปรารถนา (I_2) ให้ทุกคนช่วยกันพิจารณา แนวทางที่เสนอ แนวทางใดบ้างสามารถนำมาปฏิบัติได้ และจัดลำดับความสำคัญ
5. เขียนแผนปฏิบัติการ (C_1) ในขั้นตอนนี้จะแบ่งกลุ่มทำงานตามความสนใจ
6. หาข้อยุติและสัญญาใจ (C_2) แต่ละกลุ่มนำแผนปฏิบัติการที่เขียนขึ้นมามีปราชญ์ข้อยุติของแผนปฏิบัติการ
7. ติดตามผลและให้การสนับสนุน (C_3)

ข้อดีของกระบวนการ AIC

1. ได้รับทราบสภาพทั่วไปของปัญหาและความต้องการของกลุ่ม
2. สมาชิกมีส่วนร่วมกำหนดความต้องการ ไม่ใช่จากหน่วยราชการหรือคณะกรรมการกลุ่ม บางคน
3. ได้ข้อมูลตามความเป็นจริง ตามศักยภาพ ปัญหาและความ ต้องการของกลุ่มเกษตรกร
4. สามารถลดขั้นตอนการวางแผนปฏิบัติงานของกลุ่มได้

ข้อจำกัดของกระบวนการ AIC

1. เป็นเพียงการประชุมเพื่อให้ได้แผนปฏิบัติงานเท่านั้น
2. ต้องกลั่นกรองบุคคลเพื่อที่จะได้ปัญหาจากสมาชิกอย่างทั่วถึง
3. ควรใช้กับกลุ่มเกษตรกรที่มีกิจกรรมอยู่บ้าง
4. สถานที่ เวลา อุปกรณ์และสิ่งแวดล้อมต้องเหมาะสม

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นที่รู้จักในชื่อต่าง ๆ กัน ได้แก่ งานวิจัยแบบมีส่วนร่วม (participatory research) การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (action learning) การวิจัยเชิงปฏิบัติการในบริบทของนักวิจัย (contextual action research) และการวิจัยโดยผู้ปฏิบัติการ (practitioner research) อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาค้นคว้าจากบทความ ตำราทางการศึกษาหรือเอกสารทางวิชาการ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการ” (action research) เป็นคำที่นิยมใช้อย่างแพร่หลาย เพื่อแสดงถึงการปฏิบัติงานวิจัยของบุคคล ในสภาพที่แท้จริง โดยบุคคลจะได้

เรียนรู้จากงานหรือพฤติกรรมของตนเองผ่านกระบวนการการพิจารณา ทบทวนไตร่ตรองและสะท้อนกลับ

แมคเคอร์แมน (Mckernan, 1966) กล่าวถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการสรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการศึกษาเหตุการณ์ สถานการณ์ และปัญหา โดยผู้ปฏิบัติการ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของตนเอง เป้าหมายของการทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการคือก่อให้เกิดการปฏิบัติที่แท้จริงในการตัดสินใจเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดปัญหา ความน่าเชื่อถือของแนวคิด ตัวแบบ และผลที่ได้ขึ้นอยู่กับประโยชน์ในการช่วยให้ผู้ปฏิบัติการได้ประสบความสำเร็จ มีทักษะและมีความรู้ในการปฏิบัติงานมากขึ้น มากกว่าการทดสอบหาความจริงด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

โอเบรียน (O'Brien :1998) กล่าวถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ สรุปได้ความว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (learning by doing) โดยคนกลุ่มหนึ่งจะกำหนดปัญหาปฏิบัติการบางอย่างเพื่อแก้ปัญหานั้น ความสำเร็จของการปฏิบัติว่าประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหานั้นได้มากน้อยเพียงใด หากผลที่ได้ยังไม่เป็นที่พึงพอใจก็จะลงปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหานั้นอีก โอเบรียน (O'Brien) ได้อธิบายให้เห็นชัดเจนต่อไปว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีความแตกต่างจากกิจกรรมการแก้ปัญหา (problem solving) ที่เรากำลังทำอยู่เป็นประจำ โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีจุดมุ่งหมายในการสนับสนุนทั้งในด้านความตระหนักของบุคคลเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ปฏิบัติเพื่อที่จะแก้ปัญหที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งอย่างทันที และในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมเป้าหมายทางสังคมศาสตร์ด้วย ดังนั้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการจึงเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ระบบซึ่งจะเกิดขึ้นพร้อมกับการร่วมแรงร่วมใจกับสมาชิกที่อยู่ในระบบในการเปลี่ยนแปลงตัวระบบให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายข้างต้น นักวิจัยจึงต้องมีการร่วมมือกันในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ รวมทั้งให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งถือว่าเป็นหลักเกณฑ์ขั้นต้นของกระบวนการการทำวิจัย

เมื่อมีการนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการมาใช้ในสาขาทางสังคมศาสตร์ การวิจัยนี้หมายถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยบุคคลในชุมชนตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลงสถานการณ์และเป็นผู้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในชุมชนของตนเอง

ผ่องพรรณ ตรีชมมงคลกุล. (2544 :29) ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการว่าเป็นการวิจัยที่จำกัดขอบเขตและมุ่งผลภายในหน่วยงานหรือชุมชนที่ทำการวิจัยนั้น

จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ นิยามของการวิจัยเชิงปฏิบัติการต่าง ๆ ข้างต้น สามารถกล่าวได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาหรือหาคำตอบหรือคำอธิบายและนำผลที่ได้มาใช้ในการพัฒนาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด อาจเป็นการวิจัยของผู้วิจัยฝ่ายเดียว หรือมีคนในองค์กร หน่วยงาน หรือชุมชนร่วมด้วย เป็นการวิจัยที่สามารถนำข้อค้นพบไป

ใช้ได้ทันที มีการสะท้อนผลการปฏิบัติงานและข้อค้นพบให้แก่ตนเองและเพื่อนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เสนอแนวทางในการปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาต่อไป

พัฒนาการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการได้ถูกนำมาใช้ครั้งแรกในรูปแบบการประยุกต์ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์สำหรับการศึกษาทางสังคมศาสตร์ และการแก้ปัญหาทางด้านการศึกษา โดยคอลเลียร์ (Collier) เป็นผู้ริเริ่มใช้คำว่า “action research” ขึ้นในปี ค.ศ. 1945 เพื่อใช้ในกิจกรรมที่ต้องทำแบบเป็นแนวร่วม (Collaborative activities) ซึ่งเป็นการวิจัยที่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการทำฟาร์มของคนพื้นเมืองอเมริกัน (Native American) ต่อมาในปี ค.ศ. 1948 เลวิน (Lewin) ผู้นำการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ (group dynamic) ได้นำการวิจัยเชิงปฏิบัติการมาใช้ในการทดลองเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมคนทำงาน

ต่อมาในปี ค.ศ. 1960 การวิจัยเชิงปฏิบัติการได้ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาองค์กรและการฝึกอบรมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์เป็นหลัก ถึงแม้ว่าคำ “action research” ได้ถูกนำมาใช้ครั้งแรกโดยคอลเลียร์ (Collier) แต่เคิร์ต เลวิน (Kurt Lewin) นักจิตวิทยาสังคมชาวเยอรมันกลับได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เลวิน (Lewin) ตระหนักเกี่ยวกับปัญหาในสังคมและให้ความสำคัญกับกระบวนการทำงานกลุ่มสำหรับการจัดการกับข้อขัดแย้งวิกฤติการณ์และการเปลี่ยนแปลงโดยทั่วไปภายในองค์กร เขาได้เขียนเรื่องเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ “Action Research and Minority Problem” ขึ้นเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1926 ลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการของเลวิน (Lewin) เป็นงานวิจัยเปรียบเทียบสภาพและผลของรูปแบบการกระทำในสังคมที่หลากหลายและงานวิจัยที่นำไปสู่การกระทำในสังคมโดยมีกระบวนการในการวิจัยเป็นวงจรที่มีความเป็นขั้นเป็นตอน ซึ่งแต่ละวงจรประกอบด้วยขั้นการวางแผนการปฏิบัติงาน (planning) การปฏิบัติตามแผน (action) และการค้นหาความจริงเกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามแผน (fact finding) (O'Brien :1998)

โอเบรียน (O'Brien, 1998) อธิบายลักษณะพื้นฐานสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการคือเน้นที่การให้บุคคลทั่วไปที่ไม่ใช่ นักวิชาการ ได้มีส่วนร่วมในการเป็นนักวิจัย เนื่องจากความเชื่อที่ว่าคนสามารถเรียนรู้ได้ดีที่สุดและมีความปรารถนาที่จะใช้สิ่งที่ได้เรียนรู้้นเมื่อเขาได้ปฏิบัติด้วยตัวเอง นอกจากนี้การวิจัยเชิงปฏิบัติการยังก่อให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในหลายรูปแบบเนื่องจากเป็นงานวิจัยที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่เป็นจริง และมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริง โอเบรียน (O'Brien) ได้ชี้ให้เห็นว่าในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ นักวิจัยจะศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ และมีความมั่นใจในการกระทำนั้นว่าสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีของนักวิจัยที่ได้

ผ่านการพิจารณาแล้ว นักวิจัยจะใช้เวลาส่วนใหญ่ในการคิดค้นกรอบเกี่ยวกับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่เหมาะสมกับปัญหาที่ต้องการได้รับการแก้ไขในสถานการณ์นั้น ๆ เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และเสนอข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติ ซึ่งเป็นวงจรที่เป็นส่วนสำคัญ

ลักษณะสำคัญพื้นฐานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีดังนี้

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการมีความเป็นระบบและเกี่ยวข้องกับการเก็บรวบรวมข้อมูลที่อยู่บนพื้นฐานของการพิจารณาไตร่ตรองและมีการสะท้อนกลับอย่างถูกต้องแม่นยำ
2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเกี่ยวข้องกับการกำหนดปัญหาการทำวิจัย ไม่ได้เริ่มต้นจากการมองสิ่งที่เป็นปัญหว่าเป็นความผิดปกติ การทำการวิจัยจะได้รับการกระตุ้นด้วยการสืบสอบเพื่อพัฒนาและทำความเข้าใจโลกของงานที่ทำโดยการเปลี่ยนแปลงและเรียนรู้วิธีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจากผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ
3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการทำวิจัยโดยบุคคลเกี่ยวกับงานที่ตนเองกำลังปฏิบัติ เพื่อช่วยให้บุคคลนั้นได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงงานของตนซึ่งรวมไปถึงวิถีการทำงานร่วมกับผู้อื่นด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการไม่ได้มองบุคคลเป็นเพียงผู้ถูกกระทำ แต่ยังมองว่าบุคคลมีอิสระและมีความรับผิดชอบที่เข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิจัยอย่างกระตือรือร้น ได้สร้างเรื่องราวของตนเองด้วยการรับรู้ว่าคุณเองกำลังทำอะไร
4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเน้นในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงทั้งตัวนักวิจัยและสถานการณ์การทำงานของนักวิจัยอย่างเป็นระบบ

หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

วินเทอร์ (Winter, 1989) ได้เสนอหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการไว้ 6 ประการดังนี้

1. การวิเคราะห์ วิจัยโดยใช้ผลสะท้อนกลับแบบตอบโต้ (reflexive critique) หลักการของการวิเคราะห์ วิจัยและสะท้อนกลับแบบตอบโต้ จะทำให้มั่นใจว่านักวิจัยได้สะท้อนกลับเกี่ยวกับประเด็นและกระบวนการในการทำวิจัยรวมทั้งทำให้การตีความ การลำเอียง การตั้งสมมุติฐานและการแสดงความตระหนักซึ่งหมายถึงการตัดสินใจต่าง ๆ มีความชัดเจน รายงานเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ เช่น บันทึก และสำเนาเอกสารของทางราชการจะช่วยให้การตัดสินใจของนักวิจัยมีความเป็นทฤษฎีมากขึ้น

2. การวิเคราะห์ วิจัยโดยอิงการตีความตามธรรมชาติของความเป็นจริงและกระบวนการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามสภาพที่เป็นจริง (dialectic critique)

เนื่องจากปรากฏการณ์ ต่าง ๆ ถูกทำให้เข้าใจได้โดยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ดังนั้นการวิเคราะห์ วิจัยโดยใช้ภาษาที่อิงการตีความหมายตามบริบท วัฒนธรรมจึงต้องการที่จะ

ทำความเข้าใจชุดของความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับบริบทที่เป็นจริง และระหว่างเหตุการณ์เบื้องต้นที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์นั้น ๆ

3. แหล่งข้อมูลที่เกิดจากการเป็นแนวร่วม (collaborative resource) ผู้ที่มีส่วนร่วมในการทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการทุกคนถือว่าเป็นนักวิจัยร่วม (co-researchers) หลักการของแหล่งข้อมูลที่เกิดจากความร่วมมือกันตั้งข้อสันนิษฐานว่าความคิดของบุคคลแต่ละคนมีความเท่าเทียมกัน และถือว่าเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการสร้างหมวดหมู่ การแปลความของข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ และการเจรจาร่วมกันของนักวิจัย

4. ความเสี่ยงที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (risk disturbance) กระบวนการเปลี่ยนแปลงสามารถแทรกแซงวิธีการปฏิบัติงานต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งจะสร้างประสบการณ์ที่ทำให้เกิดความกลัวหรือความกังวลขึ้นในกลุ่มของนักวิจัย ความกลัวหรือความกังวลที่เด่นชัดเรื่องหนึ่งมาจากความกลัวในการอภิปรายการแปลความ การเสนอความคิดเห็น และการตัดสินใจของใครคนหนึ่งอย่างเปิดเผย นักวิจัยที่เริ่มต้นทำวิจัยเชิงปฏิบัติการจะใช้หลักการเสี่ยงเพื่อทำให้ความกังวลหรือความกลัวของนักวิจัยคนอื่น ๆ ลดน้อยลง และเชิญชวนให้นักวิจัยคนอื่น ๆ ได้มองเห็นว่าไม่ว่าผลของการวิจัยจะเป็นเช่นไร สิ่งหนึ่งที่พวกเขาต้องได้อย่างแน่นอนก็คือการเรียนรู้

5. โครงสร้างที่หลากหลาย(plural structure) โดยธรรมชาติแล้วการวิจัยจะประกอบด้วยข้อคิดเห็น บันทึกข้อเท็จจริง และการวิเคราะห์วิจารณ์ที่หลากหลาย ซึ่งจะนำไปสู่การกระทำและการแปลความหมายที่เป็นไปได้อย่างหลากหลายเช่นเดียวกัน หลักการของการใช้โครงสร้างจำนวนมากในการสืบสอบจำเป็นจะต้องมีบทความที่หลากหลายในการเสนอรายงานซึ่งหมายถึงการมีรายงานเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ อย่างหลากหลายที่สามารถทำให้เกิดความชัดเจนขึ้น เช่น บันทึกข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความขัดแย้งของนักวิจัย และระดับของการเลือกในการแสดงพฤติกรรม ดังนั้นการรายงานหรือการแสดงออกจะช่วยส่งเสริมการดำเนินการอภิปรายของนักวิจัยที่ร่วมมือกันทำงานมากกว่าข้อสรุปเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในคอนทัก

6. ทฤษฎี การปฏิบัติและการปริวรรต (theory, practice, transformation) สำหรับนักวิจัยที่ทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแล้ว ทฤษฎีทำให้ทราบถึงการปฏิบัติและการปฏิบัติช่วยให้ทฤษฎีมีความชัดเจนขึ้นในการดำเนินการปริวรรตอย่างต่อเนื่อง การกระทำของคนในทุกๆ พื้นที่จะอยู่บนพื้นฐานของข้อสันนิษฐาน ความเชื่อทฤษฎีและสมมุติฐานรวมทั้งผลที่ได้จากการสังเกตและความรู้ในเชิงทฤษฎีที่เพิ่มขึ้นของแต่ละคน การทำให้การตัดสินใจในเชิงทฤษฎีเพื่อการปฏิบัติงานมีความชัดเจนขึ้นรวมทั้งการตั้งคำถามที่สืบเนื่องมาจากการตัดสินใจนั้น ๆ จะขึ้นอยู่กับนักวิจัยแต่ละคน การปฏิบัติงานตามแผนจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาเพื่อการวิเคราะห์ต่อไป

รูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

แมคเคอร์ เนน (Mc kernan :1991) ได้แบ่งรูปแบบทฤษฎีของการวิจัยเชิงปฏิบัติการออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบวิทยาศาสตร์ (The scientific action research) หรือการแก้ปัญหาด้วยเทคนิควิธีทางวิทยาศาสตร์ ประกอบด้วยรูปแบบ 3 รูปแบบ ดังนี้

1.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการตามรูปแบบของเลวิน (Lewin's model of action research) ความคิดสำคัญของรูปแบบนี้คือกระบวนการทางสังคมถูกศึกษาได้จากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งจากการสังเกตผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงอย่างมีกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ การวิจัยเชิงปฏิบัติการตามรูปแบบของเลวิน ประกอบด้วยชุดของการปฏิบัติการอย่างเป็นขั้นตอน คือการวางแผน (planning) คือ ความคิดทั่ว ๆ ไปหรือปัญหาที่ยุ่งยากซึ่งต้องได้รับการแก้ไข การค้นหาข้อเท็จจริง (fact finding) คือการพัฒนาแผนการเพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น การปฏิบัติงาน (execution) คือ การปฏิบัติตามแผนที่ได้พัฒนาขึ้น และการวิเคราะห์ (analysis) คือการประเมินผลสำเร็จของขั้นตอนในการปฏิบัติงานเพื่อแก้ไข ปรับปรุง แผนการทั้งหมดและการวางแผนในขั้นต่อไป

การวิจัยครบวงจรนี้ จะทำให้เกิดการพัฒนาวงจรที่สองขึ้น ซึ่งนำไปสู่ขั้นการวางแผน การดำเนินการ การประเมินผล รวมทั้งการตัดสินใจ เลวินเห็นว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการต้องการความร่วมมือในกลุ่มโดยใช้กระบวนการที่เป็นประชาธิปไตย

1.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการตามรูปแบบของทาบ (Taba's model of the action research) ประกอบด้วย การกำหนดปัญหาและการวิเคราะห์ปัญหา การจัดระบบความคิดหรือข้อสมมุติฐาน การรวบรวมและอธิบายข้อมูล การดำเนินการปฏิบัติงานและการประเมินผลที่ได้จากการปฏิบัติงาน

1.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการตามรูปแบบของลิปปีท-แรดเค้ (Lippitt-Radke: 1946) ได้แบ่งกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการไว้ 9 ขั้น ดังนี้

1. หาความจำเป็นของกลุ่มผู้ปฏิบัติงานเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น
2. กลุ่มผู้ปฏิบัติงานหรือตัวแทนของกลุ่มผู้ปฏิบัติงาน เสนอการตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่พวกเขาจำเป็นต้องรู้หรืออยากรู้
3. สร้างเครื่องมือการวิจัยทางวิทยาศาสตร์
4. กำหนดวิธีการเลือกตัวอย่าง ประชากรและเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้เครื่องมือวิจัย
5. ศึกษาเกี่ยวกับวิธีการเก็บข้อมูล เป็นการช่วยให้เกิดความมั่นใจในความสำเร็จและเผชิญกับปัญหาอย่างเข้าใจ

6. หลักฐานที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ มักจะปรากฏระหว่างระยะของการร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อเท็จจริง

7. การร่วมมือกันในการเก็บรวบรวมข้อเท็จจริง และอธิบายเกี่ยวกับข้อเท็จจริงนั้น ๆ ต้องใช้ทักษะพิเศษเกี่ยวกับเทคนิคการวิจัย

8. บางครั้งคุณค่าและการรับรู้เกี่ยวกับสังคมของแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มมีความจำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้นมากกว่าการเกิดการเปลี่ยนแปลง

9. ขยายข้อเท็จจริงให้แก่สมาชิกกลุ่มอื่น ๆ ได้รับรู้โดยการบอกเล่าและเขียนเป็นรายงาน

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเน้นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นโดยใช้การปฏิบัติการอย่างรอบคอบ (practical-deliberative action research) รูปแบบการปฏิบัติการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ได้ปฏิเสธการวัดโดยใช้ตัวเลขและใช้สัญญาญาณการตีความของมนุษย์ และใช้การติดต่อสื่อสารปฏิสัมพันธ์กันในการอธิบายรายละเอียดและแก้ไขปัญหานั้นเป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือการที่ผู้วิจัยได้เข้าใจการปฏิบัติงานของตนเองรวมทั้งได้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเน้นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นโดยใช้การปฏิบัติ ประกอบด้วยรูปแบบ 2 รูปแบบ ดังนี้

2.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการตามรูปแบบของเอลเลียท (Elliott's model) เอลเลียทเห็นว่างานของผู้ปฏิบัติงานคือการอธิบายเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในแต่ละวัน โดยการสะท้อนการพัฒนาตนเอง การทำวิจัยเป็นกระบวนการสะท้อนตนเองซึ่งผู้ปฏิบัติงานจะได้ตรวจสอบทฤษฎีในการปฏิบัติงานของตนเอง การรับรู้ที่ได้นั้นโดยพื้นฐานแล้วมีความแตกต่างจากสิ่งที่ได้รับรู้จากนักวิจัยจากนักวิจัยภายนอก

2.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการตามรูปแบบของเอบบัท (Ebbatt's model) เอบบัทเห็นว่าวงจรการปฏิบัติงานไม่ได้เป็นภาพลักษณ์ที่เป็นประโยชน์ที่ใช้ในการคิดเกี่ยวกับกระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ วิธีการที่ดีที่สุดของการคิดเกี่ยวกับกระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการคือ เป็นชุดของวงจรที่หมุนไปอย่างต่อเนื่องกัน ในแต่ละวงจรมันจะเป็นการเตรียมการเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการให้ข้อมูลย้อนกลับของการประเมินผลทั้งของกระบวนการภายในวงจรและระหว่างวงจรการปฏิบัติการ

4. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย มาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้แนะการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้อง มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี สำหรับการดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ สามารถแบ่งได้ เป็น 2 ระดับ ด้วยกัน ดังนี้

1. เศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคลทั่วไป
2. เศรษฐกิจพอเพียงระดับเกษตรกร

1. เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล เป็นความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างไม่เดือดร้อนมีความเป็นอยู่อย่างพอประมาณคนตามฐานะ ตามอัธยาศัย และที่สำคัญไม่หลงใหลตามกระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพในการประกอบอาชีพ เดินทางสายกลาง ทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเองและสามารถพึ่งพาตนเองได้

2. เศรษฐกิจพอเพียงระดับเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจเพื่อการเกษตรที่เน้นการพึ่งพาตนเอง เกษตรกรจะใช้เวลาความรู้ความสามารถ ในการบริหารจัดการที่ดิน โดยเฉพาะแหล่งน้ำและ กิจกรรมการเกษตรได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และความต้องการของเกษตรกรเอง ด้วยการ นำเรื่องทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง : ฐานการผลิตความพอเพียงมาใช้ในไร่นาของตนเอง โดยเริ่มจากการผลิต จะต้องทำในลักษณะพึ่งพาอาศัยทรัพยากรในไร่นาและทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญหลากหลายของกิจกรรมการเกษตรในไร่นา มีกิจกรรมเกี่ยวคู่กัน กิจกรรม

เสริมรายได้ ใช้แรงงานในครอบครัว ทำงานอย่างเต็มที่ ลดต้นทุนในการผลิต ตลอดจนการผสมผสานกิจกรรมการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ และประมง ในไร่นาให้เกิดประโยชน์สูงสุด ได้แก่ การทำกิจกรรมหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน

การดำเนินชีวิตในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการประกอบอาชีพ ตามทรัพยากรที่มีอยู่ โดยอาศัยความรู้ ความสามารถ เพื่อให้เกิดความพอเพียง ในลักษณะพออยู่พอกิน ก่อให้เกิดความสุขความสบายภายในครอบครัว หากเหลือจากการดำรงชีพสามารถนำไปขายเพื่อเป็นรายได้ และเก็บออมเป็นเงินทุนสำรองต่อไป

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นการดำเนินชีวิตทางสายกลางยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ดังนี้

1. ด้านจิตใจ

- ทำตนให้เป็นที่พึ่งตนเอง
- มีจิตใจสำนึกที่ดี
- สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม
- มีจิตใจเอื้ออาทร ประนีประนอม
- คำนึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

2. ด้านสังคมและชุมชน

- ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
- สร้างเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง

3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- การจัดการอย่างชาญฉลาด
- รู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ตั้งอยู่บนพื้นฐานการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

4. ด้านเทคโนโลยี

- ใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสม สอดคล้องกับ

ความต้องการและสภาพแวดล้อม

- ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง

5. ด้านเศรษฐกิจ

- เพิ่มรายได้
- ลดรายจ่าย
- การออม สะสมเป็นเงินทุน

5. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ได้จัดทำขึ้นภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนไทยทุกภาคทั่วประเทศ ที่ได้รวมพลังร่วมกันระดมความคิด กำหนดวิสัยทัศน์ร่วมของสังคมไทย และจัดทำรายละเอียดของแผน โดยทุกฝ่ายเห็นพ้องร่วมกันให้อัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ พร้อมทั้งเน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา และให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุกด้านที่มุ่งสู่คุณภาพ เพื่อนำมาซึ่งความอยู่ดีมีสุขของคนไทยทุกคน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 เป็นแผนยุทธศาสตร์ชี้นำการพัฒนาประเทศระยะ 5 ปีภายใต้วิสัยทัศน์ร่วมของสังคมไทยในอีก 20 ปีข้างหน้า ซึ่งต้องการเห็นสังคมไทยที่พึงปรารถนาใน 3 ด้าน คือ

1. สังคมคุณภาพ “มีคุณธรรม จริยธรรม วินัย จิตสำนึก สิ่งแวดล้อมดี เศรษฐกิจ มีเสถียรภาพ
2. สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น มีเหตุผล ริเริ่ม เรียนรู้ ตลอดชีวิต “รู้เท่าทันโลก”
3. สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทร เกื้อกูล รู้รักสามัคคี สถาบันครอบครัวที่เข้มแข็ง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 - 2549) เน้นนโยบายด้านการเกษตร ดังนี้

1. เสริมสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกร แก้ปัญหาหนี้สิน ส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรทางเลือก เกษตรอินทรีย์ มีที่ทำกิน การใช้น้ำ
2. พัฒนาตลาดภายในประเทศ และเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน เน้นกองทุนหมู่บ้าน หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ส่งเสริมการสหกรณ์ สถาบันเกษตรกรและองค์กรชุมชน ส่งเสริมภูมิปัญญาไทย
3. เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลก สร้างมูลค่าเพิ่ม แปรรูป ปรับปรุงบรรจุภัณฑ์
4. ผลักดันให้ไทยเป็นศูนย์กลางสินค้า เกษตรอินทรีย์ ตรวจสอบคุณภาพ ความปลอดภัย สินค้าเกษตร
5. ส่งเสริมประมงชายฝั่ง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การทำประมงนอกน่านน้ำ

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธำรงค์ พันธุตะ (บทคัดย่อ: 2548) ศึกษาวิจัยเรื่องความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติตามแนวทางเกษตรชีวภาพของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ จังหวัดสระบุรี ทำการศึกษาเฉพาะเกษตรกรกลุ่มผู้ปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษในจังหวัดสระบุรีที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน 146 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามใช้สถิติค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า แหล่งความรู้ในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชโดยชีวภาพ เกษตรกรได้รับน้อยกว่า 1 ครั้งต่อเดือน ในภาพรวมเกษตรกร มีทัศนคติเห็นด้วยต่อการปลูกผักโดยวิธีเกษตรชีวภาพ ปัญหาศัตรูพืชเป็นปัญหาที่เกษตรกรประสบปัญหามากที่สุด ควรมีการส่งเสริมและถ่ายทอดความรู้เรื่องการเกษตรชีวภาพให้มากกว่านี้ และบอกแหล่งจำหน่ายสารชีวภาพราคาถูกให้แก่เกษตรกร เกษตรกรควรได้รับการฝึกอบรมและดูงานในแหล่งที่ประสบความสำเร็จในการผลิตพืชผักแบบเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรชีวภาพ สนับสนุนปัจจัยการผลิตโดยเฉพาะสารชีวภัณฑ์ที่ใช้ในการผลิตพืชผักติดตามและให้คำแนะนำการผลิตพืชผักแบบชีวภาพอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมและ ประชาสัมพันธ์สินค้าปลอดภัยจากสารพิษ โดยเฉพาะพืชผัก ตลอดจนสร้างกลไกราคาผักปลอดภัยจากสารพิษให้มีราคาสูงกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ปาริชาติ แก้วนิล (บทคัดย่อ :2547) ศึกษาเรื่องความพึงพอใจของเกษตรกรชาวไทยภูเขา ต่อโครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษบนพื้นที่สูงศูนย์ส่งเสริมการเกษตรที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรชาวไทยภูเขามีความ พึงพอใจมากในการดำเนินโครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษบนพื้นที่สูง ได้แก่ การเข้าร่วมโครงการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ชนิด และคุณภาพเมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรได้รับ การใช้สารสกัดจากธรรมชาติ การลดการใช้สารเคมี ทำให้สุขภาพแข็งแรงและสภาพแวดล้อมดีขึ้น ประโยชน์ที่ได้จากโครงการความสะดวกในการขนส่ง ผักไปยังแหล่งขาย ความเหมาะสมของรูปแบบการบรรจุหีบห่อเพื่อจำหน่าย การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรดิน น้ำและป่าไม้ ความเหมาะสมในการประพาดตัวของเจ้าหน้าที่การถ่ายทอดความรู้ของเจ้าหน้าที่ที่เกษตรกรได้รับความเหมาะสมของวิธีการถ่ายทอดความรู้ของเจ้าหน้าที่เกษตรกรชาวไทยภูเขามีปัญหาอุปสรรค ได้แก่ เกษตรกรชาวไทยภูเขาขาดความรู้และเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสม ขาดการจัดการที่ดีจึงทำให้ผลผลิตไม่ได้คุณภาพตามมาตรฐาน ผลผลิตราคาต่ำ ปัจจัยการผลิตมีราคาสูงและคุณภาพต่ำ สารชีวภาพหาซื้อได้ยาก การระบาดของโรคและแมลง ขาดน้ำเพื่อทำการเกษตร เส้นทางคมนาคมห่างไกลทุรกันดาร ขาดการติดตามเยี่ยมเยียนอย่างต่อเนื่องจากเจ้าหน้าที่

ประมวณ แจ่มแสง (บทคัดย่อ: 2545) ศึกษาวิจัยเรื่องการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชผัก โดยวิธีผสมผสานตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร จังหวัด

สุรินทร์ ปี 2544 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการการป้องกันกำจัดศัตรูพืชผัก โดยวิธีผสมผสาน ตามกระบวนการ โรงเรียนเกษตรกรจังหวัดสุรินทร์ ปี 2544 จำนวน 4 กลุ่ม รวม 70 คน

กลุ่มตัวอย่างใช้ตารางสุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจำนวน 70 ฉบับ สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบน พบว่าภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่เกษตรกรได้รับความรู้เพิ่มเติมจากเจ้าหน้าที่ทางราชการ เกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมโดยส่วนรวมมีความรู้อยู่ในระดับมาก ความรู้ที่เกษตรกรได้รับและนำไปปฏิบัติในการป้องกันกำจัดศัตรูพืชผักโดยส่วนรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร โดยส่วนรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และมีความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ในระดับมาก เกษตรกรมีปัญหาต่อกิจกรรมการถ่ายทอดเทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่ และจัดการเกี่ยวกับการผลิตและการจำหน่าย โดยส่วนรวมอยู่ในระดับน้อย ข้อเสนอแนะของเกษตรกรต้องการให้ข้าราชการเข้ามามีส่วนช่วยเหลือในการป้องกันกำจัดศัตรูพืชอย่างต่อเนื่อง ช่วยเหลือด้านเงินทุนและการตลาด การคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมกิจกรรมควรคัดเลือกเกษตรกรที่สมัครใจ มีพื้นที่ปลูกผักไม่น้อยกว่า 1 งาน และควรจัดกิจกรรมโดยกลุ่มสัมพันธ์ทุกครั้งที่มีกิจกรรม

บุญแต่ง พิมพ์งาน. (บทคัดย่อ: 2548) ศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้และถ่ายทอดวิธีการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษโดยกลุ่มเกษตรกรทำสวนบ้านดอนมูลพัฒนา ตำบลคูใต้ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิต และการปรับตัวของชุมชนเกี่ยวกับการเพาะปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เป็นระยะเริ่มจากการผลิตแบบดั้งเดิม พอยุ่พอกิน มีการปลูกผักและข้าวเพื่อการบริโภคภายในครอบครัว ต่อมาเมื่อมีนายทุนยาสูบและสารเคมีเข้ามา การปลูกผักเริ่มมีการใช้เครื่องทุ่นแรง เริ่มมีการติดต่อกับคนภายนอก มีการกู้ยืมเงินจากธนาคาร มีการใช้สารเคมีมากในการเพาะปลูก เกิดผลกระทบต่อดินและสุขภาพ ชุมชนจึงเริ่มให้ความสำคัญและหาทางแก้ไขปัญหาเพื่อลดการใช้สารเคมี โดยมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและเจ้าหน้าที่การเกษตรให้การสนับสนุนด้านวิชาการแก่กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มแกนนำในชุมชน กระบวนการยอมรับการใช้สารชีวภาพในการเพาะปลูกมีการใช้กระบวนการหลายอย่าง ตั้งแต่การเจาะเลือดตรวจหาสารพิษในร่างกาย และตรวจหาสารพิษตกค้างในผัก การวิเคราะห์ตัวอย่างดิน การจัดทำแปลงสาธิต การเข้าโรงเรียนเกษตร การจัดเวทีเสวนา การศึกษาดูงานนอกพื้นที่ พบว่าการให้ความรู้และวิเคราะห์ชุมชน เพื่อกระตุ้นให้เห็นปัญหาและวิกฤตของปัญหา โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมี ทำให้เกษตรกรตื่นตัวและเห็นความสำคัญในการปรับเปลี่ยน

พฤติกรรมการใช้สารเคมีโดยหันมาใช้สารชีวภาพ โดยอาศัยโรงเรียนเกษตรกรเป็นสถานที่เรียนรู้ ทำตามหลักวิชาการและมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ธีระศักดิ์ เขาวนเสถียรกุล (บทคัดย่อ: 2545) ศึกษาวิจัยเรื่องพฤติกรรมการใช้สารเคมี ป้องกันและกำจัดศัตรูพืชผักของเกษตรกรในจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่โดยการสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่ม ตัวอย่างจำนวน 250 ราย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละผลการศึกษารูปได้ดังนี้ เกษตรกร ครึ่งหนึ่งมีประสบการณ์ในการใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชมาเป็นเวลา 6 - 10 ปี ดัดสันใจ เลือกซื้อสารเคมีตามคำแนะนำของเพื่อนบ้านมากที่สุด รองลงมาดัดสันใจซื้อตามคำแนะนำของ เจ้าหน้าที่รัฐ เกษตรกรมีการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดแมลงศัตรูพืชมากที่สุดมีการอ่านฉลากก่อนใช้ ตามอัตราส่วนที่แนะนำในฉลาก มีการเก็บสารเคมีในที่เก็บปลอดภัย เกษตรกรยังคงฉีดพ่นสารเคมี ด้วยตนเอง โดยการใช้ถังฉีดพ่นเพียงเครื่องเดียวใช้กับสารกำจัดแมลงศัตรูพืช โรคพืช วัชพืช โดยใช้ เครื่องโยกสะพายหลังมีการระมัดระวังในการผสมสารเคมี โดยใช้ไม้คนให้เข้ากัน ขณะฉีดพ่นใช้ผ้า ปิดจมูกหรือสวมหน้ากาก ส่วนใหญ่จะฉีดพ่นในช่วงเย็นใช้เวลาในการปฏิบัติงานครั้งละ 1-2 ชั่วโมง เกษตรกรฉีดพ่นสารเคมีกำจัดแมลงศัตรูพืช โรคพืชและวัชพืช ตามลำดับ โดยฉีดพ่นตามลมมีการกำจัด ภาชนะใส่สารเคมี โดยการฝังเผา ทำลายและมีการเว้นระยะหลังฉีดพ่นสารเคมี ตั้งแต่ 7 วันขึ้นไป เมื่อพบว่าแมลงศัตรูพืชมีความต้านทานเกษตรกรใช้วิธีเปลี่ยนสารเคมีที่รุนแรงขึ้น เกษตรกรมี ประสบการณ์ในการได้รับพิษจากการใช้สารเคมี โดยมีอาการ ปวดหัว อาเจียนและมีความเชื่อว่าใน พืชผักที่ใช้สารเคมีฉีดพ่นมีพิษตกค้างและตกค้างถึงสภาพแวดล้อมด้วย ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญ คือ หากมีแมลงศัตรูพืชหรือโรคทำลายพืชผัก หากเกษตรกรไม่ใช้สารเคมี ทำให้ผลผลิตเสียหายจึง จำเป็นต้องใช้เพราะไม่มีวิธีการอื่นใดที่จะแก้ปัญหาได้รวดเร็วกว่านี้ ข้อเสนอแนะของเกษตรกรใน การส่งเสริมการใช้สารเคมีให้ปลอดภัยและมีประสิทธิภาพควรประชาสัมพันธ์ให้ผู้บริโภคทราบถึง อันตรายของผักที่สวองาน จะทำให้เป็นแนวทางหนึ่งในการลดการใช้สารเคมีของเกษตรกรได้ ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา ต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติในการใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรู พืชผักแบบค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากเกษตรกรใช้สารเคมีมานาน โดยการทดสอบให้เห็นจริงให้เห็น ผลที่เกิดขึ้นให้ชัดเจน เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องปรับปรุงการทำงาน โดยหารูปแบบการศึกษาแบบมี ส่วนร่วมให้มากขึ้น และหาสารอื่นมาทดแทนสารเคมีไม่ว่าจะเป็นสมุนไพร เชื้อแบคทีเรีย เชื้อรา ปฏิชีวนะต่างๆ หรือการป้องกันกำจัดศัตรูพืช โดยใช้วิธีผสมผสานการป้องกันกำจัดศัตรูพืชโดย ชีวภาพ เป็นต้น

อารยา บุญจริง (บทคัดย่อ: 2545) ศึกษาวิจัยเรื่องวิเคราะห์สภาพการปลูกผักปลอดภัยจาก สารพิษของเกษตรกร โครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ปี 2545 ประชากรใน การศึกษาได้แก่ เกษตรกร ปี 2545 จำนวน 100 กลุ่ม ใน 25 จังหวัด 300 คน ดัดเลือกตัวอย่างโดย

การสุ่มแบบจำเพาะเจาะจง ผลการศึกษาพบว่า สภาพการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษของเกษตรกร เกษตรกร ร้อยละ 99 ได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตจากกรมส่งเสริมการเกษตร อบรมความรู้ เรื่องผักปลอดภัยจากสารเข้าอบรมตามขบวนการโรงเรียนเกษตรกร ด้านการตลาด เกษตรกร ร้อยละ 59.7 มีการจำหน่ายผลผลิตผ่านพ่อค้าคนกลาง เกษตรกร ร้อยละ 71.7 มีการบรรจุถุงพลาสติกที่ กรมส่งเสริมการเกษตรแจกเพื่อจำหน่ายผลผลิต เกษตรกร ร้อยละ 77.7 มีการตรวจสอบสารพิษ ตกค้างในผลผลิต และเกษตรกร ร้อยละ 65.2 พบสารพิษตกค้างในผลผลิตที่จุดตรวจสอบ แต่อยู่ในระดับที่ปลอดภัย การปฏิบัติของเกษตรกรตามระบบการผลิตแบบถูกต้องและเหมาะสมพบว่า เกษตรกรมีการปฏิบัติได้ถูกต้องในเรื่องการเลือกพื้นที่ปลูก แหล่งน้ำ การคัดเลือกพันธุ์ การปฏิบัติ ต่อเมล็ดพันธุ์ การจัดการดินปุ๋ย การควบคุมวัชพืชในแปลงผัก การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติการ หลักการเก็บเกี่ยว ในส่วนที่เกษตรกรปฏิบัติน้อยในเรื่องการกำจัดวัชพืชแบบผสมผสานเนื่องจาก เกษตรกรปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษในมุ้งตาข่าย และการบันทึกข้อมูลเกษตรกรยังไม่ได้บันทึก ทุกรายที่ปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ปัญหาด้านการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษพบว่าประสบ ปัญหาการผลิตในโรคและแมลงระบาดในแปลงปลูกต้นทุนและปัจจัยการผลิตราคาสูง ภายในกลุ่ม ยังขาดการวางแผนการผลิตทำให้ผลผลิตไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดไม่มีตลาดรองรับ ที่แน่นอน ไม่มีตลาดผักปลอดภัยจากสารพิษที่ชัดเจน ไม่มีการประกันราคาผลผลิต ข้อเสนอแนะ ของเกษตรกร ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันกำจัดศัตรูพืช และหาวิทยาการใหม่ ๆ ในการลดต้นทุนการผลิต และให้มีการประชาสัมพันธ์ถึงแหล่งผลิตและ แหล่งจำหน่ายผักปลอดภัยจากสารพิษอย่างแพร่หลาย

ปราโมทย์ กาณจนรัชต์ (บทคัดย่อ: 2547) ศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลในการตัดสินใจของ เกษตรกรที่มีต่อการใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมี ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เกษตรกรที่ทำเกษตร อินทรีย์ในหมู่บ้านเกษตรอินทรีย์นาร่องของจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 192 หมู่บ้าน 192 ตำบล 17 อำเภอ 3 กิ่งอำเภอ ประชากรทั้งหมด 18,413 ราย กลุ่มตัวอย่างจำนวน 392 ราย ใช้แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย และทดสอบสมมติฐาน โดยใช้ Regression ผลการวิจัย ลักษณะพื้นฐานบางประการของเกษตรกร พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมากเป็นเพศชาย เกษตรกรมีอายุเฉลี่ย 45.64 ปี ร้อยละ 67.9 ระดับการศึกษา เกษตรกรส่วนมากจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 -6 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมี ทางด้านกายภาพ เกษตรกรส่วนมากมีพื้นที่เป็นของตนเอง ร้อยละ 87.0 ดินส่วนมากเป็นดินทราย เกษตรกรส่วนมากใช้น้ำทางการเกษตรจากแหล่งน้ำสาธารณะ การคมนาคมสะดวกตลอดปี ร้อยละ 50.8 เกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์ ดินระบายน้ำได้ดี ทางด้านชีวภาพ เกษตรกรส่วนมากเลี้ยงไก่ เกษตรกรส่วนมากเคยทำน้ำชีวภาพ เคยทำปุ๋ยหมักชีวภาพ เกษตรกรส่วนมากเคยใช้ปุ๋ยเคมี เกษตร

ส่วนมากเคยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ อัตราการใช้ปุ๋ยอินทรีย์กับข้าว พืชไร่ พืชผัก และพืชสวน เกษตรกรใช้อัตรามากกว่า 25 กก./ไร่ ด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรส่วนมากเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ย 51,428.57 บาทต่อปี เกษตรกรส่วนมากใช้เครื่องทุ่นแรง มีการกู้ยืมเงินและเป็นหนี้ทั้งหมด ราคาปุ๋ยเคมี 50 กก./กระสอบ ราคาเฉลี่ย 483.69 บาท ราคาปุ๋ยอินทรีย์ 50 กก./กระสอบ ราคาเฉลี่ย 305.34 บาท ด้านสังคม เกษตรกรส่วนมากแต่งงานแล้ว เกษตรกรส่วนมากอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเกิน 15 ปี มีสมาชิกในครอบครัว เฉลี่ย 3.9 คน ร้อยละ 46.8 เกษตรกรเป็นสมาชิกของกลุ่มส่งเสริมอาชีพ เกษตรกรส่วนมากไม่มีตำแหน่ง ในหมู่บ้าน มีแรงงานเฉลี่ย 2.7 คน ด้านการส่งเสริมและสื่อสารได้รับความรู้จากนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ผ่านการฝึกอบรมและเคยไปศึกษาดูงาน เกษตรกรส่วนมากเคยได้รับการเยี่ยมจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เกษตรกรส่วนมากได้อ่านหนังสือเอกสารเกี่ยวกับคำแนะนำการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ได้รับเอกสารปุ๋ยเคมีและเคยติดต่อประสานงานกับหน่วยงานราชการ ปัญหาและอุปสรรคของการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ พบว่าไม่มีปัญหาในเรื่องธาตุอาหาร ไม่ครบตามความต้องการของพืช ราคาการจำหน่าย ต้นทุนการผลิต ความรู้ในการใช้ปุ๋ยเคมี การตลาดและราคาผลผลิต ปัญหาและอุปสรรคการใช้ปุ๋ยเคมี พบว่า ไม่มีปัญหาในเรื่องต้นทุนการผลิต และมีปัญหาน้อยในเรื่องธาตุอาหาร ไม่ครบตามความต้องการของพืช ราคาจำหน่าย การใช้วัตถุดิบในการผลิต การนำไปใช้ประโยชน์ การบรรจุกระสอบจำหน่าย การตรวจสอบคุณภาพ ความรู้ในการใช้ปุ๋ยเคมีการตลาดและราคาผลผลิต ข้อเสนอแนะ 1) ควรมีนโยบายที่ชัดเจนในการจัดทำโครงการ 2) การจำหน่ายปุ๋ยอินทรีย์ทั่ว ๆ ไป ไม่มีมาตรฐานในการควบคุม 3) ควรมี พ.ร.บ. กำหนดในเรื่องของการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ให้มีรูปแบบและมาตรฐานเดียวกัน 4) การลดการใช้ปุ๋ยเคมีก็ควรจะต้องมีมาตรการกำหนดเขตส่งเสริม 5) การส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักชีวภาพจะต้องมีวัตถุดิบอย่างพอเพียง 6) ส่งเสริมให้มีการเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้ประโยชน์จากมูลสัตว์ในการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การทดสอบสมมติฐาน พบว่า เกษตรกรที่มีลักษณะพื้นฐานแตกต่างกัน ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ที่แตกต่างกัน ไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมีของเกษตรกร ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

นิคม พงษ์พิมาย (บทคัดย่อ: 2547) ศึกษาวิจัยเรื่องสภาพการผลิตและการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาในอำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุด และค่าต่ำสุด กลุ่มเกษตรกรทำนาในอำเภอหนองหานมี 9 กลุ่ม สมาชิกทั้งหมด 3,720 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5.33 คน มีแรงงานด้านการเกษตรในครัวเรือนเฉลี่ย 3.22 คน พื้นที่ถือครองเฉลี่ย 17.91 ไร่/ครอบครัว และมีพื้นที่ทำนาเฉลี่ย 15.51 ไร่/ครอบครัว ส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิในที่ทำกิน พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกส่วนใหญ่ปลูกข้าว

เหนียวพันธุ์ กข 6 ผลผลิตที่ได้เฉลี่ย 380 ก.ก./ไร่ สำหรับความรู้เรื่องปุ๋ยอินทรีย์ นั้นสมาชิกกลุ่มฯ ส่วนใหญ่ทราบความหมายของคำว่า "ปุ๋ย", ปุ๋ยอินทรีย์ และประโยชน์ของปุ๋ยอินทรีย์ แต่ส่วนใหญ่รู้จักปุ๋ยอินทรีย์เพียง 1 ชนิด ร้อยละ 50.00 ทราบว่าการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ถูกต้อง ต้องใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมี การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เองของสมาชิกกลุ่มฯ ยังมีน้อย สมาชิกกลุ่มฯ ร้อยละ 65.33 มีสัตว์เลี้ยงที่สามารถผลิตปุ๋ยคอกได้ แต่ปุ๋ยคอกที่ผลิตได้ไม่พอเพียงต่อการนำไปใช้ ในประเด็นการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ในนาข้าว นั้น ร้อยละ 92.00 เคยใช้ ส่วนมากใช้ปุ๋ยคอก แต่ยังใช้ในปริมาณต่ำ และใช้ไม่เป็นประจำ ทุกปี สำหรับแนวโน้มในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในอนาคตนั้น สมาชิกกลุ่มฯ ที่เคยใช้ปุ๋ยอินทรีย์มีแนวโน้มที่จะใช้ต่อไป มีส่วนน้อยที่ไม่แน่ใจ จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนมากยังให้ความสำคัญ ต่อปุ๋ยอินทรีย์ค่อนข้างน้อย นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ควรที่จะรณรงค์ให้เกษตรกรตระหนักถึงความสำคัญของปุ๋ยอินทรีย์ให้มากขึ้น และหันมาผลิตเองใช้เอง เพื่อเป็นการลดต้นทุนในการผลิต และการปรับปรุงคุณภาพของดิน ให้เหมาะสมต่อการทำการเกษตร และเกิดความยั่งยืนต่อไปในอนาคต

พงศ์ศักดิ์ รัตนมั่งคลานนท์ (บทคัดย่อ: 2547) ศึกษาวิจัยเรื่องการยอมรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรผักในพระราชดำริ ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการในเขตอำเภอบ้านบึง บ่อทอง พนัสนิคม และพานทอง จังหวัดชลบุรี จำนวน 250 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เกษตรกร วิเคราะห์ด้วยคอมพิวเตอร์เพื่อหาค่าสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน จากการศึกษ พบว่า เกษตรกรร้อยละ 53.10 เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 45-56 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 ร้อยละ 61.86 มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 4.47 คน มีแรงงานที่ช่วยผลิตผักเฉลี่ย 2.12 คน ร้อยละ 45.36 มีอาชีพหลักผลิตผัก โดยมีพื้นที่ผลิตผัก 5.56 ไร่ มีที่ดินเป็นของตนเองเฉลี่ย 11.35 ไร่ โดยเกษตรกรมีรายได้สุทธิของครอบครัวต่อปี 54,300.53 บาท การเรียนรู้ของเกษตรกรจากโครงการส่งเสริมการถ่ายทอดเทคโนโลยีผัก โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และมีการเรียนรู้ในระดับมารกในเรื่องการเตรียมดินก่อนปลูก การใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยชีวภาพ และการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์และการทดสอบความงอก เกษตรกรมีความพึงพอใจต่อกระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาอุปสรรคของเกษตรกรต่อการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่พบ คือ เกษตรกรมีเวลาน้อย ขาดแหล่งน้ำ ขาดแคลนเงินทุนและอุปกรณ์การเกษตรในการร่วมโครงการ ได้รับข่าวสารน้อย ขาดความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยี เป็นต้น ข้อเสนอแนะของเกษตรกร คือ เจ้าหน้าที่ควรให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตผักให้มากกว่านี้ ควรมีการจัดระบบชลประทาน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมควรลงพื้นที่ให้ทั่วถึงอย่างน้อย เดือนละ 2 ครั้ง

กฤษฎา นิคมรัตน์ (บทคัดย่อ: 2547) ศึกษาวิจัยเรื่องความรู้และทัศนคติของเกษตรกรต่อโครงการส่งเสริมการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษในเขตพื้นที่ภาคใต้ตอนบน ปี 2547 ใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 175 ราย ผลการวิจัยพบว่าเกษตรกรมีอายุเฉลี่ย 44.13 ปี จบชั้นประถมปีที่ 4 เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษเฉลี่ย 2.47 ปี มีรายได้จากการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษเฉลี่ย 28,109.14 บาท เข้ารับการฝึกอบรมเฉลี่ย 4.89 ครั้ง เกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้ในการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษในระดับปานกลาง มีทัศนคติต่อโครงการระดับดี สำหรับการทดสอบสมมติฐานเพื่อหาความสัมพันธ์ของข้อมูลทั่วไปต่อความรู้และทัศนคติของเกษตรกร พบว่า ระดับการศึกษา ความถี่ในการเข้าฝึกอบรมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้ในการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษ ในส่วนของข้อมูลทั่วไปกับทัศนคตินั้น พบว่ารายได้จากการผลิตผักมีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติ สำหรับปัญหาอุปสรรคของเกษตรกร แบ่งได้ 8 กลุ่ม ได้แก่ ตลาดผักปลอดภัยจากสารพิษยังไม่กว้างขวาง ผลผลิตงอกช้าสภาพอากาศได้ยาก ขาดแคลนเงินทุน ต้นทุนการผลิตสูง ราคาผลผลิตไม่แน่นอน ผู้บริโภคไม่มั่นใจในคุณภาพผลผลิต ศัตรูบางชนิดไม่สามารถใช้สารชีวภาพป้องกันกำจัดได้ และความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำ เกษตรกรได้เสนอให้ส่วนราชการส่งเสริมการตลาดให้กว้างขวาง ให้สนับสนุนสารชีวภาพประกันราคาผลผลิต และให้สนับสนุนเมล็ดพันธุ์ผัก

ฉัตร ชำของ (2533) ได้ศึกษาเรื่องการผลิตผักกางมุ้งและไม่กางมุ้งในเขตพระโขนง ภาษีเจริญ และบางบัวทอง พบว่า การผลิตผักกางมุ้งให้ผลตอบแทนสุทธิต่ำกว่าการผลิตแบบไม่กางมุ้ง ประมาณร้อยละ 5,198.48 บาท ต่อปี แต่การผลิตผักกางมุ้งที่ปทุมธานีกลับให้ผลตอบแทนสุทธิ 1,093 บาทต่อปี สูงกว่าการผลิตแบบไม่กางมุ้งถึง 770.54 บาท ต่อปี ทั้งนี้เนื่องจากการผลิตที่แตกต่างกัน ทำให้การปลูกผักที่เหมาะสมแตกต่างกัน จากตัวเลขดังกล่าวไม่อาจสรุปในเชิงเศรษฐกิจได้ว่าผลตอบแทนจากการผลิตผักกางมุ้งสูงกว่าหรือต่ำกว่าผักไม่กางมุ้ง แต่ในมุมมองด้านโภชนาการคุณภาพชีวิตและมลภาวะจากสารพิษที่เกิดจากการปลูกผัก ควรขยายการปลูกผักกางมุ้งให้กว้างมากขึ้นเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้น

สุเมธ ภูประยูร (2533: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการปลูกผักกางมุ้งของเกษตรกรเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกผักกางมุ้งเฉลี่ยครอบครัวยุติ 1-2 ไร่ โครงสร้างทำด้วยไม้เสาเข็ม หลังคาแบนราบ ใช้มุ้งตาข่ายสีฟ้า การจำหน่ายผลผลิตจะมีพ่อค้า แม่ค้าเข้ามารับซื้อในแปลง และพบว่าปัญหาของเกษตรกรคือ ไม่สะดวกในการเข้าไปปฏิบัติงานในมุ้งตาข่ายตาข่ายไม่มีความทนทานและราคาผักต่ำเกินไป

ละไมทอง สายทอง (2539) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการใช้มุ้งตาข่ายในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 116 ราย ซึ่งแยกเป็นกลุ่ม

เกษตรกรที่ไม่ยอมรับมุ้งตาข่ายและกลุ่มเกษตรกรที่ยอมรับมุ้งตาข่าย พบว่า เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มให้การยอมรับว่าเทคโนโลยีการใช้มุ้งตาข่ายมีผลดี จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยกับการยอมรับ พบว่า ขนาดที่ดินสำหรับใช้ปลูกผักกางมุ้ง รายได้นอกภาคเกษตรกรรม การยอมรับในเจ้าหน้าที่ส่งเสริม และการยอมรับเทคโนโลยี มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษด้วยวิธีกางมุ้งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ปัญหาและอุปสรรคในการปลูกผักด้วยมุ้งตาข่าย ได้แก่ ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรยังสูง ภัยธรรมชาติ และปัญหาด้านการตลาด ที่ยังขาดการรวมกลุ่มการผลิตและขาย

รัช ทอณณ (2539 :137-143) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมเกษตรยั่งยืน กรณีศึกษาเทคนิคการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ตำบลบางเหี่ยง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 182 ครอบครัว พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจยอมรับเทคนิคการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ซึ่งเรียงลำดับตามขนาดของความสัมพันธ์ จากสูงไปหาต่ำ ที่สำคัญ คือ ความเชื่อมั่นในประสิทธิผลของนวัตกรรม ความรู้พื้นฐานทางด้านนิเวศวิทยาการเกษตร ระดับความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม ลักษณะการถือครองที่ดิน ลักษณะการได้รับการสนับสนุนปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษและช่องทางการสื่อสารจากเจ้าหน้าที่การเกษตรของรัฐและองค์กรเอกชน เงินทุน ประสบการณ์และรายได้

เรขา ศิริเลิศวิมล (2543 :105-112) ได้ศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกผักกางมุ้งของเกษตรกรในจังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 93 ราย พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้และการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกผักกางมุ้งอยู่ในระดับปานกลาง โดยได้รับความรู้เกี่ยวกับการปลูกผักกางมุ้งมากที่สุด จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ด้านความคิดเห็นพบว่าเกษตรกรจะปลูกผักกางมุ้งต่อไป และเห็นด้วยกับการตรวจวิเคราะห์สารพิษตกค้างในพืชผัก และการตัดสินใจในการปลูกผักกางมุ้ง เพราะคำนึงถึงสุขภาพและความปลอดภัยของตนเองและสมาชิกในครอบครัว ปัญหาสำคัญด้านการผลิตได้แก่ ปัจจัยการผลิตราคาแพง ปัญหาลมพัดมุ้งตาข่าย ทำให้เกิดความเสียหายในการปลูกผักกางมุ้ง และปัญหาด้านการตลาด คือราคาผักไม่คงที่ ไม่มีแหล่งรับซื้อผลผลิต ไม่มีความรู้เรื่องการตลาดและความเคลื่อนไหวของราคา

นันทวัน ทองเบญจ (บทคัดย่อ: 2546) ได้ศึกษาการยอมรับของเกษตรกรที่มีต่อการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม โดยศึกษาสภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม บางประการของเกษตรกร การยอมรับของเกษตรกรที่มีต่อการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ปัญหา และข้อเสนอแนะของเกษตรกร ประชากรกลุ่มตัวอย่าง 144 ราย ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 45.6 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5 คน พื้นที่ปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษเป็นของตนเองเฉลี่ย 3.2 ไร่

มีประสบการณ์ปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษเฉลี่ย 4.4 ปี มีรายได้จากการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษเฉลี่ย 151,524.3 ปี และรายจ่ายเฉลี่ย 56,708.3 บาท ต่อปี นอกจากนี้เกษตรกรถูกชักชวนจากเพื่อนบ้านให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม โดยได้รับข้อมูลข่าวสารจากเพื่อนบ้านและขายผักให้กับบริษัทเอกชน มีรายได้เพิ่มขึ้น เกษตรกรยอมรับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษอยู่ในระดับมาก และปัญหาที่เกษตรกรพบมากที่สุด คือ ปัญหาด้านปัจจัยการผลิตมีราคาสูง

ปิยรัตน์ นิมสกุล (2539 : 115-128) ได้ศึกษาการยอมรับการนำผักปลอดภัยจากสารพิษมาบริโภคของแม่บ้านในกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาเขตดอนเมือง ผลการวิจัยพบว่า แม่บ้านมีการยอมรับการนำผักปลอดภัยจากสารพิษมาบริโภคในระดับปานกลาง ตัวแปรที่มีผลต่อการยอมรับการนำผักปลอดภัยจากสารพิษมาบริโภค ได้แก่ อาชีพหลัก ความถี่ในการประกอบอาหารต่อวัน ความพึงพอใจต่อราคาของผัก ปลอดภัยจากสารพิษ การรับรู้ข่าวสาร การรับรู้คุณลักษณะของผักปลอดภัยจากสารพิษ การให้คุณค่าต่อสุขภาพอนามัย และความทันสมัย และพบว่าปัญหาและอุปสรรคในการบริโภคผักปลอดภัยจากสารพิษของแม่บ้านในเขตกรุงเทพมหานคร คือ ปัญหาเกี่ยวกับแหล่งที่จำหน่ายผักปลอดภัยจากสารพิษ เนื่องจากมีวางขายเฉพาะตามห้างสรรพสินค้า ซูเปอร์มาร์เก็ต หรือร้านค้าใหญ่ ๆ เท่านั้น และมีวางขายไม่สม่ำเสมอ นอกจากนั้นยังมีราคาแพงกว่าผักทั่ว ๆ ไปอีกด้วย

วรารักษ์ สิริปัญญุมิ (2543) ได้ศึกษาเรื่องทัศนคติและพฤติกรรมของผู้บริโภคที่มีต่อผักปลอดภัยจากสารพิษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมของผู้บริโภคที่มีต่อผักปลอดภัยจากสารพิษและส่วนผสมทางการตลาดของผักปลอดภัยจากสารพิษจากกลุ่มตัวอย่างประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 440 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริโภคส่วนใหญ่มีพฤติกรรมในการนำผักปลอดภัยจากสารพิษมาบริโภคในลักษณะผักสด และทำให้สุกก่อนบริโภคจะล้างน้ำให้สะอาดก่อน เนื่องจากไม่มั่นใจว่าปลอดภัยจากสารพิษ ก่อนที่จะตัดสินใจซื้อจะคำนึงถึงคุณภาพของผักเป็นอันดับแรก ผักคะน้าเป็นผักที่ได้รับความนิยมซื้อมากที่สุด ผู้บริโภคนิยมซื้อผักยี่ห้อโครงการหลวง คอยคำ เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าเป็นผักปลอดภัยจากสารพิษก็จะซื้อผักที่มีรอยกีดกันบ้าง ส่วนสาเหตุที่ซื้อผักปลอดภัยจากสารพิษมาบริโภคนั้นเนื่องจากห่วงใยสุขภาพของตนเองและสมาชิกในครอบครัว การประชาสัมพันธ์ทางโทรทัศน์มีอิทธิพลใน การตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบทัศนคติของผู้บริโภคที่มีต่อส่วนผสม ทางการตลาดผักปลอดภัยจากสารพิษจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลผลการวิจัยพบว่าในภาพรวมไม่แตกต่างกัน

เฉลิมศักดิ์ พัฒนาคม (2544) ได้ศึกษาเรื่องทัศนคติของผู้บริโภคที่มีต่อผักปลอดภัยจากสารพิษในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ปี 2543 การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ศึกษาลักษณะ

ทั่วไปและความต้องการในการเลือกซื้อผักของผู้บริโภค ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อผักปลอดภัยจากสารพิษ ทักษะการที่มีต่อผักปลอดภัยจากสารพิษ กลุ่มตัวอย่างในการศึกษามีจำนวน 100 ตัวอย่าง พบว่าชอบรับประทานผักเนื่องจากผักมีประโยชน์ต่อร่างกาย ผู้บริโภคส่วนใหญ่ชอบที่จะรับประทานผักสด บางครั้งนำไปลวก และนำไปประกอบอาหาร ต้ม แกง และผัด ในการเลือกซื้อผักจะเลือกผักที่สดและมีรูพุ่มน้าง ในด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกซื้อผักปลอดภัยจากสารพิษนั้น ควรมีผลิตภัณฑ์ให้เลือกได้หลากหลาย ความเชื่อมั่นในความปลอดภัยจากสารพิษและความสะดวกในการซื้อผู้บริโภค สำหรับทัศนคติของผู้บริโภคที่มีต่อผักปลอดภัยจากสารพิษ โดยภาพรวมผู้บริโภคคิดว่าการรับประทานผักปลอดภัยจากสารพิษมีประโยชน์และปลอดภัยต่อชีวิต และร่างกาย อีกทั้งยังตระหนักถึงพิษภัยที่เกิดจากสารปนเปื้อนในผัก ซึ่งถ้าหน่วยงานของรัฐให้การสนับสนุนเกษตรกรปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ และการรณรงค์ให้นิยมบริโภคผักปลอดภัยจากสารพิษมากยิ่งขึ้น จะเป็นการกระตุ้นตลาดผักปลอดภัยจากสารพิษได้อย่างมาก

ฤดีกรณ ญาณสังวรชัย (2536 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับของเกษตรกรในการใช้สมุนไพรทดแทนสารเคมีป้องกันกำจัดแมลง กรณีอำเภอสอยดาว จังหวัดนนทบุรี พบว่า ระดับการยอมรับการใช้สมุนไพรทดแทนสารเคมีป้องกันกำจัดแมลงของเกษตรกรส่วนใหญ่มีการยอมรับในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับที่สำคัญคือระยะเวลาในการใช้สมุนไพรทดแทนสารเคมีป้องกันกำจัดแมลง เป็นตัวแปรที่มีผลต่อการยอมรับมากที่สุด รองลงมาคือความรู้ถึงโทษของสารเคมีป้องกันกำจัดแมลง ระดับการศึกษา ความคิดเห็นในการใช้สมุนไพรทดแทนสารเคมีป้องกันกำจัดแมลง การถือครองหรือกรรมสิทธิ์ในที่ดินและอายุ ความลำดัด โดยทุกปัจจัยสามารถอธิบายการยอมรับการใช้สมุนไพรทดแทนเคมีได้ค่อนข้างสูง คิดเป็นร้อยละ 72.3

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่า การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ควรขยายการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษให้กว้างมากขึ้น เพื่อจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้น โดยพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ คือ ขนาดที่ดิน รายได้ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และการยอมรับเทคโนโลยี ถัดมาคือความสัมพันธ์กับการยอมรับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ซึ่งปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีนั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธวัช ทองมณี (2539) ที่ศึกษาว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจยอมรับเทคนิคการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ คือ ความเชื่อมั่นในประสิทธิผลของนวัตกรรม ความรู้พื้นฐานทางด้านนิเวศวิทยาการเกษตร ระดับความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม ลักษณะการถือครองที่ดิน ลักษณะการได้รับการสนับสนุนปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษและช่องทางการสื่อสารจากเจ้าหน้าที่การเกษตรของรัฐและองค์กรเอกชน เงินทุน ประสบการณ์และรายได้ และจากงานวิจัย

ของเรา สิริเลิศวิมล พบว่าการได้รับความรู้เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และการคำนึงถึงสุขภาพและความปลอดภัยของตนเองและสมาชิกในครอบครัว มีผลมากที่สุดต่อการยอมรับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกร เห็นด้วยกับการตรวจวิเคราะห์สารพิษตกค้างในพืชผัก แต่ปัญหาและอุปสรรคในการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ได้แก่ ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรยังสูง ภัยธรรมชาติ และปัญหาขาดการรวมกลุ่มการผลิตและการขาย

ดังนั้น จากข้อสรุปการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ กรณีศึกษา บ้านหนองกางเขน ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี วิธีดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย

1. เลือกหน่วยท้องถิ่นที่มีปัญหาเชิงพัฒนา
2. การวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา
3. การระบุปัญหาเป้า
4. การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา
5. การทดลองใช้ยุทธศาสตร์
6. ประชากร
7. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
8. การเก็บรวบรวมข้อมูล
9. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. เลือกหน่วยท้องถิ่นที่มีปัญหาเชิงพัฒนา

ผู้วิจัยเลือกหน่วยท้องถิ่นที่มีปัญหาเชิงพัฒนา คือ บ้านหนองกางเขน หมู่ที่ 4 ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี โดยจะทำการสำรวจบริบททั่วไปของบ้านหนองกางเขน ในด้านเส้นทางการเดินทางไปบ้านหนองกางเขน ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคม วิธีการปลูกผักของเกษตรกรในบ้านหนองกางเขน ลักษณะปัญหาทั่วไปที่พบ คือ การปลูกผักของเกษตรกรบ้านหนองกางเขน มีการใช้สารเคมีในปริมาณสูง เพื่อให้ผักมีความสวยงาม ขายได้ราคาและเพื่อเร่งผลผลิต ผลจากการใช้สารเคมีของเกษตรกรบ้านหนองกางเขนทำให้เกิดผลกระทบ ที่ตามมา คือ เป็นอันตรายต่อสุขภาพของเกษตรกร เป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้บริโภค และเกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้นผู้วิจัยจึงจะสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยปัญหาเชิงพัฒนาที่ผู้วิจัยเข้ามาศึกษาคือเมื่อเกษตรกรหันมาสนใจและยอมรับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษแล้ว จะทำการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษนั้นอย่างไร

2. การวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา

เมื่อสำรวจบริบทของบ้านหนองกางเขนแล้ว จะทำให้ได้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพปัญหาการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ การวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา จะแบ่งปัญหาเชิงพัฒนาเป็นปัญหาทุกขั้วร้อน ปัญหาปัจจัย และปัญหาสืบเนื่อง

3. การระบุปัญหาเป้า

เมื่อวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา โดยแบ่งปัญหาเชิงพัฒนาเป็นปัญหาทุกขั้วร้อน ปัญหาปัจจัย และปัญหาสืบเนื่องแล้ว จะเลือกประเด็นปัญหาจากปัญหาทุกขั้วร้อน ขึ้นมา 1 ปัญหา เพื่อเป็นปัญหาเป้า ปัญหาเป้าที่เลือกขึ้นมานี้ อยู่ในวิสัยที่จะแก้ได้ สามารถทำให้ปัญหาทุกขั้วร้อนน้อยลงได้ การพัฒนาความชัดเจนของปัญหาเป้า จะกระทำด้วยวิธีการประชุมกลุ่มย่อย และการสัมภาษณ์

4. การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา

การสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ จะกำหนดแผนการดำเนินงานเชิงยุทธศาสตร์เพื่อแก้ปัญหาก็มี 3 ขั้น คือ

1. กำหนดเป้าหมายของยุทธศาสตร์
2. สร้างหน่วยระบบทำงาน
3. จัดทรัพยากร

เป้าหมายของยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ คือเกษตรกรบ้านหนองกางเขนได้รับการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ดังนั้นจึงสร้างหน่วยระบบทำงานของยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ประกอบด้วย 3 หน่วยระบบทำงาน ดังต่อไปนี้

หน่วยระบบทำงานที่ 1 คือ การส่งเสริมเพื่อสร้างพลังชุมชน ในหน่วยระบบทำงานนี้ ต้องการสร้างพลังชุมชนให้เกิดขึ้น กระบวนการทำงานในหน่วยระบบทำงานที่ 1 คือการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อให้เกษตรกรทุกคนได้แสดงความคิดเห็น รับรู้ถึงสภาพปัญหาเกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษร่วมกัน เกษตรกรร่วมมือกันแสวงหาแนวทางแก้ปัญหา โดยให้เกษตรกรเกิดการรวมกลุ่มการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ แสดงหน่วยระบบทำงานที่ 1 ได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 หน่วยระบบทำงานที่ 1 การส่งเสริมเพื่อสร้างพลังชุมชน

ปัจจัยนำเข้า (Input)	กระบวนการ (Process)	ผลลัพธ์ (Output)
1. ผู้วิจัย 2. เกษตรกรที่ขอรับการปลูก ผักปลอดภัยจากสารพิษ 3. วัสดุ	1. ประชุมกลุ่มย่อย 2. จัดตั้งกลุ่มเกษตรกรปลูกผัก ปลอดภัยจากสารพิษ	ได้พลังชุมชนคือกลุ่มเกษตรกร

หน่วยระบบทำงานที่ 2 คือ การส่งเสริมให้ความรู้ ในหน่วยระบบทำงานที่ 2 นี้ ต้องการให้เกษตรกรได้รับความรู้ เมื่อรวมกลุ่มการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษของเกษตรกรบ้านหนองกางเขนได้แล้ว กระบวนการทำงานในหน่วยระบบทำงานที่ 2 คือ การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ โดยการประสานขอความร่วมมือจากสำนักงาน กรมพัฒนาที่ดินบางใหญ่ และสำนักงานเกษตรอำเภอบางใหญ่ จัดส่งวิทยากรไปอบรมเชิงปฏิบัติการในการให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สารชีวภาพทดแทนการใช้สารเคมี แสดงหน่วยระบบทำงานที่ 2 ได้ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 หน่วยระบบทำงานที่ 2 คือ การส่งเสริมให้ความรู้

ปัจจัยนำเข้า (Input)	กระบวนการ (Process)	ผลลัพธ์ (Output)
1. ผู้วิจัย 2. กลุ่มเกษตรกร 3. เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ 4. เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน	1. ประชุมร่วม 4 ฝ่าย คือ ผู้วิจัย เกษตรกร เจ้าหน้าที่ เกษตรอำเภอ และ เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน 2. การอบรมเชิงปฏิบัติการ	1. ได้รับความรู้จากการอบรมเชิง ปฏิบัติการ

หน่วยระบบทำงานที่ 3 คือ การส่งเสริมบทบาทของเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเกษตรกร ในหน่วยระบบทำงานที่ 3 นี้ ผู้วิจัยเป็นผู้ประสานงานระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ให้เกษตรกรสามารถขอคำแนะนำเกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษได้ กระบวนการทำงานในหน่วยระบบทำงานที่ 3 คือ การเยี่ยมบ้านเกษตรกรในกลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษร่วมกับ

เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน สำนักงานกรมพัฒนาที่ดิน และเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอบางใหญ่ แสดงหน่วยระบบทำงานที่ 3 ได้ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 หน่วยระบบทำงานที่ 3 คือ การส่งเสริมบทบาทของเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเกษตรกร

ปัจจัยนำเข้า (Input)	กระบวนการ (Process)	ผลลัพธ์ (Output)
1. ผู้วิจัย 2. เกษตรกรที่เข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการ 3. เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ 4. เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน	1. ดำเนินการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษตามที่ได้รับการอบรมจากเจ้าหน้าที่ 2. เจ้าหน้าที่ติดตามผลการอบรมเชิงปฏิบัติการ	1. เกษตรกรได้รับการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษอย่างต่อเนื่อง

3.5 การทดลองใช้ยุทธศาสตร์

การทดลองใช้ยุทธศาสตร์ จะทำการทดลองใช้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษนี้ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ เกษตรกรบ้านหนองแกงเขน จำนวน 10 ราย การใช้ยุทธศาสตร์การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษจะใช้ตามขั้นตอนกระบวนการวิจัยและพัฒนา ซึ่งแบ่งเป็น 6 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 คือขั้น R_1 เป็นขั้นกิจกรรมสำรวจและวิเคราะห์สภาพปัญหา

ขั้นที่ 2 คือขั้น D_1 เป็นขั้นกิจกรรมพัฒนาความชัดเจนของปัญหาเป้า

ขั้นที่ 3 คือขั้น R_2 เป็นขั้นกิจกรรมค้นคว้าวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อความรู้วิธีแก้ปัญหเป้า

ขั้นที่ 4 คือขั้น D_2 เป็นขั้นกิจกรรมพัฒนาสังเคราะห์ข้อความรู้ให้ได้ยุทธศาสตร์

ขั้นที่ 5 คือขั้น R_3 เป็นขั้นกิจกรรมทดลองใช้ยุทธศาสตร์ ตามหน่วยระบบทำงานทั้ง 3 หน่วยระบบทำงาน โดยหน่วยระบบทำงานที่ 1 การส่งเสริมเพื่อสร้างพลังชุมชน ใช้วิธีการประสานงานกับผู้นำชุมชน จัดเตรียมการประชุมกลุ่มย่อย รวมกลุ่มเกษตรกรโดยเลือกประธานกลุ่ม รองประธานกลุ่ม เลขานุการกลุ่ม และที่ปรึกษากลุ่ม การทดลองหน่วยระบบทำงานที่ 2 การส่งเสริมให้ความรู้ โดยการจัดประชุมร่วม 4 ฝ่าย คือผู้วิจัย กลุ่มเกษตรกร เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ และเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน เพื่อจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ เนื้อหาในการอบรมประกอบด้วย การให้ความรู้เกี่ยวกับการปรับปรุงดิน ฟื้นฟูสภาพดิน การใช้พืชสมุนไพรทดแทน

การใช้จ่ายแม่ลง การทดลองหน่วยระบบทำงานที่ 3 การส่งเสริมบทบาทของเจ้าหน้าที่ของรัฐ กับเกษตรกร ใช้วิธีการติดตามผลการให้คำแนะนำ โดยเยี่ยมชมแปลงปลูกผักของเกษตรกร ขั้นที่ 6 คือขั้น D_3 เป็นขั้นกิจกรรมพัฒนาสรุปว่ายุทธศาสตร์ใช้งานได้จริงหรือไม่

3.6 ประชากร

ในการศึกษครั้งนี้เลือกทำการศึกษาพื้นที่ บ้านหนองแกงเขน หมู่ที่ 4 อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ประชากรที่ทำการศึกษา คือ เกษตรกรที่ยอมรับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ จำนวน 10 ราย

ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

การวิจัยดังกล่าวนี้ ดำเนินการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2548 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2549 รวมระยะเวลา 1 ปี 5 เดือน

3.7 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ การสังเกตและการประชุมกลุ่มย่อย อุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัยภาคสนาม คือ เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป

ผู้วิจัยสร้างแนวทางการประชุมกลุ่มย่อย แบบสัมภาษณ์ และการสังเกต ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. แนวทางการประชุมกลุ่มย่อย ผู้วิจัยนำประเด็นที่จะศึกษามาดังเป็นกรอบคำถาม เพื่อกระตุ้นให้สมาชิกที่ร่วมประชุมให้ข้อมูลและแสดงความคิดเห็น มีแนวคำถามดังนี้

(1) ก่อนที่จะมีการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกรมีสภาพการปลูกผักอย่างไร

(2) การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ช่วยแก้ปัญหาของเกษตรกรได้อย่างไร

(3) การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ได้รับการยอมรับจากเกษตรกรอย่างไร มีปัญหาหรือไม่

(4) เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษหรือไม่ เกษได้ขึ้นหรือรู้จักมีอะไรบ้าง

(5) เกษตรกรต้องการให้มีการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษในลักษณะใดบ้าง

2. แนวทางการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยนำประเด็นที่จะศึกษามาดังเป็นกรอบคำถามมาตั้งเป็นกรอบคำถาม มีแนวคำถามดังนี้

(1) สภาพการปลูกผักของเกษตรกร ก่อนเริ่มการส่งเสริมปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษเป็นอย่างไร

(2) ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปลูกผัก มีอะไรบ้างและแก้ปัญหาอย่างไร

(3) เกษตรกรต้องการให้มีการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษในลักษณะหรือวิธีการอย่างไรบ้าง

(4) เกษตรกรมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการรวมกลุ่มการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

(5) เกษตรกรมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

3.8 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสำรวจ การสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อยในการวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านหนองกางเขน

2. การประชุมกลุ่มย่อย ผู้วิจัยจัดประชุมกลุ่มย่อยที่สถานีอนามัย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นกลุ่มที่เข้าร่วมการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ และมีบทบาทในการชักชวนเกษตรกรรายอื่นๆ

3. การสำรวจ ผู้วิจัยสำรวจสภาพทั่วไปของเกษตรกรบ้านหนองกางเขนเกี่ยวกับการเดินทาง สภาพทั่วไป ลักษณะความสัมพันธภาพทางสังคม วิธีการปลูกผัก

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลและความถูกต้องแม่นยำของเครื่องมือ ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบแบบย้อน

3.9 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตั้งแต่เริ่มต้นเข้าบ้านหนองกางเขน และมีการตรวจสอบข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย กับสิ่งที่ปรากฏอยู่จริงในบ้านหนองกางเขน

ในการวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยจดบันทึกข้อมูล และบันทึกเทปแล้วนำมาถอดเป็นข้อมูลดิบ จากนั้นจึงนำข้อมูลมาจัดกลุ่มตามประเด็นที่จะศึกษา และตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลก่อนที่จะนำมาสรุปผลและเขียนข้อสรุป

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ กรณีศึกษา บ้านหนองกางเขน ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษของเกษตรกรบ้านหนองกางเขน การเก็บรวบรวมข้อมูล รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และ การสังเกต ผลการวิจัยในบทนี้ แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. บริบททั่วไปของบ้านหนองกางเขน
2. ผลการใช้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

1. บริบททั่วไปของบ้านหนองกางเขน

การเดินทางไปบ้านหนองกางเขน

การเดินทางเข้าสู่บ้านหนองกางเขนนั้น ผู้วิจัยใช้เส้นทาง ถนนตลิ่งชัน – สุพรรณบุรี ตรงไปจนกระทั่งผ่านห้างสรรพสินค้าคาร์ฟู สาขาบางใหญ่ จากห้างสรรพสินค้านี้ ตรงไปประมาณ 100 เมตร เลี้ยวซ้ายที่คลองถนน วิ่งเลียบคลองตรงไปประมาณ 5 กิโลเมตร จนกระทั่งถึงสามแยก เลี้ยวซ้ายทางไปองค์การบริหารส่วนตำบล ตรงไปจนกระทั่งถึงสามแยกแล้วเลี้ยวขวาอีกครั้ง ตรงไปอีกประมาณ 1 กิโลเมตรถึงที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหนองกางเขน

ผู้วิจัยพบว่าถนนซึ่งใช้เป็นเส้นทางหลักในการเดินทางมาบ้านหนองกางเขน เป็นถนนคอนกรีต ส่วนถนนที่เชื่อมต่อกภายในหมู่บ้านมีทั้งถนนลาดยางและบางส่วนยังคงเป็นถนนลูกรัง

สภาพทั่วไป

บ้านหนองกางเขน ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี มีพื้นที่ ทั้งหมด 1,482 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 950 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ชาวบ้านเล่าว่าบ้านหนองกางเขนนี้มีหนองน้ำอยู่แห่งหนึ่งซึ่งเป็นหนองน้ำสาธารณะ บริเวณหนองน้ำนี้มีความอุดมสมบูรณ์ มีปลาอาศัยอยู่ในหนองน้ำแห่งนี้เป็นจำนวนมาก ทำให้มีนกต่าง ๆ มาหากินเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะนกยางชน ชาวบ้านจึงเรียกพื้นที่นี้ว่าบ้านหนองกางเขน ปัจจุบันหนองน้ำแห่งนี้ยังคงมีอยู่ ผู้วิจัยสังเกตพบว่าหนองน้ำนี้ ไม่มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนที่ชาวบ้านได้บอกไว้ในเบื้องต้น ขอบเขตของบ้านหนองกางเขน ทิศเหนือติดต่อกับหมู่ที่ 10 ทิศตะวันออกติดต่อกับหมู่ที่ 5 ตำบลเสาธงหิน ทิศตะวันตกติดต่อกับหมู่ที่ 9 ทิศใต้ติดต่อกับหมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6

ผู้ใหญ่บ้านได้นำผู้วิจัยสำรวจบริเวณรอบ ๆ พบว่ามีลำคลองสาธารณะ ผ่านบ้านผู้ใหญ่บ้านจากการสนทนาทำให้ทราบว่าลำคลองนี้ในอดีตใช้ในการอุปโภค บริโภค และใช้เป็นเส้นทางขนส่งผลผลิตไปส่งที่ปากคลองตลาดในกรุงเทพฯ เมื่อมีเส้นทางทางถนนแล้ว ความสำคัญของคลองนี้ก็ลดลง แต่ชาวบ้านยังคงใช้น้ำในคลองเพื่อการอุปโภค และสัญจรติดต่อระหว่างเพื่อนบ้านเท่านั้น ผู้วิจัยสังเกตพบว่าลำคลองสาธารณะนี้ยังคงเป็นลำคลองที่มีความสะอาด ชาวบ้านที่อยู่ริมคลองยังคงใช้น้ำในคลองเพื่อการอุปโภค การที่น้ำในลำคลองนี้ยังใสสะอาด แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือกันของชาวบ้านในการดูแลรักษาลำคลองนี้ให้ยังคงมีความสะอาด ไม่สกปรกหรือตื้นเขิน เส้นทางเดินทางรอบบริเวณบ้านหนองกางเขน บางแห่งเป็นถนนลูกรัง บางแห่งเป็นถนนลาดยาง สถานที่ราชการที่ตั้งอยู่ในบ้านหนองกางเขน มีเพียง 2 แห่งเท่านั้น คือ องค์การบริหารส่วนตำบล และสถานีอนามัยบ้านหนองกางเขน เท่านั้น สถานีอนามัยแห่งนี้ นอกจากใช้เป็นที่ตรวจรักษาประชาชนในวันธรรมดาแล้ว ผู้ใหญ่บ้านยังใช้เป็นสถานที่นัดประชุมชาวบ้านในเรื่องต่าง ๆ เช่น ประชุมเกี่ยวกับเรื่องกองทุนหมู่บ้าน ประชุม SME

จากการสำรวจ ผู้วิจัยพบว่าบ้านหนองกางเขนไม่มีโรงเรียนมาตั้งอยู่ ผู้ใหญ่บ้านเล่าว่าเด็ก ๆ ของบ้านหนองกางเขน ต้องเดินทางไปเรียนที่โรงเรียนอนุบาลบางใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่ที่ หมู่ 10 ด้านสาธารณูปโภคในบ้านหนองกางเขน พบว่ามีน้ำประปา ไฟฟ้า และโทรศัพท์พื้นฐานเข้าถึงหมู่บ้าน แต่โทรศัพท์สาธารณะยังไม่มี ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ นอกจากนั้นแล้วยังพบว่าบ้านหนองกางเขนมีบ้านจัดสรรตั้งอยู่มากมาย เช่น หมู่บ้านพฤษภา หมู่บ้านพฤษภาวิลเลจ หมู่บ้านอริสรา หมู่บ้านพฤษภา 18 หมู่บ้านพฤษภา 18/1 หมู่บ้านพฤษภา 25 ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงภาพบ้านจัดสรรที่รายล้อมบ้านหนองกางเขน

๑๖
๖๓๕
๖๒๕๙
๖๕๕๐
๖.๒

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

00211966

จะเห็นได้ว่าการที่บ้านหนองกางเขนมีสถานที่ราชการตั้งอยู่ ทำให้มีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านถนน ไฟฟ้า ประปา และโทรศัพท์ จำนวนบ้านจัดสรรที่เพิ่มมากขึ้นและอยู่รายล้อมบ้านหนองกางเขน ส่งผลกระทบต่อประชาชนในบ้านหนองกางเขน ผลกระทบหนึ่งคือด้านสิ่งแวดล้อม การที่มีบ้านจัดสรรเกิดขึ้นจำนวนมาก การระบายน้ำที่ใช้แล้วของหมู่บ้านลงในลำคลอง จะทำให้น้ำในลำคลองซึ่งเคยใส สะอาด อาจเน่าเสียได้ในอนาคต ผลกระทบอีกอย่างหนึ่งคือพื้นที่ทางการเกษตรแต่ดั้งเดิมได้ถูกขายให้นายทุนเพื่อสร้างบ้านจัดสรร ทำให้พื้นที่ทางการเกษตรของบ้านหนองกางเขนเหลือน้อยลง ส่งผลให้วิถีชีวิตในการประกอบอาชีพเปลี่ยนไป การประกอบอาชีพด้านการเกษตรลดลง โดยเฉพาะการประกอบอาชีพปลูกผักน้อยลงตามไปด้วย

ความสัมพันธ์ทางสังคม

ความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวบ้านในบ้านหนองกางเขน มีสองลักษณะ ลักษณะแรกเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ มีความเป็นเพื่อน ความเป็นพี่เป็นน้อง เชื่อมโยงให้เป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เมื่อผู้ใหญ่บ้านขอความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การกำจัดผักตบชวาในคลอง การประชุมต่างๆ ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ลักษณะที่สองเป็นลักษณะแบบสังคมเมือง ซึ่งเกิดจากผู้ที่ย้ายถิ่นฐานมาซื้อบ้านจัดสรรอยู่อาศัยในบ้านหนองกางเขน จึงมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ การให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้านจึงมีน้อย

จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านในเรื่องการบริหารงานภายในบ้านหนองกางเขนพบว่า ได้มีการจัดตั้งกลุ่มในการบริหารงาน กลุ่มต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. กองทุนหมู่บ้าน เป็นกองทุนที่ให้กู้ยืมเงินระหว่างสมาชิกในกองทุน
2. กลุ่มอาชีพ เป็นการรวมกลุ่มเพื่อสนับสนุนให้คนในหมู่บ้านได้มีการประกอบอาชีพ
3. กลุ่มผู้ประสานพลังแผ่นดินเป็นกลุ่มที่ดั่งขึ้นมาเพื่อดูแลความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน และเฝ้าระวังเรื่องยาเสพติด
4. กลุ่มศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ เป็นกลุ่มส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ
5. กลุ่มคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน เป็นกลุ่มที่ทำหน้าที่ประสานในการพัฒนาหมู่บ้าน
6. กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) เป็นกลุ่มที่ดั่งขึ้นเพื่อให้คำแนะนำ ดูแลสุขภาพอนามัยของประชาชน เฝ้าระวังเรื่องโรคระบาด เช่น ไข้เลือดออก

7. กลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) เป็นกลุ่มที่ดูแลเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน

8. กลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน (อช.) เป็นกลุ่มดูแลและพัฒนาหมู่บ้านให้มีความน่าอยู่

จากข้อมูลความสัมพันธ์ทางสังคม พบว่าลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือญาติ ยังคงมีความเข้มข้นอยู่จึงสามารถจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ได้ แสดงให้เห็นว่าประชาชนในบ้านหนองแกงเขมมีความเข้มแข็งในระดับหนึ่ง แต่สิ่งที่ผู้วิจัยพบก็คือการจัดตั้งกลุ่มเกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษยังไม่มี แสดงให้เห็นถึงประชาชนในบ้านหนองแกงเขมยังขาดความตระหนักถึงอันตรายของการใช้สารเคมี ผลกระทบที่จะเกิดต่อสุขภาพของตนเอง ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนบทบาทจากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องยังไม่ได้ส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษให้แก่เกษตรกรอย่างจริงจัง ทำให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรไม่ได้รับการส่งเสริมให้ดีขึ้น

วิถีชีวิตของเกษตรกรในการปลูกผัก

จากข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบล พบว่า บ้านหนองแกงเขมมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 335 ครัวเรือน รวมประชากรทั้งหมด 1,038 คน แยกเป็นชาย จำนวน 457 คน และหญิง จำนวน 581 คน พื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้าน มีจำนวน 1,482 ไร่ แยกเป็นพื้นที่ทำการเกษตร 950 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ทำการเกษตร

การประกอบอาชีพของประชาชนในบ้านหนองแกงเขมมีหลากหลาย เช่น รับราชการ รับจ้าง ค้าขาย ทำนา ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ แต่การประกอบอาชีพหลักของคนพื้นถิ่นคือการปลูกผัก จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านพบว่าผักที่เกษตรกรในบ้านหนองแกงเขมปลูกมีหลายชนิด เช่น ผักกาดหอม ผักคะน้า ผักกวางตุ้ง พริก ตั้งโอ๋

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรถึงวิธีการปลูกผัก ทำให้ทราบว่าเกษตรกรจะต้องเตรียมแปลงก่อน โดยแต่ละแปลงจะทำการขร่อขึ้นมาจากนั้นจ้างคนมาพินหน้าดินและใช้ฟางข้าวคลุมเพื่อเตรียมหน้าดิน เมล็ดพันธุ์ผักจะซุบน้ำยาก่อนหว่านเพื่อเร่งให้รากงอก เมื่อผักเป็นต้นอ่อนจะต้องถอนบางต้นทิ้งเพื่อไม่ให้ผักขึ้นกระจุกตัวเกินไป เมื่อผู้วิจัยสัมภาษณ์เกษตรกรเกี่ยวกับลักษณะการปลูกผักในแต่ละร่อง เกษตรกรบางคนกล่าวว่าการปลูกผักจะปลูกผักชนิดเดียวตลอดทั้งร่อง เช่น ถ้าปลูกคะน้า ก็เป็นคะน้าทุกร่อง ไม่ปลูกผักใดแซม โดยให้เหตุผลว่าการปลูกผักชนิดเดียวกันทั้งร่องทำให้เกษตรกรบำรุงรักษาง่าย เกษตรกรบางคนกล่าวว่าลักษณะการปลูกผักใน 1 ร่องนั้น จะสลับกันปลูกโดยดูอายุของผลผลิต เช่น ถ้าปลูกพริก มีระยะการเก็บผลผลิต 3 เดือน

เกษตรกรก็จะปลูกผักอื่นแซมที่มีระยะการเก็บผลผลิตน้อยกว่า โดยให้เหตุผลว่าเพื่อให้มีผลผลิตเก็บขายได้โดยตลอด

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรถึงชนิดของผักที่ปลูก ทำให้ทราบว่าเกษตรกรบางคนใช้การคาดคะเนว่าควรจะปลูกผักชนิดใดก็จึงจะได้ราคา เกษตรกรบางคนพ้อค้าคนกลางที่มารับซื้อผักเป็นผู้กำหนดว่าควรปลูกพืชชนิดใด ในช่วงเวลานั้นจึงจะขายได้ราคา

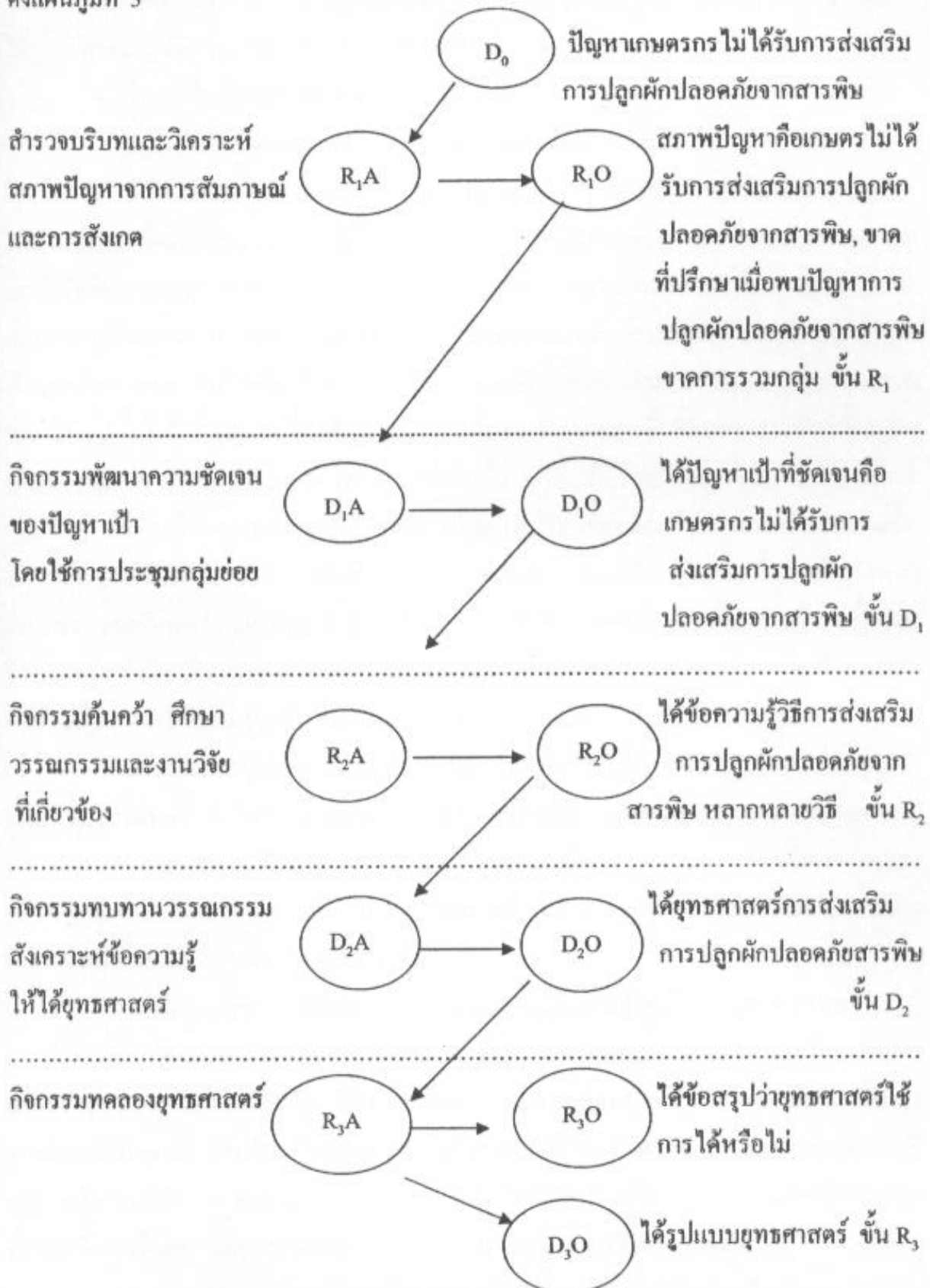
จากการสัมภาษณ์เกษตรกรถึงการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช พบว่าเกษตรกรใช้สารเคมีหลายชนิด เช่น ชีรีคอล มาลาไรออน และใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งผลผลิตเช่น ปุ๋ยสูตร 16-16-16 เมื่อมีศัตรูพืชระบาดมาก เช่นพวกหนอนใยผัก เพลี้ยแป้ง เกษตรกรจะซื้อยามาแมลงมาพ่น เกษตรกรบางคนพ่นยามาแมลงวันละ 2 ครั้งคือในตอนเช้า และตอนเย็น เกษตรกรบางคนกล่าวว่าถ้าศัตรูพืชยังไม่ตาย เกษตรกรต้องเพิ่มความเข้มข้นของสารเคมีที่ใช้ฉีดพ่น การเว้นระยะการเก็บผลผลิตนั้นจะไม่เว้นระยะตามคำแนะนำที่เขียนกำกับกับการใช้สารเคมี ทั้ง ๆ ที่เกษตรกรก็ทราบถึงผลร้าย แต่ก็ยังคงเก็บผลผลิตขายก่อนถึงเวลาที่เหมาะสม เกษตรกรให้เหตุผลว่า แปลงใดที่ตนเองจะรับประทานเอง เกษตรกรก็จะไม่ฉีดยามาแมลง

จะเห็นได้ว่าการที่เกษตรกรปลูกผักชนิดเดียวซ้ำ ๆ กัน ตลอดฤดูกาล ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลง ธาตุอาหารในดินลดลง เพราะมีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีตลอด โดยไม่มีการพักดิน การปลูกผักชนิดต่าง ๆ เกษตรกรปลูกตามความเคยชินและการกำหนดของพ่อค้าคนกลาง ทำให้บางครั้งปริมาณผลผลิตที่ออกสู่ท้องตลาดมีมากเกินไป จนทำให้ขายได้ราคาต่ำ ลักษณะการปลูกของเกษตรกร เป็นลักษณะต่างคนต่างปลูก ต่างคนต่างขาย ทำให้อำนาจในการต่อรองราคาไม่มี ส่งผลให้พ่อค้าคนกลางกดราคารับซื้อได้และในการปลูกผักแต่ละรอบนั้น เกษตรกรมีต้นทุนในการปลูกสูง ตั้งแต่เริ่มเตรียมการปลูก จนกระทั่งปลูก ซึ่งต้นทุนประการสำคัญหนึ่งคือต้นทุนในการซื้อสารเคมี นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าสารเคมีที่ใช้ในการกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรใช้สารเคมีในปริมาณที่สูง ทำให้เป็นอันตรายต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค สารเคมีที่ใช้นั้นบางส่วนแพร่กระจาย ลงสู่ดิน อากาศ และชะล้างลงสู่แหล่งน้ำต่าง ๆ ทำให้เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

2. ผลการใช้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

การวิจัยยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้หลักวิชาเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา (R&D) หลักการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนา แนวความคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร แนวทางการส่งเสริมบทบาทชุมชน และแนวคิดการประชุมแบบมีส่วนร่วม มาใช้ในการแก้ปัญหาต่อเนื่องกันไปทุกขั้นตอน

ขั้นตอนการสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ แสดงได้
 ดังแผนภูมิที่ 5

แผนภูมิที่ 5 แสดงขั้นตอนการสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

ขั้นตอนกระบวนการสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ขั้น R_1 ในขั้นนี้แบ่งเป็น R_{1A} และ R_{1O}

R_{1A} คือขั้นกิจกรรมสำรวจบริบทและวิเคราะห์สภาพปัญหา

ผู้วิจัยสำรวจบริบทของบ้านหนองแกงเขน สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านและเกษตรกรในด้านต่าง ๆ ทั้งเส้นทางการเดินทางไปบ้านหนองแกงเขน สภาพทั่วไป ความสัมพันธ์ทางสังคม และวิถีชีวิตของเกษตรกรในการปลูกผัก พบว่าการเดินทางค่อนข้างสะดวก เส้นทางการเดินทางไปยังบ้านหนองแกงเขน เป็นถนนคอนกรีต และถนนลาดยาง ในด้านสภาพทั่วไปของบ้านหนองแกงเขน พบว่าพื้นที่จำนวนเกินครึ่งของพื้นที่ทั้งหมด เป็นพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 950 ไร่ แต่พื้นที่ทำการเกษตรนี้กำลังลดลงไปอันเนื่องมาจากนายทุนซื้อที่ดินจากชาวบ้านเพื่อสร้างบ้านจัดสรรขาย การขยายตัวของบ้านจัดสรรที่เพิ่มขึ้น คนต่างถิ่นย้ายถิ่นฐานเข้ามาซื้อบ้านจัดสรรเป็นที่อยู่อาศัยในบ้านหนองแกงเขนเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ประชากรของบ้านหนองแกงเขนเพิ่มขึ้น ทำให้ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมของบ้านหนองแกงเขนเปลี่ยนไป คนพื้นถิ่นเดิมยังคงมีลักษณะความสัมพันธ์ฉันเครือญาติ มีความเอื้ออาทรต่อกัน แต่คนต่างถิ่นที่ย้ายถิ่นเข้ามาซื้อบ้านจัดสรรอยู่อาศัยในบ้านหนองแกงเขน จะมีลักษณะความสัมพันธ์แบบสังคมเมือง การพึ่งพาอาศัยกันมีอยู่น้อย การให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ มีน้อย

การจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในบ้านหนองแกงเขน ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มต่างๆ ที่ตั้งขึ้นในบ้านหนองแกงเขนนี้ ยังไม่มีกลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ แสดงให้เห็นว่าการให้ความสำคัญเกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษยังไม่มีหรือมีอยู่น้อยมาก เกษตรกรขาดการรวมกลุ่ม การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ทำให้ขาดการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษจากหน่วยงานของรัฐอย่างต่อเนื่องและจริงจัง

เนื่องมาจากการที่มีคนต่างถิ่นย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในบ้านหนองแกงเขน ทำให้การประกอบอาชีพของประชาชนในบ้านหนองแกงเขนมีหลากหลาย แต่อาชีพหลักที่คนพื้นถิ่นยังคงประกอบอยู่คือการปลูกผัก วิธีการปลูกผัก เกษตรกรนิยมปลูกผักชนิดเดียวตลอดทั้งร่อง เกษตรกรให้เหตุผลว่าการปลูกผักชนิดเดียวกันทั้งร่องทำให้นำรุงรักษาง่าย การเลือกชนิดของผักที่ปลูก เกษตรกรใช้การคาดคะเนว่าควรจะปลูกผักชนิดใดดีจึงจะขายได้ราคา บางคนพอค้าคนกลางที่มารับซื้อผักเป็นผู้กำหนดว่าควรปลูกพืชชนิดใด ในช่วงเวลานั้นจึงจะขายได้ราคา

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรเกี่ยวกับการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรเล่าว่าถ้ามีศัตรูพืชระบาดมาก เกษตรกรพ่นยาฆ่าแมลงวันละ 2 ครั้งคือในตอนเช้า และตอนเย็น และเพิ่ม

ความเข้มข้นของสารเคมีที่ใช้ฉีดพ่น หลังจากฉีดสารเคมีแล้ว จะไม่เว้นระยะการเก็บผลผลิต แต่ยังคงเก็บผลผลิตขายก่อนถึงเวลาที่เหมาะสม แปลงใดที่เกษตรกรจะรับประทานเอง เกษตรกรก็จะไม่ฉีดยาฆ่าแมลง

ผลจากการสำรวจบริบททั่วไป ทำให้ผู้วิจัยพบว่า เกษตรกรยังเคยชินต่อวิธีการผลิตผักในรูปแบบเดิมที่เน้นการใช้สารเคมีในปริมาณที่สูง เพื่อเร่งผลผลิตและทำให้ผลผลิตสวยงาม การใช้สารเคมีของเกษตรกรทำให้เป็นอันตรายต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค สารเคมีที่ใช้นั้นบางส่วนแพร่กระจาย ลงสู่ดิน อากาศ และชะล้างลงสู่แหล่งน้ำต่าง ๆ ทำให้เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม

การที่เกษตรกรปลูกผักชนิดเดียวซ้ำ ๆ กันตลอดฤดูกาล ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลง ธาตุอาหารในดินลดลง เพราะมีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีตลอด โดยไม่มีการพักดิน ชนิดของผักที่ปลูก เกษตรกรปลูกตามความเคยชินและการกำหนดของ พ่อค้า คนกลาง บางครั้งปริมาณผลผลิตที่ออกสู่ท้องตลาดมีมากเกินไป จนทำให้ขายได้ราคาต่ำ

ลักษณะการปลูกของเกษตรกร เป็นลักษณะต่างคนต่างปลูก ต่างคนต่างขาย ทำให้ยากในการต่อรองราคาไม่มี ส่งผลให้พ่อค้าคนกลางกดราคารับซื้อได้ และในการปลูกผักแต่ละร่องนั้น เกษตรกรมีต้นทุนในการปลูกสูง ตั้งแต่เริ่มเตรียมการปลูก จนกระทั่งปลูกซึ่งต้นทุนประการสำคัญประการหนึ่งคือต้นทุนในการซื้อสารเคมี

หลังจากสำรวจบริบททั่วไปของบ้านหนองแกงเจนแล้ว ผู้วิจัยได้นัดหมายผู้ใหญ่บ้านเพื่อประชุมกลุ่มย่อยเกษตรกรเรื่องการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ จากการประชุมกลุ่มย่อยเกษตรกรหลายรายได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ดังเช่น

“...ก็อยากให้เจ้าหน้าที่เข้ามาแนะนำ...”

“...บ้านเราก็มียาหมอดิน แต่หมอดินพวกนี้ไม่ค่อยมีใครเชื่อ...ถ้าให้เจ้าหน้าที่แนะนำจะเชื่อถือมากกว่า...”

“...สนใจปลูกผักปลอดสารพิษ แต่ยังไม่เคยไปที่สำนักงานเกษตร ไม่รู้อยู่ตรงไหน...”

“...ถ้าปลูกแล้ว มีปัญหาจะทำยังไง...ขายให้ใคร...”

“...อยากให้มีการอบรมเกี่ยวกับสารสมุนไพรที่ใช้แทนยาฆ่าแมลง...”

“...หมู่บ้านเขาใช้น้ำส้มควันไม้...เห็นว่าได้ผลดี อยากให้มาอบรมบ้าง...”

“...อยากให้กรมพัฒนาที่ดินเข้ามา...”

จากคำกล่าวของเกษตรกร แสดงให้เห็นว่ามีเกษตรกรจำนวนหนึ่งสนใจและยอมรับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกรมีความต้องการให้หน่วยงานของรัฐเข้ามาส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกรต้องการความรู้ในวิธีการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกรต้องการช่องทางในการจำหน่ายผักปลอดภัยจากสารพิษ

จากการประชุมกลุ่ม ผู้วิจัยพบว่ามีเกษตรกรบางส่วนยอมรับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษแล้ว เกษตรกรที่ยอมรับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษนั้นมีแนวโน้มจะทำการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษอย่างยั่งยืน แต่ต้องทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจในวิธีการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษ และมีช่องทางการจัดจำหน่ายผักปลอดภัยจากสารพิษ ตลอดจนได้รับการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษจากหน่วยงานของรัฐอย่างต่อเนื่อง

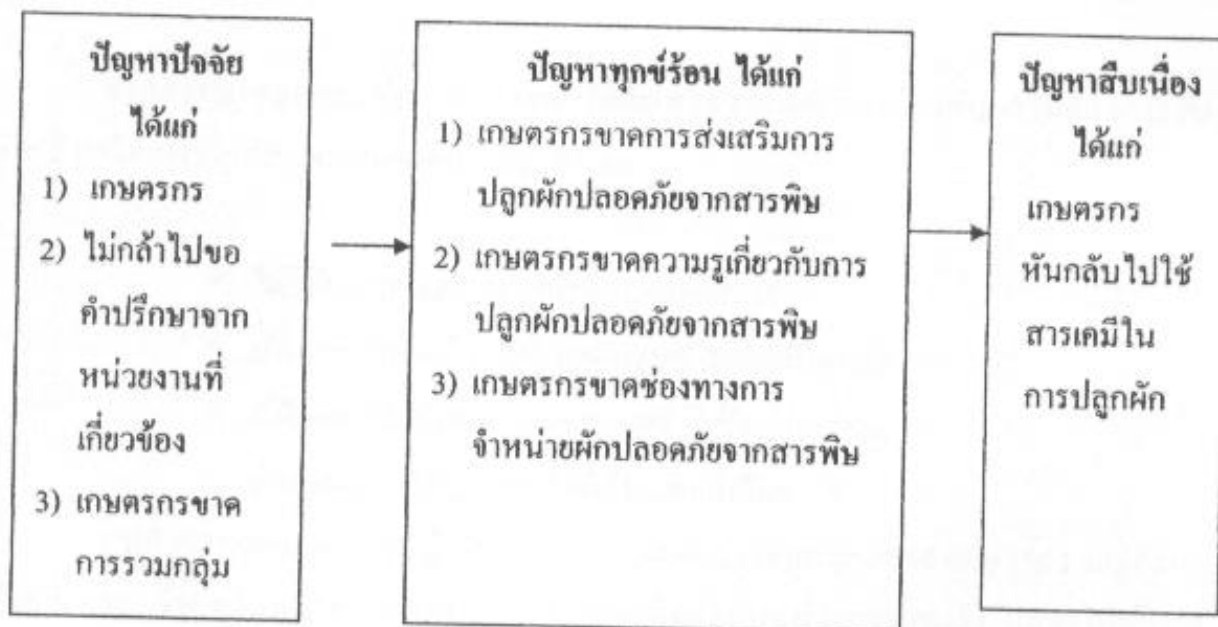
R₁O คือขั้นได้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพปัญหา

ดังนั้นจากการสำรวจบริบทและการสัมภาษณ์ในขั้น R₁A ทำให้ผู้วิจัยได้สภาพปัญหาเชิงพัฒนา ดังนี้

1. เกษตรกรขาดการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ
2. เกษตรกรขาดการรวมกลุ่ม
3. เกษตรกรขาดความรู้ในวิธีการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษ
4. เกษตรกรขาดช่องทางการจำหน่ายผักปลอดภัยจากสารพิษ

เมื่อได้สภาพปัญหาเชิงพัฒนาแล้ว ผู้วิจัยวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา ได้วางแผนภูมิที่ 4.2 โดยใช้ทฤษฎีระบบและโครงสร้างทางความคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา (เจลิชว นูริภักดี :2544) แบ่งปัญหาเชิงพัฒนาออกเป็นปัญหาทุกขั้วร้อน ปัญหาปัจจัย และปัญหาสืบเนื่อง ดังนี้

- 1) ปัญหาทุกขั้วร้อน ได้แก่ เกษตรกรขาดการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกรขาดความรู้เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกรขาดช่องทางการจำหน่ายผักปลอดภัยจากสารพิษ
- 2) ปัญหาปัจจัย ได้แก่ เกษตรกรไม่กล้าไปขอคำปรึกษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เกษตรกรขาดการรวมกลุ่ม
- 3) ปัญหาสืบเนื่อง ได้แก่ เกษตรกรหันกลับไปใช้สารเคมีในการปลูกผัก

แผนภูมิที่ 6 แสดงการวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา

2. ชั้น D_1 ในขั้นนี้แบ่งเป็น D_{1A} และ D_{1O}

D_{1A} คือกิจกรรมพัฒนาความชัดเจนของปัญหาเป้า

จากการวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา ในชั้น R_1O พบว่าปัญหาทุกระชั้นคือเกษตรกรขาดการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกรขาดความรู้เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกรขาดช่องทางการจำหน่ายผักปลอดภัยจากสารพิษ ผู้วิจัยได้พัฒนาความชัดเจนของปัญหาเป้า โดยนัดผู้ใหญ่บ้านและเกษตรกรประชุมกลุ่มย่อย ที่สถานีอนามัยบ้านหนองแกงเขน ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อพัฒนาความชัดเจนของปัญหาเป้า

จากการประชุมกลุ่มย่อย เกษตรกรได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการในการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ดังเช่น

“...ไม่ได้ไปพบหรือ เจ้าน้ำที่การเกษตร...”

“...บ้านเราก็มีหมอดิน แต่หมอดินพูดก็ไม่ค่อยมีใครเชื่อ...”

“...ยังไม่เคยไปที่สำนักงานของเกษตร ไม่รู้อยู่ตรงไหน...”

“...ถ้าปลูกแล้ว มีปัญหาจะทำยังไง...ขายให้ใคร...”

จากคำกล่าวของเกษตรกร ผู้วิจัยพบว่าการประกอบอาชีพปลูกผักของเกษตรกร เกษตรกรยังขาดความเชื่อถือในหมอดินของหมู่บ้าน ขาดการติดต่อกับหน่วยงานของรัฐ แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรยังขาดการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารพิษอย่างจริงจัง ผลจากการประชุมกลุ่มย่อยเกษตรกร ประมวลสาระสำคัญของข้อมูลได้ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 5 สาระสำคัญของข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย

แหล่งข้อมูล	สาระสำคัญของข้อมูล
ผู้นำชุมชน เกษตรกร	1. เกษตรกรทราบว่ามีการส่งเสริมการเกษตร แต่เกษตรกรไม่ค่อยได้พบหรือไม่ได้ไปขอคำแนะนำต่าง ๆ เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ 2. มีหมอดินประจำหมู่บ้าน แต่เกษตรกรไม่ค่อยให้ความสำคัญหรือเชื่อถือ ยังคงเคยชินกับวิธีการผลิตแบบเดิม ๆ 3. ไม่มีการรวมกลุ่มเกษตรกรเกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ 4. ไม่มั่นใจในการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษจะทำรายได้ดีกว่าแบบเก่า 5. เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษแต่ไม่ได้นำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง

D₁O คือ ชันได้ปัญหาเป้าที่ชัดเจน

ดังนั้นผลจากการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อพัฒนาความชัดเจนของปัญหาเป้า ผู้วิจัยได้ปัญหาเป้าที่ชัดเจนคือ เกษตรกรขาดการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

3. ชั้น R_1 ในชั้นนี้แบ่งเป็น R_{1A} และ R_{1O}

R_{1A} คือชั้นกิจกรรมค้นคว้า ศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในชั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักวิชาเกี่ยวกับเทคนิคการวิจัยและพัฒนา ทฤษฎีระบบ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริม ความรู้เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดสารพิษ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม และทฤษฎีแรงจูงใจ ตลอดจนขอคำแนะนำและประสานงานกับเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน และเกษตรอำเภอ ในการเข้าไปอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่เกษตรกรเกี่ยวกับวิธีการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

R_{1O} คือชั้นได้ข้อความรู้วิธีแก้ปัญหาเป้า

จากชั้นตอน R_{1A} ผู้วิจัยได้วิธีการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษหลากหลายวิธี ดังนี้

1. การส่งเสริมโดยการพัฒนาคน โดยจัดการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการจัดการและเกิดทักษะ มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างกัน
2. การส่งเสริมโดยให้องค์กรชุมชนเป็นศูนย์กลางในการรับการสนับสนุนเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำงาน ควบคุมและติดตามผลร่วมกัน
3. การส่งเสริมโดยพัฒนากระบวนการเรียนรู้ มีการกระจายข้อมูลข่าวสารและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตของครอบครัวและชุมชน
4. การส่งเสริมโดยการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้
5. การส่งเสริมโดยจัดให้มีการฝึกอบรม ที่สอดคล้องกับศักยภาพชุมชนและท้องถิ่น ภายใต้วามร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ในท้องถิ่น

4. ชั้น D_1 ในชั้นนี้แบ่งเป็น D_{1A} และ D_{1O}

D_{1A} คือชั้นกิจกรรมสังเคราะห์ข้อความรู้ให้ได้ยุทธศาสตร์

ในชั้นตอนนี้ผู้วิจัย ปรึกษากับรองประธานองค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) เกี่ยวกับงบประมาณในการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ การจัดตั้งกลุ่มสมาชิก และการขอคำปรึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ โดยการจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการจากหัวหน้าเกษตรอำเภอและเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน

D_{1O} คือชั้นได้ยุทธศาสตร์

จะเห็นได้ว่าข้อความรู้ที่ได้ในชั้น D_{1A} นำมาสังเคราะห์ข้อความรู้สร้างเป็นยุทธศาสตร์ การสร้างยุทธศาสตร์ใช้กรอบแนวคิดของทฤษฎีระบบ ยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้นประกอบด้วย หน่วยงาน 3 หน่วยระบบทำงาน ดังนี้

1. หน่วยระบบทำงานที่ 1 คือการส่งเสริมเพื่อสร้างพลังชุมชน (Empowerment)

การทำงานของหน่วยระบบทำงานนี้ ใช้แนวคิดการประชุมแบบมีส่วนร่วม และแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมเกษตรกร เป็นหลัก การส่งเสริมให้เกษตรกรเกิดการรวมกลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ใช้การประชุมกลุ่มย่อย ให้เกษตรกรแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการกำจัดศัตรูพืช และเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ให้เกษตรกรได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ทำให้เกษตรกรรู้จักการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เกษตรกรเกิดความสัมพันธ์ และเกิดพลังในการจัดการและการพัฒนาภายในกลุ่ม ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 6 หน่วยระบบทำงานที่ 1 คือ การส่งเสริมเพื่อสร้างพลังชุมชน

Input	Process	Output
1. ผู้วิจัย 2. เกษตรกรที่ขอรับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ	1. ประชุมกลุ่มย่อย 2. รวมกลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ	1. เกษตรกรเกิดการรวมกลุ่ม 2. ได้ความคิดเห็นของเกษตรกรเกี่ยวกับปัญหาการกำจัดศัตรูพืช การบำรุงดิน การใช้สารสมุนไพรทดแทนการใช้สารเคมี

2. หน่วยระบบทำงานที่ 2 คือการส่งเสริมให้ความรู้ (Action Learning) ในหน่วยระบบทำงานนี้ ใช้ทฤษฎีแรงจูงใจและแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ การส่งเสริมโดยการพัฒนาคน ดังนั้นในหน่วยระบบทำงานที่ 2 จะส่งเสริมพัฒนาเกษตรกร โดยจัดการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาให้เกษตรกรเกิดความรู้และทักษะ ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 7 หน่วยระบบทำงานที่ 2 คือ การส่งเสริมให้ความรู้

Input	Process	Output
1. ผู้วิจัย 2. เกษตรกร 3. เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ 4. เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน	1. ประชุมร่วม 4 ฝ่าย คือผู้วิจัย เกษตรกร เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ และ เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน 2. การอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ	1. เกษตรกรได้ความรู้และเกิดทักษะในเรื่องการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

3. หน่วยระบบทำงานที่ 3 คือ การส่งเสริมบทบาทของเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเกษตรกร (Relationship) ในหน่วยระบบทำงานนี้ ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมที่สอดคล้องกับศักยภาพของเกษตรกรและท้องถิ่น ภายใต้อาณัติของหน่วยงานต่าง ๆ ในท้องถิ่น ดังนั้นการส่งเสริมในหน่วยระบบทำงานที่ 3 จะประสานความร่วมมือระหว่างสำนักงานพัฒนาที่ดินบางใหญ่ และสำนักงานเกษตรอำเภอ กับเกษตรกร เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการปลูกฝักปลอดภัยจากสารพิษ โดยการออกเยี่ยมบ้านสมาชิกในกลุ่ม และติดตามผลจากการอบรมเชิงปฏิบัติการที่ได้กระทำในหน่วยระบบทำงานที่ 2 ดังแสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 8 หน่วยระบบทำงานที่ 3 คือ การส่งเสริมบทบาทของเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเกษตรกร

Input	Process	Output
1. ผู้วิจัย 2. เกษตรกร 3. เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ 4. เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน	1. ประสานความร่วมมือระหว่างสำนักงานพัฒนาที่ดินบางใหญ่ และสำนักงานเกษตรอำเภอ กับเกษตรกร โดยสมาชิกในกลุ่มปลูกฝักปลอดภัยจากสารพิษร่วมกับเจ้าหน้าที่การเกษตร เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินเยี่ยมแปลงปลูกฝักของเกษตรกรและให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปลูกฝักปลอดภัยจากสารพิษ	1. เกษตรกรซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่มปลูกฝักปลอดภัยจากสารพิษได้รับการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น ในขั้น D₂O นี้ ผู้วิจัยได้รูปแบบยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกฝักปลอดสารพิษ หรือ EAR ดังนี้

1. การสร้างพลังชุมชน (Empowerment) โดยการจัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อรวมกลุ่มเกษตรกรการปลูกฝักปลอดภัยจากสารพิษ

2. การให้ความรู้ (Action Learning) กระทำโดยการประชุมร่วม 4 ฝ่าย คือผู้วิจัย เกษตรกร เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ และเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน เพื่อฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ

3. การประสานความสัมพันธ์ (Relationship) โดยเจ้าหน้าที่การเกษตร เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน เยี่ยมบ้านร่วมกับสมาชิกในกลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ช่วยร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

5. ชั้น R_3 ในขั้นนี้แบ่งเป็น R_{3A} และ R_{3O} D_3O

R_{3A} คือชั้นกิจกรรมทดลองยุทธศาสตร์

ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยดำเนินการทดลองใช้ยุทธศาสตร์ตามรูปแบบ EAR ที่สร้างขึ้น เริ่มจากทดลองหน่วยระบบทำงานที่ 1 การส่งเสริมเพื่อสร้างพลังชุมชน ผู้วิจัยได้ดำเนินการประชุมกลุ่มย่อยเรื่องการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ให้เกษตรกรแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการกำจัดศัตรูพืชและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน เกษตรกรแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการกำจัดศัตรูพืช การบำรุงดิน การใช้สารสมุนไพรทดแทนการใช้สารเคมี จากการประชุมกลุ่มย่อยเกษตรกรร่วมกันแสดงความคิดเห็นหลายราย ดังเช่น

“...หนอนเนี้ย...ถ้ามันกินใบ...ถ้าไม่ใช้ยาฉีด ใช้อะไรแทนได้...”

“...ครึ่งหน้า อยากรับมือบรม...แต่นัดตอนบายนะ...ฉันจึงจะว่าง...”

“...ให้เจ้าหน้าที่เกษตร เขาสอนกำจัดแฉ่งนี้ด้วยนะ...”

“...รวมกลุ่มก็ดี...ให้มาอีเป็นประธานกลุ่มก็ได้...จะได้ช่วยกัน...”

“...เออ. ดี ดี ชื่อกลุ่มเหรือ กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษซี..ก็พวกเราเป็นพวกไม่ใช้สารเคมีใจ คึมัย...”

“...ต้องให้พัฒนาที่ดิน เขามาแนะนำเกี่ยวกับดิน...”

ผลจากการประชุมกลุ่มย่อย แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรมีความสนใจในการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกรต้องการให้แนะนำว่าถ้าไม่ใช้สารเคมีฉีดพ่นฆ่าแมลงแล้ว สามารถใช้สารใดทดแทนได้ เกษตรกรได้รวมกลุ่มกัน โดยตั้งชื่อกลุ่มว่า กลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกรได้เลือกนางมาลี พร้อมสุข เป็นประธานกลุ่ม และรองประธานกลุ่มคือนางมาลี คีชา

หลังจากที่เกษตรกรได้รวมกลุ่มกันแล้ว การส่งเสริมขั้นต่อไปคือการทดลองใช้หน่วยระบบทำงานที่ 2 การส่งเสริมให้ความรู้ ผู้วิจัยประชุมร่วม 4 ฝ่าย คือผู้วิจัย เกษตรกร เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ และ เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน โดยการอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการผลิต

สารชีวภาพทดแทนการใช้สารเคมี เพื่อให้เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ดังภาพที่ 3 ถึงภาพที่ 6

ภาพที่ 3 การอบรมเชิงปฏิบัติการ แนะนำวิทยากรจากกรมพัฒนาที่ดิน

ภาพที่ 4 วิทยากรที่ให้การอบรมจากกรมพัฒนาการเกษตร

ภาพที่ 5 วิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับสารสมุนไพรรักษาแมลง

ภาพที่ 6 วิทยากรจากกรมพัฒนาที่ดินให้ความรู้เกี่ยวกับการทำสารชีวภาพ

ผลจากการอบรมเชิงปฏิบัติการ เกษตรกรได้ความรู้ในการใช้สารชีวภาพทดแทนการใช้สารเคมี และการใช้สารสมุนไพรในการกำจัดแมลง เกษตรกรสนใจและกระตือรือร้นในการอบรม เกษตรกรเกิดทักษะในเรื่องการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

เมื่อเกษตรกรได้รับการส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษแล้ว ระยะเวลาต่อมาผู้วิจัยได้ประสานงานกับเกษตรกรการเก็บตัวอย่างดิน ดังแสดงในภาพที่ 7 ถึงภาพที่ 8 ซึ่งการเก็บตัวอย่างดินนั้นต้องพินดินลึก 1 หน้าจอบ จึงตักดินขึ้น เก็บตัวอย่างดินทั้งหมด 6 จุด คือ หัวมูมร่องทั้งสี่ด้านและตรงกลางร่อง 2 จุด ผู้วิจัยนำตัวอย่างดินส่งวิเคราะห์ที่สำนักงานกรมพัฒนาที่ดินบางใหญ่ เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินได้ตรวจสอบและคำแนะนำในการปรับปรุงความอุดมสมบูรณ์ของดิน

ภาพที่ 7 เกษตรกรขุดดินเพื่อส่งให้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของดิน

ภาพที่ 8 ปริมาณของดินที่นำส่งเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของดิน

ผลการวิเคราะห์ตัวอย่างดินของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษในด้านปฏิกิริยาดิน ความเต็มของดิน ธาตุอาหารพืชฟอสฟอรัส โพแทสเซียม และอินทรีย์วัตถุในดิน พบว่าธาตุอาหารในดินอยู่ในระดับสูง ดังแสดงในภาคผนวก

ในการตรวจสอบสารเคมีตกค้างในผักของกลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ด้วยชุดเครื่องมือที่ใช้ตรวจสอบสารเคมีตกค้างในผัก ผู้วิจัยได้ประสานงานกับเกษตรกรและเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ เก็บตัวอย่างผักที่ปลูกเพื่อตรวจสอบหาสารเคมีตกค้าง ผลการตรวจสอบสารเคมีตกค้างในผักของเกษตรกรที่ปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ไม่พบสารเคมีตกค้างในผัก แสดงในภาคผนวก

เมื่อเกษตรกรได้รับความรู้จากการอบรมเชิงปฏิบัติการและปฏิบัติในแปลงของตนเองแล้ว ขั้นตอนต่อไปผู้วิจัยทดลองหน่วยระบบทำงานที่ 3 คือ การส่งเสริมบทบาทของเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเกษตรกร เพื่อกระตุ้นให้เกษตรกร เห็นความสำคัญของการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ผู้วิจัยประสานขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน ติดตามดูแลผลการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษของเกษตรกร ด้วยการออกเยี่ยมบ้านร่วมกับสมาชิกในกลุ่ม ร่วมกันแก้ปัญหาการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษที่เกษตรกรพบ ดังภาพที่ 9 ถึงภาพที่ 15

ภาพที่ 9 เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินเข้าไปติดตามการผลิตสารชีวภาพทดแทนการใช้สารเคมี

ภาพที่ 10 เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินเยี่ยมบ้านเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษพร้อมเพื่อนสมาชิกในกลุ่ม

ภาพที่ 11 เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินให้คำแนะนำการผลิตสารชีวภาพทดแทนการใช้สารเคมี

ภาพที่ 12 สมาชิกในกลุ่มออกเยี่ยมบ้านเพื่อสมาชิกด้วยกัน

ภาพที่ 13 สนทนาและให้คำแนะนำกับเกษตรกรที่ปลูกผักกาดหอม

ภาพที่ 14 เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินออกเยี่ยมแปลงผักของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ

ภาพที่ 15 สนทนากับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรเกี่ยวกับการออกเยี่ยมแปลงผักของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรมีความพึงพอใจมากที่ได้รับการเอาใจใส่จากหน่วยงานของรัฐ มีความมั่นใจในการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษมากขึ้น

R₃O คือชั้นได้ข้อสรุปยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้น

ผลจากการทดลองใช้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษที่สร้างขึ้นตามหน่วยระบบทำงานทั้ง 3 หน่วยระบบ ในชั้น R₃A ใช้ได้ผลดี เกษตรกรเกิดการรวมกลุ่ม มีความรู้ในการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษมากขึ้น ได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษระหว่างสมาชิก เกษตรกรได้รับการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ชั้น D₃O คือชั้นได้รูปแบบยุทธศาสตร์

จากการทดลองใช้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษที่สร้างขึ้น พบว่า รูปแบบยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษที่สร้างขึ้น สามารถใช้ได้ผลดีจริงและมีประสิทธิผลเป็นอย่างดี

ดังนั้น ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ ที่ใช้งานได้จริง มีรูปแบบดังนี้

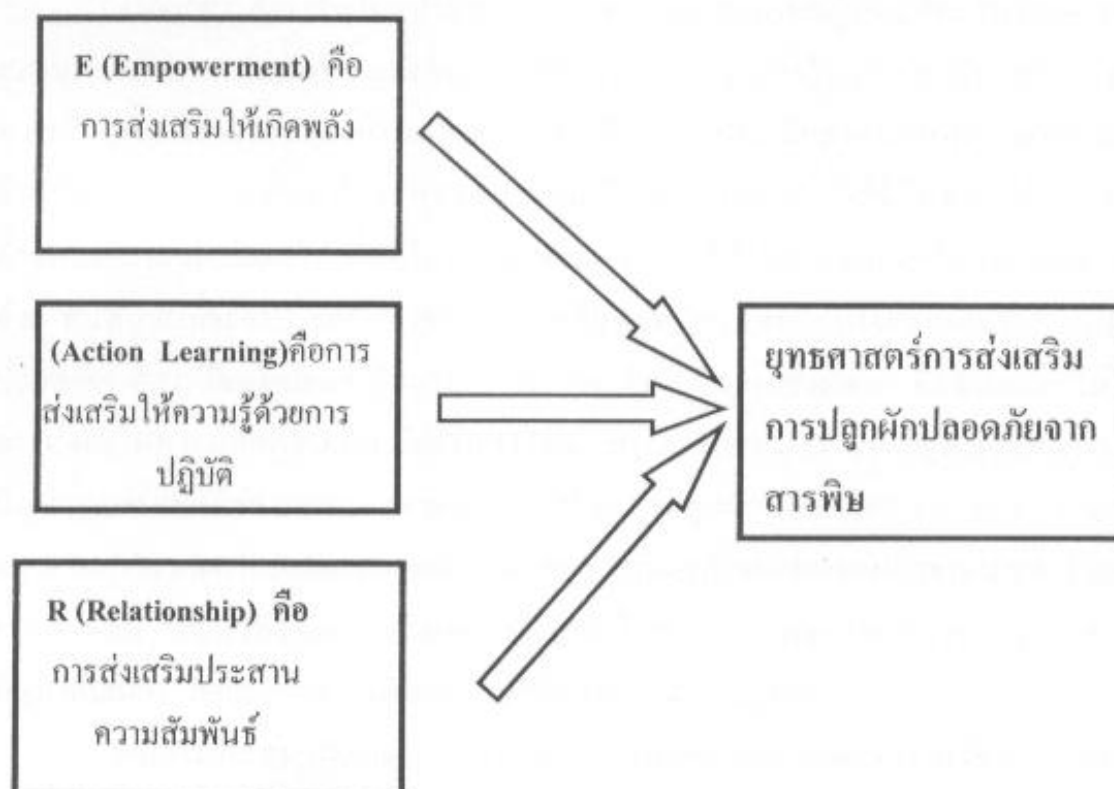
1. E (Empowerment) คือการส่งเสริมให้เกิดพลัง โดยการจัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อรวมกลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

2. A (Action Learning) คือการส่งเสริมให้ความรู้ด้วยการปฏิบัติ กระทำโดยการประชุมร่วม 4 ฝ่าย คือผู้วิจัย เกษตรกร เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ และเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน เพื่อฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการปลูกผักปลอดสารพิษ

3. R (Relationship) คือการส่งเสริมประสานความสัมพันธ์ ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเกษตรกร กระทำโดยการออกเยี่ยมบ้านร่วมกับสมาชิกในกลุ่มและเจ้าหน้าที่การเกษตร เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน

ผู้วิจัยเขียนเป็นแผนภูมิรูปแบบยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ได้ดังแผนภูมิที่ 7

รูปแบบยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

แผนภูมิที่ 7 รูปแบบยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ กรณีศึกษา บ้านหนองยางเขน ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี วัตถุประสงค์เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 10 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ในบทนี้ผู้วิจัย แบ่งการนำเสนอเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย
2. อภิปรายผลการวิจัย
3. ข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

จากผลการสำรวจบริบทบ้านหนองยางเขน และสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน ในด้านต่าง ๆ ทั้งสภาพทั่วไป ความสัมพันธ์ทางสังคม และวิถีชีวิตของเกษตรกรในการปลูกผัก พบว่าปัจจุบันความสัมพันธ์ทางสังคมของบ้านหนองยางเขนมี 2 ลักษณะคือสังคมชนบทและสังคมเมือง อันเนื่องมาจากการที่หมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก วิถีชีวิตของประชาชนในบ้านหนองยางเขนเปลี่ยนไป พื้นที่ในการปลูกผักลดลง ทำให้การประกอบอาชีพการปลูกผักลดลงด้วย คนพื้นถิ่นที่ยังคงประกอบอาชีพปลูกผักเป็นหลัก ส่วนหนึ่งสนใจและยอมรับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษแต่ขาดการส่งเสริมอย่างจริงจัง ดังนั้นปัญหาเชิงพัฒนา คือ เกษตรกรไม่ได้รับการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ สรุปผลการวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา ดังนี้ ปัญหาทุกขั้วร้อนได้แก่ เกษตรกรขาดการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกรขาดความรู้เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกรขาดช่องทางการจำหน่ายผักปลอดภัยจากสารพิษ ปัญหาปัจจัยคือ เกษตรกรไม่กล้าไปขอคำปรึกษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัญหาสืบเนื่อง ได้แก่ เกษตรกรหันกลับไปใช้สารเคมีในการปลูกผัก

จากการประชุม กลุ่มย่อย สรุปปัญหาเป้าที่ชัดเจนคือ เกษตรกรไม่ได้รับการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ผู้วิจัยได้ค้นคว้า ศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ข้อความรู้วิธีแก้ปัญหาก็ว่า เกษตรกรไม่ได้รับการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ หลากหลายวิธี ได้แก่ การส่งเสริมโดยการพัฒนาคน โดยจัดการฝึกอบรม การส่งเสริมโดยพัฒนา

กระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างเกษตรกรด้วยกัน การส่งเสริมโดยการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ การส่งเสริมโดยจัดให้มีการฝึกอบรมที่สอดคล้องกับศักยภาพชุมชน และท้องถิ่น ภายใต้วามร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ในท้องถิ่น เมื่อผู้วิจัยได้ข้อความรู้ในการแก้ปัญหาไปแล้ว ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม สังเคราะห์ข้อความรู้จนกระทั่งได้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ รูปแบบยุทธศาสตร์ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น มีรูปแบบดังนี้

1. การส่งเสริมให้เกิดพลัง โดยการรวมกลุ่มเกษตรกร ใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อพูดคุยถึง สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ
2. การส่งเสริมโดยให้ความรู้ ใช้วิธีการอบรมเชิงปฏิบัติการ
3. การส่งเสริมความสัมพันธ์ ใช้วิธีการกระตุ้นให้เกษตรกรเห็นความสำคัญโดยติดตามดูผลการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรมีการใช้สารชีวภาพทดแทนการใช้สารเคมีหรือไม่ โดยการออกเยี่ยมบ้านร่วมกับสมาชิกในกลุ่ม ร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

เมื่อผู้วิจัยได้รูปแบบยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษแล้ว ผู้วิจัยได้ทดลองยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้น ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษที่สร้างขึ้นประกอบด้วย 3 หน่วยระบบทำงาน ได้แก่ หน่วยระบบทำงานที่ 1 การส่งเสริมให้เกิดพลัง หน่วยระบบทำงานที่ 2 การส่งเสริมให้ความรู้ และหน่วยระบบทำงานที่ 3 การส่งเสริมความสัมพันธ์

การทดลองหน่วยระบบทำงานที่ 1 คือการส่งเสริมให้เกิดพลัง ผู้วิจัยได้จัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อให้เกษตรกรได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ปัญหาการกำจัดศัตรูพืช ผลจากการทดลองหน่วยระบบทำงานที่ 1 คือการส่งเสริมให้เกิดพลัง กระบวนการที่ใช้คือการประชุมกลุ่มย่อย เกษตรกรได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการกำจัดศัตรูพืช การบำรุงดิน การใช้สารสมุนไพรทดแทนการใช้สารเคมี พบว่าเกษตรกรมีความสนใจในการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ แต่ยังขาดความรู้ที่แท้จริง เกษตรกรต้องการให้แนะนำสารสมุนไพรที่ใช้ทดแทนสารเคมี สรุปผลการทดลองหน่วยระบบทำงานที่ 1 การส่งเสริมให้เกิดพลังนั้น เกษตรกรได้รวมกลุ่มกัน โดยตั้งชื่อกลุ่มว่า กลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ประธานกลุ่มคือนางมาลี พร้อมสุข

การทดลองหน่วยระบบทำงานที่ 2 คือการส่งเสริม ให้ความรู้ ด้วยการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ และการใช้สารสมุนไพรทดแทนการใช้สารเคมี สรุปผลการทดลองหน่วยระบบทำงานที่ 2 การส่งเสริมให้ความรู้ ทำให้เกษตรกรได้รับ

ความรู้ในการใช้สารชีวภาพทดแทนการใช้สารเคมี และการใช้สารสมุนไพรในการกำจัดแมลง เกษตรกรเกิดทัศนคติที่ดีในการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

การทดลองหน่วยระบบทำงานที่ 3 การส่งเสริมประสานความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกร และเจ้าหน้าที่ของรัฐ สรุปผลการทดลองหน่วยระบบทำงานที่ 3 การส่งเสริมประสานความสัมพันธ์พบว่าหลังจากการอบรมเชิงปฏิบัติการแล้ว เกษตรกรได้นำสารชีวภาพกลับไปทดลองใช้ในแปลงผักของตนเอง การเยี่ยมบ้านสมาชิกในกลุ่มทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจในการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินได้เข้ามามีบทบาททำให้เกษตรกรเกิดความคุ้นเคย

ดังนั้นสรุปได้ว่าหลังจากทดลองใช้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษแล้ว ยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้นคือยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษใช้ได้ผลดี เมื่อเกษตรกรได้ผ่านกระบวนการส่งเสริมทั้ง 3 ขั้นตอนแล้ว ทำให้เกษตรกรจำนวนหนึ่งได้เกิดการรวมกลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกรได้รับความรู้ในการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกรได้รับการแนะนำ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างสมาชิก ตลอดจนการได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ การเยี่ยมบ้าน เยี่ยมแปลงผักของเกษตรกรร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและเพื่อนสมาชิก ทำให้เกษตรกรมั่นใจ และส่งผลให้เกษตรกรได้ปรับเปลี่ยนวิธีการปลูกผักจากเดิมที่ใช้สารเคมีในปริมาณที่สูง มาเป็นการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

2. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ กรณีศึกษา บ้านหนองแกงเขน ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี นี้ ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีระบบเป็นหลักคิดในการสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษหน่วยท้องถิ่นที่จะพัฒนา คือบ้านหนองแกงเขน ตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี จากการสำรวจบริบททั่วไป ได้แบ่งปัญหาเชิงพัฒนา ออกเป็นปัญหาทุกขั้วร้อน ได้แก่ เกษตรกรขาดการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกรขาดความรู้เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกรขาดช่องทางการจำหน่ายผักปลอดภัยจากสารพิษ ปัญหาปัจจัย คือ เกษตรกรไม่กล้าไปขอคำปรึกษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัญหาสืบเนื่อง ได้แก่ เกษตรกรหันกลับไปใช้สารเคมีในการปลูกผัก

การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา ผู้วิจัยใช้หลักการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนา ระบุนโยบายเป้าที่สามารถแก้ไขได้ และทำให้ปัญหาทุกขั้วร้อนน้อยลง ปัญหาเป้าที่ระบุ ได้แก่ เกษตรกร

ขาดการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ โดยเป้าหมายของยุทธศาสตร์คือ เกษตรกรได้รับการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยได้ความหมายของการส่งเสริมว่าหมายถึงการให้การศึกษา ให้ความรู้ แก่เกษตรกรรวมไปถึงการแก้ปัญหาและช่วยเหลือเกษตรกรในการแก้ปัญหา แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร ได้แบ่งวิธีการส่งเสริมเป็น 3 กลุ่ม คือ การส่งเสริมรายบุคคล การส่งเสริมแบบกลุ่ม และการส่งเสริมแบบมวลชน การส่งเสริมแบบกลุ่ม เป็นวิธีการส่งเสริมที่มีประสิทธิภาพและเกษตรกรได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน วิธีการส่งเสริมแบบกลุ่มมีขั้นตอนดังนี้

1. การประชุม
2. การสาธิต
3. การทัศนศึกษา
4. การฝึกอบรม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดการส่งเสริมการเกษตร มาสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ มีรูปแบบดังนี้

1. การส่งเสริมให้เกิดพลัง
2. การส่งเสริมโดยการให้ความรู้
3. การส่งเสริมประสานความสัมพันธ์

ผลการสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ กระบวนการส่งเสริมประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การส่งเสริมให้เกิดพลัง การส่งเสริมในขั้นตอนนี้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมแบบกลุ่ม พบว่า เกษตรกรเมื่อได้รับการส่งเสริมตามขั้นตอนที่ 1 เกษตรกรเกิดการรวมกลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ สมาชิกในกลุ่มมีความสนใจและเห็นประโยชน์ที่เกิดจากการเปลี่ยนวิธีการผลิต ทำให้สมาชิกที่มีความสนใจเริ่มปรับปรุงวิธีการผลิต เปรียบเทียบระหว่างผลผลิตที่ใช้สารเคมี และผลผลิตที่ปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกรที่เป็นสมาชิกจะแบ่งเป็นสมาชิกที่ปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษทั้งหมด และเกษตรกรที่แบ่งการปลูกผักเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนของการปลูกผักที่ปลูกแบบปกติและส่วนที่ปลูกผักแบบปลอดภัยจากสารพิษ โดยผลผลิตทั้งสองส่วนจะแยกตลาดเนื่องจากกลุ่มผู้บริโภคแตกต่างกัน ผลผลิตแบบเดิมจะส่งตลาดใหญ่ ส่วนผลผลิตที่ปลอดภัยจากสารพิษจะส่งเข้าสู่ตลาดผู้บริโภคที่เลือกบริโภคผักปลอดภัยจากสารพิษ เกษตรกร

เปรียบเทียบรายได้ที่ได้รับ กลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษจะเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ทำให้กลุ่มที่ผลิตด้วยวิธีเดิมค่อย ๆ ปรับปรุง และเปลี่ยนวิธีการผลิตแบบเดิมมาเป็นวิธีการผลิตแบบปลอดภัยจากสารพิษ กลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษที่เกิดขึ้นนี้จะทำให้การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษนั้นยั่งยืน ส่งผลให้เกษตรกรมีสุขภาพที่ดีขึ้น และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

ขั้นตอนที่สอง การส่งเสริมโดยการให้ความรู้ การส่งเสริมในขั้นตอนนี้ ทำให้เกษตรกรได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เกษตรกรมองเห็นช่องทางการจำหน่ายที่ดีกว่าเดิม มีทางเลือกมากขึ้น และเริ่มมองเห็นมาตรฐานและคุณภาพของสินค้าที่ส่งให้กับผู้บริโภคจะต้องดีขึ้น การส่งเสริมโดยการให้ความรู้ ทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจในการปลูกผักปลอดสารพิษเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ขั้นตอนที่สาม การส่งเสริมประสานความสัมพันธ์ ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน และการให้องค์กรชุมชนมีบทบาทในการดูแล ช่วยเหลือและให้คำแนะนำ ผลจากการส่งเสริมประสานความสัมพันธ์ ทำให้เกษตรกรมีที่ปรึกษาเมื่อประสบปัญหาในเรื่องการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

ดังนั้น ผลการสร้างยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ซึ่งมีรูปแบบยุทธศาสตร์ คือ EAR สามารถใช้งานได้จริง

3. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรนำยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้นนี้ เผยแพร่และทดลองใช้ในพื้นที่อื่น เพื่อดูประสิทธิภาพของยุทธศาสตร์
2. ควรสร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชนเพื่อให้เกิดมิตรภาพอันดีระหว่างกัน
3. ในการนำยุทธศาสตร์ไปใช้ บทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีผลต่อการประสบความสำเร็จในการนำยุทธศาสตร์ไปใช้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรออกแบบการวิจัยโดยขยายกลุ่มตัวอย่างเพิ่มขึ้นเพื่อให้ผลการวิจัยเชื่อถือได้มากขึ้น
2. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมการตลาดผักปลอดภัยจากสารพิษเพื่อให้เกษตรกรมีช่องทางการตลาดมากขึ้น

บรรณานุกรม

- กฤษฎา นิคมรัตน์. (2547). ความรู้และทัศนคติของเกษตรกรต่อโครงการส่งเสริมการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษในเขตพื้นที่ภาคใต้ตอนบน ปี 2547. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- ฉัตร ชำชอง. (2533). ต้นทุนและผลตอบแทนจากการผลิตผักกางมุ้งและไม่กางมุ้ง. กรุงเทพฯ: ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เฉลิมศักดิ์ พัฒนาคม. (2543). ทัศนคติของผู้บริโภคที่มีต่อผักปลอดสารพิษ ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ปี 2543. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เจลิยว บุรีภักดี. (2543). ความหมายและขอบเขตของยุทธศาสตร์การพัฒนาเพชรบุรี: บัณฑิตวิทยาลัยสถาบันราชภัฏเพชรบุรี.(สำเนา).
- ดำรงชัย สิทธิโชค. (มปป.) บทบาทการบริการส่งเสริมการเกษตรของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลในจังหวัดฉะเชิงเทรา. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- ธวัช ทองมณี (2539). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมเกษตรยั่งยืน : กรณีศึกษาเทคนิคการปลูกผักปลอดสารพิษ ตำบลบางเหริ่ง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธำรงค์ พันธุตะ.(2548) ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติตามแนวทางเกษตรชีวภาพของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ จังหวัดสระบุรี. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- ธีระศักดิ์ เขาวนัสเสฏฐกุล. (2545). พฤติกรรมการใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชผักของเกษตรกรในจังหวัดสุราษฎร์ธานี. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- นันทวัน ทองเบญจ (2546). การยอมรับของเกษตรกรที่มีต่อการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นิคม พงษ์พิมาย. (2547). สภาพการผลิตและการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาในอำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- นิตา ชูโต.(2540). การวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: พี.เอ็น.การพิมพ์.

- บุญแต่ง พิมพ์งาน. (2548). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้และถ่ายทอดวิธีการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ โดยกลุ่มเกษตรกรทำสวนบ้านคอนมูลพัฒนา ตำบลคูใต้ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เบญจมาศ ปรีวัฒนศักดิ์.(มปป.) การใช้วิธีการส่งเสริมแบบต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- ประมวล แจ่มแสง.(2544). การดำเนินงานโครงการส่งเสริมการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชผักโดยวิธีผสมผสานตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร จังหวัดสุรินทร์. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- ปราโมทย์ กาณจนรัชต์. (2547). ปัจจัยที่มีผลในการตัดสินใจของเกษตรกรที่มีต่อการใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมี. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- ปาริชาติ แก้วนิล. (มปป.). ความพึงพอใจของเกษตรกรชาวไทยภูเขาต่อโครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษบนพื้นที่สูงศูนย์ส่งเสริมการเกษตรที่สูงจังหวัดเชียงใหม่. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- ปิยรัตน์ นิมสกุล (2539). การยอมรับการนำผักปลอดสารพิษมาบริโภคของแม่บ้านในกรุงเทพมหานคร : ศึกษากรณีเขตดอนเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ผ่องพรรณ ทรัพย์มงคลกุล. (2544). การวิจัยในชั้นเรียน. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พงศ์ศักดิ์ รัตนมังคลานนท์.(2547). การยอมรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรผักในพระราชดำริ. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- เรขา สิริเลิศวิล. (2543). การยอมรับเทคโนโลยีการปลูกผักกางมุ้งของเกษตรกร ในจังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเกษตรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ฤดีกรณ์ ฉวนสังวรชัย. (2536). ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับของเกษตรกรในการใช้สมุนไพรทดแทนสารเคมีป้องกันกำจัดแมลง:ศึกษากรณีอำเภอสอยดาว จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ละไมทอง สายทอง. (2539). ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการใช้มุ้งตาข่ายในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- วรากรณ์ ศรีปิณฑุมิ (2543). **ทัศนคติและพฤติกรรมของผู้บริโภคที่มีต่อผักปลอดภัยจากสารพิษ.**
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- วารสารเศรษฐกิจการเกษตร. ฉบับที่ 580 มีนาคม 2548. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวง
 เกษตรและสหกรณ์.
- วิไลลักษณ์ สกฤตกรณา.(มปป.). **ประสิทธิภาพในการใช้วิธีการส่งเสริมแบบต่าง ๆ ของเกษตรกรตำบล
 ในแบบต่าง ๆ ของเกษตรกรตำบลในจังหวัดนครราชสีมา. กรมส่งเสริมการเกษตร.**
- ศักดิ์ชาย สิกขา.(2544). **การจัดประชุมแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 1**
 ฝ่ายผลิตเอกสาร สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- สุภาภรณ์ จันทวานิช. (2540). **วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร:**
 สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเมธ ภูประชู (2533). **การปลูกผักกางมุ้งของเกษตรกรเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์**
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อารยา บุญจริง. (2545). **วิเคราะห์สภาพการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษของเกษตรกรโครงการ**
ส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษปี 2545. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- Elliot,J.(1991). **Action-research for Education Change.** Philadephi:Open University Press.
- Kemmis ,S. and R. Mc Taggart. (1988). **The action Research Planner.** (3rd ed).Victoria,
 Australia:Deaken University Press.
- Lewin,K.(1946). **Action research and minority problem.** Journal of social Issues,2(4),
 34-36.
- Mckay,J.A.(1992). **Professional Development through Action research.** Journal of Staff
 Development,14(1),Winter 18-21.
- Mc kerman,J. (1996). **Curriculum Action Research.** (2nd ed). London:Kogan Page.
- O'Brien,R.(1988). **An Overview of the Methodological Approach of Action Research.**
Available from:Taba,H,&Noel,E.(1957).). Action research : A Case Study.
 Washington D.C. Association for Curriculum and Supervision.
- Taba,H,&Noel,E.(1957). **Action research: A Case Study.** Washington D.C. Association for
 Curriculum and Supervision.
- Winter, Richard.(1987). **Action-research and the nature of social inquiry : professional**
innovation and educational work. Aldershot, Hants, Avebury .

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์

ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษโดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ผู้ให้สัมภาษณ์

บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

หัวข้อ.....

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพพื้นฐาน ด้านบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร

1. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
2. ปัจจุบันท่านมีอายุ.....ปี
3. ท่านจบการศึกษาสูงสุดชั้น.....
4. ประสบการณ์ในการปลูกผัก.....ปี

ตอนที่ 2 สภาพทั่วไปเกี่ยวกับการปลูกผักของเกษตรกร

1. สภาพการปลูกผักของเกษตรกร ก่อนเริ่มการส่งเสริมปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2. ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปลูกผัก มีอะไรบ้างและแก้ปัญหาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

3. เกษตรกรต้องการให้มีการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษในลักษณะหรือวิธีการอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

1. เกษตรกรมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการรวมกลุ่มการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

.....

.....

.....

.....

2. เกษตรกรมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

.....

.....

.....

.....

3. เกษตรกรมีความคิดเห็นว่าการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ช่วยแก้ปัญหาของเกษตรกรได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

4. การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ได้รับการยอมรับจากเกษตรกรอย่างไร มีปัญหาหรือไม่

.....

.....

.....

.....

5. เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษหรือไม่ เคยได้ยินหรือรู้จักมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

แบบสังเกต

1. สังเกตบริบททั่วไปของบ้านหนองกางเขนในด้านการเดินทาง ความสัมพันธ์ทางสังคม การประกอบอาชีพ

.....

.....

.....

2. สังเกตความพอใจที่ได้รับการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษเมื่อได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ

.....

.....

.....

3. สังเกตการเข้าร่วมกิจกรรมการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษของเกษตรกร

.....

.....

.....

4. สังเกตการเข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยในด้านการแสดงออก พฤติกรรมของเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐที่เข้าไปให้คำปรึกษาและช่วยแก้ปัญหา

.....

.....

.....

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นางสาวธนินฐา บารมี
ที่อยู่ปัจจุบัน	184 ซอยเพชรเกษม32 ตำบลปากคลอง เขตภาษีเจริญ กทม.10160
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี มหาวิทยาลัยรามคำแหง
สถานที่ทำงาน	วิทยาลัยพัฒนชกการธนบุรี
ตำแหน่ง	ครู วิทยฐานะชำนาญการพิเศษ